

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΔΥΤΙΚΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ
ΣΧΟΛΗ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΤΜΗΜΑ ΝΗΠΙΑΓΩΓΩΝ

Πτυχιακή Εργασία

Τίτλος Πτυχιακής Εργασίας:

"Η σεξουαλική αγωγή ως ανθρώπινο δικαίωμα για ένα δημοκρατικό
σχολείο: απόψεις νηπιαγωγών"

“Sexual education as a human right for a democratic school:
Kindergarten teachers' perceptions”

Φοιτήτρια: Στεργίου Χρυσούλα

A.EM.:4057

ΦΛΩΡΙΝΑ
ΙΟΥΝΙΟΣ 2023

Φύλλο Εξέτασης

1. Επόπτρια: Βασιλική Πλιόγκου

Βαθμός:

Υπογραφή:

Ημερομηνία:

2. Β' Βαθμολογήτρια: Ευαγγελία Καλεράντε

Βαθμός:

Υπογραφή:

Ημερομηνία:

Γενικός Βαθμός:

Η συγγραφέας Χρυσούλα Στεργίου βεβαιώνει ότι το περιεχόμενο του παρόντος έργου είναι αποτέλεσμα προσωπικής εργασίας και ότι έχει γίνει η κατάλληλη αναφορά στις εργασίες τρίτων, όπου κάτι τέτοιο ήταν απαραίτητο, σύμφωνα με τους κανόνες της ακαδημαϊκής δεοντολογίας.

Υπογραφή:

Ημερομηνία:

Περιεχόμενα

Περίληψη	5
Abstract & Keywords.....	6
ΠΡΟΛΟΓΟΣ	7
ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	8
Θεωρητικό υπόβαθρο	9
Κεφάλαιο 1 ^ο : Ανάλυση Όρων.....	9
Σεξουαλικότητα	9
1.1.1 Παιδική Σεξουαλικότητα	11
1.1.2 Ταυτότητα Φύλου.....	11
Σεξουαλικός Προσανατολισμός.....	12
Κεφάλαιο 2: Η Σεξουαλική Αγωγή I	13
2.1 Ιστορική Αναδρομή.....	13
Κεφάλαιο 3ο: Η Σεξουαλική Αγωγή II	15
3.1. Σεξουαλική Αγωγή- Ορισμός	15
3.2 Η σεξουαλική αγωγή ως βασικό ανθρώπινο δικαίωμα, φύλο και πολιτειότητα: <i>Μια νέα πρόκληση για το δημοκρατικό σχολείο.</i>	16
3.3 Η σεξουαλική αγωγή και τα σεξουαλικά δικαιώματα ως ανθρώπινα δικαιώματα:	17
3.4 Η σεξουαλική αγωγή στο σχολείο θεμέλιο δημοκρατικών κοινωνιών	18
3.5 Σκοπός Σεξουαλικής Αγωγής – Αναγκαιότητα	18
3.6 Σεξουαλική Αγωγή και Οικογένεια.....	19
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4: Σεξουαλική Αγωγή και Εκπαιδευτικό Σύστημα.....	23
4.1 Σύγκριση Ευρώπης – Ελλάδας.....	23
4.1.1 Η Σεξουαλική Αγωγή στην Ευρώπη	23
4.1.2 Η Σεξουαλική Αγωγή στην Ελλάδα	27
4.1.2.α Πρόγραμμα Αγωγής Υγείας.....	29
4.1.2.α.1 Θεματικές Αγωγής Υγείας	29
Περιεχόμενο Έρευνας	32
Εισαγωγή	32
Σκοπός έρευνας.....	32
Μεθοδολογία.....	32
ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΟ ΕΡΓΑΛΕΙΟ.....	35
ΣΥΛΛΟΓΗ ΔΕΔΟΜΕΝΩΝ	35
Κεφάλαιο 5: Ανάλυση Ερωτημάτων Έρευνας	36
5.1 Άξονας 1: Σεξουαλική Συμπεριφορά και Κοινωνική Δράση	36

5.2 Άξονας 2: Η Σεξουαλική Αγωγή ως Επιστήμη.....	40
5.3 Άξονας 3: Η Σεξουαλική Αγωγή στο Σχολείο	44
Κεφάλαιο 6: Διαπιστώσεις – Ευρήματα.....	53
ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ	55
Ελληνική Βιβλιογραφία.....	61
Ξενόγλωσση Βιβλιογραφία	62

Περίληψη

Η παρούσα ερευνητική εργασία επιχειρεί να εξετάσει και να προσεγγίσει τις απόψεις των εκπαιδευτικών Προσχολικής Εκπαίδευσης στα σύγχρονα ελληνικά σχολεία σε θέματα αναφορικά με τη Σεξουαλικότητα και την Σεξουαλική Αγωγή στο νηπιαγωγείο. Ειδικότερα, η εργασία στοχεύει: α) στον τρόπο με τον οποίο οι εκπαιδευτικοί προσδιορίζουν τον όρο «Σεξουαλική Αγωγή», β) στην ετοιμότητα των εκπαιδευτικών της Προσχολικής Εκπαίδευσης στα θέματα που αφορούν το περιεχόμενο της σεξουαλικότητας και δ) στην ταυτότητα φύλου στα παιδιά της προσχολικής ηλικίας.

Αρχικά, μια πρώτη προσέγγιση της παρούσης μελέτης επιχειρήθηκε να γίνει για τη σεξουαλικότητα, τη Σεξουαλική Αγωγή και πώς όλα αυτά τα ζητήματα προσεγγίζονται και εμπεριέχονται στην ελληνική εκπαιδευτική πορεία του ελληνικού σχολείου. Επιπροσθέτως, μελετήθηκαν και ζητήματα, όπως είναι η ομοφοβία, ο εκφοβισμός στο σχολικό περίγυρο, αλλά και η παιδική κακοποίηση.

Η έρευνα συμπεριέλαβε εκπαιδευτικούς της προσχολικής εκπαίδευσης για να εκφράσουν τις γνώμες τους, την ετοιμότητα και την επιμόρφωση που έχουν λάβει σε ζητήματα σεξουαλικής αγωγής. Με βάση την έρευνα, προέκυψε ότι οι εκπαιδευτικοί αλλά και το πεδίο της σεξουαλικής αγωγής έχει αρχίσει να ωριμάζει μέσα στην εκπαιδευτική κοινότητα και υπάρχει θέληση για να ενταχθεί και από την πλευρά των εκπαιδευτικών που δεν έχουν τόση επιμόρφωση με την τελική απόφαση, όμως να την έχει η πολιτεία. Σχετικά με θέματα που αφορούν την σεξουαλική αγωγή, οι εκπαιδευτικοί εμφανίζουν ενδιαφέρον να επιμορφωθούν και να την εντάξουν με ομαλό τρόπο στην εκπαιδευτική διαδικασία. Απαραίτητο θεωρείται να ενταχθούν άμεσα τα ζητήματα αυτά μέσα στην αίθουσα, καθώς πολλά παιδιά δέχονται εκφοβισμό για την διαφορετικότητά τους κυρίως στις μεγαλύτερες πόλεις.

Στην έρευνα συμμετείχαν 11 εν ενεργεία εκπαιδευτικοί, μέσα από ατομικές ημι-δομημένες συνεντεύξεις, η ανάλυση των οποίων έγινε ποιοτικά.

Λέξεις κλειδιά: Σεξουαλική αγωγή, σεξουαλικός προσανατολισμός, ταυτότητα φύλου, πρωτοβάθμια εκπαίδευση

Abstract & Keywords

The present research work attempts to examine and approach the views of teachers in modern Greek schools on issues related to Sexuality and Sexual Education in kindergarten. In particular, the work aims at: a) the way in which teachers define the term "Sexual Education", b) the readiness of primary education teachers in matters related to the content of sexuality and d) the gender identity of school children of age.

Initially, a first approach of the present study was attempted to be made on sexuality, Sexual Education and how all these issues are approached and included in the Greek educational course of the Greek school. In addition, issues such as homophobia, bullying in the school environment, and child abuse were also studied.

The survey included primary school teachers to express their opinions, preparedness and training they have received on sexuality education issues. Based on the research, it emerged that teachers and the field of sex education has begun to mature within the educational community and there is a will to join on the part of teachers who do not have as much training as the final decision, but have it the state. Regarding issues related to sexuality education, teachers show an interest in being educated and integrating smoothly into the educational process. It is considered necessary to immediately include these issues in the room, as many children are bullied for their diversity, especially in the bigger cities.

11 active teachers participated in the research, through individual semi-structured interviews, the analysis of which was done qualitatively.

Keywords: Sexual education, sexual orientation, gender identity, primary education

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Η επιλογή του θέματος της συγκεκριμένης πτυχιακής εργασίας προέκυψε μέσα από συστηματική έρευνα, αποσκοπώντας στην επιλογή ενός θέματος που σχετίζεται με την σύγχρονη εκπαιδευτική κατάσταση και το οποίο θα αποτελέσει χρήσιμο υλικό για μελέτη στις ανάγκες, όπου οι εκπαιδευτικοί θα θελήσουν να αναζητήσουν και να μελετήσουν το ζήτημα της Σεξουαλικής Αγωγής. Εξάλλου, είναι βασικό και αποτελεί ανάγκη οι εκπαιδευτικοί να προσεγγίζουν τέτοια θέματα, όπως είναι η παιδική κακοποίηση, γιατί πλέον τα περιστατικά είναι αμέτρητα και τα παιδιά θα πρέπει να είναι σε ετοιμότητα να αντιληφθούν αν τους προκύψει κάποιο τέτοιο θέμα στη ζωή τους. Με αυτόν τον τρόπο μπορεί να συμβάλει και να επιφέρει θετικά αποτελέσματα ο εκπαιδευτικός. Πράγματι, μέσα από τις ποιοτικές συνεντεύξεις έγινε προσπάθεια συγκέντρωσης από διάφορες πληροφορίες από τους εκπαιδευτικούς και να μελετήσω το παρόν θέμα μέσα από διαφορετικές οπτικές.

Ωστόσο, σε αυτή τη σελίδα θα ήθελα να εκφράσω τις ευχαριστίες μου στους ανθρώπους που στάθηκαν δίπλα μου και συνέβαλαν και στήριξαν την προσπάθεια μου κατά τη διάρκεια της συγγραφής της εργασίας αυτής. Πρωτίστως, θα ήθελα να ευχαριστήσω θερμά την επιβλέπουσα καθηγήτρια μου, κ. Πλιόγκου Βασιλική για την σημαντική και πολύτιμη βοήθειά της, για την υπέροχη συνεργασία, την εμπιστοσύνη που μου έδειξε καθ' όλη την διάρκεια της ακαδημαϊκής μου πορείας. Επιπλέον, θα ήθελα να ευχαριστήσω όσους παρείχαν κάποιο από τον πολύτιμο χρόνο τους για να συμμετέχουν στην έρευνα και δέχτηκαν με προθυμία να βοηθήσουν. Κλείνοντας, Θα ήθελα να ευχαριστήσω την οικογένεια και τους φίλους μου για την στήριξη, την δύναμη και την υπομονή που μου παρείχαν σε όλη τη διάρκεια των σπουδών μου.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η σεξουαλικότητα, το σεξ και οι σχέσεις είναι ένας σημαντικός τομέας της ανθρώπινης ύπαρξης. Συνήθως, αυτά τα θέματα θεωρούνται ότι απασχολούν μόνο τους ενήλικες και ότι τα παιδιά κερδίζουν τη σεξουαλικότητά τους και τα σχετικά ζητήματα κάποια στιγμή κατά την εφηβεία. Αλλά αυτό δεν ταιριάζει με την πραγματικότητα. Ο Φρόντ κάνει αναφορά, ότι οι άνθρωποι είναι σεξουαλικά όντα και από τους πρώτους μήνες της ζωής τους αρχίζουν να ανακαλύπτουν αυτή τη σεξουαλικότητα (Ξιφάρα, 2021).

Σύμφωνα με τα παραπάνω, τα παιδιά δεν πρέπει να αποστασιοποιούνται από τη γνώση και την εκπαίδευση σε σεξουαλικά ζητήματα. Το θέμα της σεξουαλικής αγωγής δεν είναι ευθύνη μόνο της οικογένειας, αλλά και ευθύνη της εκπαίδευσης.

Η σεξουαλική αγωγή γίνεται καταρχήν από τους γονείς, οι οποίοι διαδραματίζουν πρωταρχικό ρόλο στη ζωή του παιδιού, θεωρούνται πρότυπα για το παιδί, τα οποία ταυτίζονται με τις συμπεριφορές τους και μεταφέρουν αξίες και στάσεις ζωής μέσω της σχέσης και της συμπεριφοράς τους με το παιδί. Το επόμενο στάδιο στην πορεία του παιδιού είναι το σχολείο, αφού μέσα από το σχολείο τα παιδιά απορροφούν γνώσεις, μαθαίνουν και κυρίως κοινωνικοποιούνται. Σε συνδυασμό η οικογένεια και το σχολείο στοχεύουν στην ορθή και συστηματική ενημερότητα, στην ευαισθητοποίηση και στην ενσυναίσθηση των παιδιών για κομμάτια του εαυτού τους, της αλληλεπίδρασής τους με τους/τις άλλους/άλλες τόσο στο παρόν, όσο και στην μετέπειτα τους πορεία, με απώτερο σκοπό την ανάδειξη της εσωτερικής ψυχικής και σεξουαλικής υγείας του παιδιού και αργότερα, ενός μετέπειτα ολοκληρωμένου ενήλικα και την πρόληψη (Ασκητής, χ.χ).

Ένα κομμάτι που αρχίζει να ενσωματώνεται (όσο το επιτρέπει η ελληνική κοινωνία) είναι αυτό των ζητημάτων της ΛΟΑΤΚΙ+ κοινότητας. Μεγάλος αριθμός παιδιών δεν γνωρίζουν κάποια συναισθήματα που τους καλλιεργούνται, πολλά από τα οποία δεν είναι ίδια, αλλά διαφέρουν από αυτά των προτύπων της κοινωνίας. Αυτό μπορεί να προκαλέσει αισθήματα ενοχής και αρνητικής εικόνας του εαυτού τους. Φυσικά, υπάρχουν πολλά περιστατικά σχολικού εκφοβισμού των μαθητών/μαθητριών της ΛΟΑΤΚΙ+ κοινότητας. Το σχολείο οφείλει να αποτρέψει και να εξαλείψει τέτοιου είδους περιστατικά μέσα από την συστηματική ενημέρωση στους μαθητές και τις μαθήτριές της.

Θεωρητικό υπόβαθρο

Κεφάλαιο 1^ο: Ανάλυση Όρων

Σεξουαλικότητα

Από την ιστορική πλευρά, ο όρος «σεξουαλικός» κάνει εμφάνιση στην βρετανική διάλεκτο και ήταν μία λέξη η οποία είχε χρήση για να ξεχωρίζονται τα δύο φύλα. Κατά τη διάρκεια του 18ου αιώνα ο όρος «σεξουαλικός» κάνει την εμφάνισή του, περιλαμβάνοντας και την αναπαραγωγική διαδικασία. Αποτελεί την έναρξη, με σκοπό να κατανοήσει ο τότε χώρος της επιστήμης την έννοια της λέξης. Έχοντας φτάσει στις αρχές του 20ου αιώνα, όπου εμφανίζεται ο όρος «σεξουαλικότητα». Με τον όρο αυτόν όπου κατέχει ένα ευρύ φάσμα που σχετίζεται με την σεξουαλική διέγερση και την ικανοποίηση των σωματικών και συναισθηματικών αναγκών του ατόμου πού δεν είχαν ως σκοπό όμως, μόνο την αναπαραγωγή (Αντωνοπούλου, 1996).

Οι Γκοτζαμάνης Κ. και Παπαθανασίου Ζ. (1995) όρισαν τη σεξουαλικότητα ως τη γνώση που προσλαμβάνει ο άνθρωπος αναφορικά με το ποιο είναι το φύλο του καθώς και πώς λειτουργεί σεξουαλικά κατά τη διάρκεια της ζωής του. Ο Φρόνιτ, (1905), χρησιμοποίησε τη λέξη «σεξουαλικότητα» ώστε να δείξει την ώθηση που αισθάνεται ένα άτομο, ώστε να καταφέρει να ικανοποιήσει τις σεξουαλικές του ορμές (Σακαρετσάνου, Α., 2020). Τέλος, η Νασιάκου Μ., το 1995 (όπως αναφ. Μελιτζάνη, Α., 2008), όρισε τη σεξουαλικότητα ως τη φυσική τάση ενός οργανισμού να συμπεριφέρεται και να δείχνει μέσω της συμπεριφοράς του, τις ορμές εκείνες που αφορούν τη συνουσία.

Ο Παγκόσμιος Οργανισμός Υγείας (WHO, 2006:5) όρισε «τη σεξουαλικότητα ως ένα κομμάτι της ανθρώπινης ύπαρξης και μία από τις πιο σημαντικές και βασικές ανάγκες η οποία δεν γίνεται να αποξενωθεί από τα υπόλοιπα χαρακτηριστικά του ανθρώπου. Δεν σχετίζεται μόνο με τις σεξουαλικές συνευρέσεις, την επιθυμία ερωτικού συντρόφου, αλλά κομμάτι της ψυχικής ενέργειάς του. Ουσιαστικά, επηρεάζει ολόκληρη την συμπεριφορά ενός ανθρώπου και ενεργοποιείται σε όλες τις περιπτώσεις απόπειρας δημιουργίας νέων σχέσεων με άλλα άτομα».

Η σεξουαλικότητα ως έννοια, ως αντικείμενο επιστημονικής μελέτης και επομένως ως όρος, έχει απασχολήσει έντονα τον χώρο της επιστήμης τόσο των θετικών όσο και των θεωρητικών κλάδων. Η ψυχολογία, η ιατρική, η βιολογία, ακόμη και η φιλοσοφία, είναι κλάδους των οποίων τα μέλη έχουν ορίσει ανά διαστήματα την ευρύτερη έννοια της σεξουαλικότητας, από τη δική τους σκοπιά (Σακαρετσάνου, 2020). Αρχίζοντας από τον Παγκόσμιο Οργανισμό Υγείας, ο ορισμός που χρησιμοποιείται, χαρακτηρίζει την σεξουαλικότητα ως μια βασική πτυχή που ισχύει σε όλη τη διάρκεια της ζωής του ανθρώπου και περιλαμβάνει τον

σεξουαλικό προσανατολισμό, το βιολογικό και κοινωνικό φύλο, τον ερωτισμό, την οικειότητα, την ευχαρίστηση, και την αναπαραγωγή.

Η σεξουαλικότητα είναι ένα χαρακτηριστικό με πολλές πτυχές που μπορεί να εκφραστεί μέσω συνόλων σκέψεων, φαντασιώσεων, επιθυμιών, πεποιθήσεων, στάσεων, αξιών, συμπεριφορών, πρακτικών, ρόλων και σχέσεων. Το κάθε άτομο ζει και εκφράζει τη σεξουαλικότητά του με διαφορετικό τρόπο. Συνεπώς, πολλές φορές κατά τη διάρκεια της ζωής του, η έκφραση της σεξουαλικότητας δε θα πραγματοποιηθεί μέσα από όλες αυτές τις πτυχές. Υπάρχουν αρκετοί τομείς που αλληλοεπιδρούν με τέτοιο τρόπο, ώστε να μπορούν να επηρεάσουν και πολλές φορές να καθορίσουν τον τρόπο που θα εκφραστεί η σεξουαλικότητα κάποιου. Αυτοί οι τομείς μπορεί να είναι βιολογικοί, ψυχολογικοί, κοινωνικοί, οικονομικοί, πολιτικοί, ηθικοί, νομικοί ιστορικοί, θρησκευτικοί ή πνευματικοί (WHO, 2006:5).

Ακόμη, σύμφωνα με την Κατσάνη (2018), η σεξουαλικότητα ενός ανθρώπου υπάρχει από τη στιγμή λειτουργίας των ενστίκτων, αναπτύσσεται ανάλογα με την κοινωνική ωρίμανση του ατόμου και μέσα από την αναζήτηση συντρόφου. Έχει πολλές πλευρές, καθώς τείνει να επηρεάζει τόσο τις συναισθηματικές όσο και τις σωματικές ανάγκες του ανθρώπου και ο τρόπος έκφρασής της πηγάζει μέσα από κομμάτια γνώσης, μάθησης, σκέψεων και συναισθημάτων, καθώς αυτοί είναι οι τομείς που καθορίζουν τη στάση του ανθρώπου απέναντι στη ζωή και την κοινωνία, γενικότερα.

Αντίστοιχα, οι Ηλιάδου και Παλάσκα (2015), είχαν δώσει έναν διαφορετικό ορισμό για την σεξουαλικότητα, αναφέροντας ότι ορίζεται ως κάθε συγκεκριμένη συμπεριφορά ενός ατόμου απέναντι σε κάποιον άλλον, μεταξύ δύο διαφορετικών φύλων. Με βάση αυτήν την εκδοχή ορισμού, δίνεται έμφαση στο βιολογικό κομμάτι της σεξουαλικότητας, καθώς μέσω της έκφρασής της, σκοπός είναι η αναπαραγωγή.

Πιο παλιά, με την επιστημονική διερεύνηση της σεξουαλικότητας είχε ασχοληθεί και ο Φρόιντ (1905), ο οποίος επισήμανε τη σεξουαλικότητα ως την ανάγκη του ατόμου να απελευθερώσει τις βιολογικές ορμές του και κυρίως την ηδονή, επονομαζόμενη ως «libido». Η ανάγκη αυτή χρονικά διαρκεί ολόκληρη τη ζωή ενός οργανισμού και εξισορροπείται ανάμεσα στις προσωπικές επιλογές, επιθυμίες και παρορμήσεις, καθώς και στις επιταγές της κοινωνίας και των κοινωνικών πλαισίων μέσα στα οποία βιώνει.

Γίνεται κατανοητό, ότι η έννοια της σεξουαλικότητας είναι δύσκολη και δεν μπορεί να αποτυπωθεί εντελώς με έναν και μόνο ορισμό. Είναι μικρή η βιβλιογραφία, όσο κυρίως παράγοντες θρησκευτικοί, πολιτισμικοί, οικονομικοί, ηθικοί, κοινωνικά πλαίσια, είναι βασικά στοιχεία με σκοπό να γίνει ευνόητη η προέλευση πληροφοριών ενός οργανισμού που πρέπει να εκφραστεί σεξουαλικά. Υπάρχουν σημαντικές διαφορές σε πολλές και διαφορετικές χρονικές περιόδους, κατά τις οποίες έχουν γίνει και τις, μέχρι στιγμής, καταγραφές (Βενετίκου, Μ. Σ. & Μπενετάτου, Κ., 2013).

1.1.1 Παιδική Σεξουαλικότητα

Η παιδική σεξουαλικότητα, με βάση τις αναφορές του Φρόιντ, υπάρχει ως όρος, που αφορά τις στάσεις της σεξουαλικής φύσης που υπάρχουν στα παιδιά σε πρώιμο στάδιο και διακατέχονται από μία ασάφεια. Ένα παράδειγμα είναι το πιπίλισμα, δηλαδή η αναζήτηση στοματικής αισθητηριακής κάλυψης. Όταν τα παιδιά μεγαλώνουν ηλικιακά, το πρώτο ερωτικό φιλί ενός παιδιού μπορεί να προκαλέσει σεξουαλική διέγερση, όμως αρκετές φορές εμφανίζεται και σε καταστάσεις με αυξημένη ένταση ή σε δραστηριότητες που απαιτούν νοητική ενεργοποίηση και συγκέντρωση στον στόχο (Μελιτζάνη, Α., 2008).

1.1.2 Ταυτότητα Φύλου

Η σεξουαλική ταυτότητα είναι μια πολύπλοκη έννοια που συμπεριλαμβάνει βιολογικούς παράγοντες, ρόλους φύλου, κοινωνικοπολιτισμικές επιρροές και σεξουαλικό προσανατολισμό σε σχέση με τη σεξουαλική ανάπτυξη (Clark & Caffarella, 1999, σελ. 49).

Όταν γίνεται αναφορά για την ταυτότητα φύλου του ανθρώπου αναμένουμε ότι αυτό το φύλο που γεννήθηκε θα βαδίζει συγχρόνως με το φύλο που απέκτησε βάσει των βιολογικών-ανατομικών χαρακτηριστικών του αλλά αυτό δεν γίνεται πάντα. Ο όρος cisgender (ή cis/σις) αναλύει τα άτομα που η ταυτότητα φύλου είναι ίδια με το φύλο που τους δόθηκε από την γέννηση τους, ενώ για τα άτομα των οποίων η ταυτότητα φύλου διαφέρει από το φύλο που τους αποδόθηκε στη γέννηση χρησιμοποιείται ο όρος τρανς (ή διεμφυλικός/ή/ό). (Παπαθανασίου & Χρηστίδη, 2020, σελ. 74).

Ωστόσο, είναι και οι άνθρωποι που δεν κατονομάζονται ούτε ως αρσενικά αλλά ούτε και ως θηλυκά. Ο όρος "non-binary" (μη δυαδικό) έχει χρησιμοποιηθεί τα τελευταία χρόνια (κυρίως στη Βόρεια Αμερική) ως όρος-ομπρέλα που συγκαταλέγει τα άτομα των οποίων το φύλο δεν εμπίπτει με σαφήνεια στο κυρίαρχες δυαδικές κατηγορίες φύλου "άνδρας/ αγόρι" και "γυναίκα/ κορίτσι". Στην πιο συνηθισμένη χρήση του, το "μη δυαδικό" είναι ένας τρόπος περιγραφής και όχι ένα όρος ταυτότητας (Frohard-Dourlent, Dobson, Clark, Doull, & Saewyc, 2016, σελ. 2).

Ακόμη, αναφορικά υπάρχει και ο όρος gender non-conforming, ο οποίος περιγράφεται για τα άτομα των οποίων σχετικά με την ταυτότητα φύλου δεν είναι ταυτόσημοι απόλυτα με το φύλο που τους δόθηκε στη γέννηση ή/και η έκφραση φύλου τους δεν είναι ίδια από αυτή που περιμένουν να επιτελεί με βάση το φύλο που τους αποδόθηκε κατά τη γέννηση (Παπαθανασίου & Χρηστίδη, 2020, σελ. 75).

Σαφώς, μπορούμε να κατανοήσουμε ότι τα φύλα χωρίζονται σε αρσενικό και θηλυκό δεν έχουν την ίδια ανταπόκριση σε όλα τα άτομα. Το κάθε άτομο μπορεί να συγκαταλέγεται όπως εκείνο επιθυμεί. Θέλει να ονομάζεται άντρας, γυναίκα ή και τα δύο είτε με όρο εκτός του δίπολου των δύο προκαθορισμένων φύλων είναι κάτι που αφορά μόνο εκείνον και είναι εντελώς προσωπική απόφαση και επιλογή. Η επιλογή αυτή σε αρκετές φάσεις επικρίνεται και είναι κατακριτέα από την κοινωνία, δεν γίνεται

αποδεκτή φυσικά, ακόμη μπορεί να φτάσει και σε βίαιες συμπεριφορές απέναντι στα άτομα αυτά.

Σεξουαλικός Προσανατολισμός

Ένας ακόμη όρος που πρέπει να διευρυνθεί, όσο το γίνεται καλύτερα, είναι ο σεξουαλικός προσανατολισμός. Ο σεξουαλικός προσανατολισμός είναι ένας όρος που μπορεί να αιτιολογηθεί ως η έκφραση τόσο της συναισθηματικής, όσο και της σεξουαλικής έλξης ενός ατόμου προς ένα ή περισσότερα άλλα άτομα, ασχέτως φύλου (Γαλανού, 2014).

Σύμφωνα με την Λαμπροπούλου (2015), ο σεξουαλικός προσανατολισμός κατέχει ένα από τα σημαντικότερα στοιχεία της ετερότητας, μίας έννοιας με πολλές πλευρές, η οποία αποτυπώνεται και από συγκεκριμένα χαρακτηριστικά όπως η φυλή, το φύλο, η θρησκεία, ο πολιτισμός, η γλώσσα, το κοινωνικό πλαίσιο. Ακόμη, σε έρευνα που έγινε από την ίδια την Λαμπροπούλου (2015), αναφέρθηκε από αρκετούς η γνώμη ότι ο σεξουαλικός προσανατολισμός αφορά ένα βασικό στοιχείο που διακατέχει σοβαρό ρόλο στις κοινωνικές αλληλεπιδράσεις ενός ανθρώπου, στη συμπεριφορά του, τις αντιδράσεις του και, γενικότερα σε ολόκληρη τη πορεία της ζωής του. Λεπτομερέστερα, είναι γνωστό ότι σε καταστάσεις σεξουαλικού προσανατολισμού κοινωνικά «επιτρεπτά» στάδια που έχουν ισχύ στη σημερινή ελληνικό κόσμο. Γίνεται αναφορά, ωστόσο, ότι άτομα ομοφυλόφιλα, αμφιφυλόφιλα, άτομα που συγκαταλέγονται στην κοινότητα Λ.Ο.Α.Τ.Κ.Ι.+, έρχονται στην καθημερινή τους ζωή να αντιμετωπίσουν αμέτρητα προβλήματα και δυσκολίες.

Ένας ακόμη ορισμός για τον σεξουαλικό προσανατολισμό, που βρίσκεται στην πηγή του Κυπριακού Συνδέσμου Οικογενειακού Προγραμματισμού, υπογραμμίζει ότι είναι η έλξη ερωτικής, συναισθηματικής, ρομαντικής και σεξουαλικής φύσης, ενός ανθρώπου προς συγκεκριμένο φύλο (ετεροφυλία, ομοφυλοφυλία, αμφιφυλία).

Σύμφωνα με τον ορισμό που προέρχεται από το Ινστιτούτο Μελέτης Ουρολογικών Παθήσεων/Κέντρο Σεξουαλικής Αναπαραγωγής Υγείας, κατά την διεκπεραίωση σεμιναρίων σεξολογίας για το ιατρικό προσωπικό, ως σεξουαλικός προσανατολισμός αναφέρεται: η προτίμηση και/ή συναισθηματική πρόσδεση (attachment) σε σχέση με το φύλο και την κοινωνική ταυτότητα του συντρόφου που προτιμά τη σεξουαλική δραστηριότητα.

Αν και προαναφέρθηκε ότι ο σεξουαλικός προσανατολισμός συμπεριλαμβάνει το σύνολο των διάφορων μορφών έλξης ενός ατόμου για άτομα οποιουδήποτε φύλου ή και των δύο, διαχωρίζοντας σε τρεις βασικές κατηγορίες (ετεροφυλοφιλία, ομοφυλοφιλία, αμφιφυλοφιλία), ο Αμερικανικός Ψυχολογικός Σύλλογος, (όπως αναφ. Herek, G. M., 2010) υπογραμμίζει στην ηλεκτρονική του σελίδα τον σεξουαλικό προσανατολισμό ως ένα «φάσμα». Υποστηρίζουν, δηλαδή, ότι κάτω από αλληλένδετες έρευνες πολλών χρόνων και δεκαετιών, ο σεξουαλικός

προσανατολισμός κατέχει ένα φάσμα, που αρχίζει από την ετεροφυλοφιλία και οδηγεί στην ομοφυλοφιλία, με όλα τα πιθανά ενδιάμεσα στάδια.

Κεφάλαιο 2: Η Σεξουαλική Αγωγή I

2.1 Ιστορική Αναδρομή

Η σεξουαλική αγωγή είναι ένα σημαντικό θέμα στις μέρες μας. Στην Ελλάδα και γενικότερα στις υπόλοιπες χώρες του κόσμου πολλά γεγονότα που συναντάει ένας άνθρωπος καθημερινά, το μεγαλύτερο ποσοστό των θυμάτων της σεξουαλικής βίας αφορά γυναίκες ή σε ανθρώπους που λόγω των σεξουαλικών τους προτιμήσεων, στοχοποιούνται, εκφοβίζονται και συχνά πέφτουν θύματα βίας. Έτσι, η σεξουαλική αγωγή είναι ένα ζήτημα που διχάζει τα μέλη της κοινωνίας καθώς συναντά μια σειρά απόψεων που κυμαίνονται από υπερσυντηρητικά έως αντίθετα υπερπροοδευτικά πλαίσια. Αυτό είναι ακριβώς το σημείο όπου η σεξουαλική αγωγή ως επιστήμη και πειθαρχημένη διδασκαλία πρέπει να εισέλθει, για να γεφυρώσει το παλιό χάσμα μεταξύ εκείνων που επιμένουν ότι ο κόσμος ήταν υγιής χωρίς σεξουαλική αγωγή σε παλαιότερες ιστορικές εποχές, επισημαίνοντας επίσης ότι εκείνοι που μιλάν για την απόλυτη απελευθέρωση, μια έννοια που δεν εξηγείται πλήρως (αφορά περιβαλλοντικές, κοινωνικές, πολιτικές, ιατρικές συνθήκες).

Η σεξουαλική αγωγή ως ερευνητικό αντικείμενο είναι μια νέα έννοια στην ιστορία, η οποία εμφανίστηκε στις αρχές του 20ου αιώνα, τόσο στις ευρωπαϊκές χώρες όσο και στις Ηνωμένες Πολιτείες. Αυτή η διαπίστωση πηγάζει επίσης από το γεγονός ότι όλες οι κοινωνίες εκείνη την εποχή θεωρούσαν ότι η αγνότητα της γυναίκας πριν από την πρώτη νύχτα γάμου ότι ήταν πολύ σημαντική και άμεσα συνδεδεμένη με την ηθική της γυναίκας. Ως εκ τούτου, δεν θεωρείται σημαντική στους νέους η σεξουαλικότητα και η σεξουαλική συμπεριφορά (Huber & Firmin, 2014).

Ο Κιντής (1995) αναφέρεται στη σεξουαλική αγωγή και το πως προοδεύει ως επιστήμη σε ένα ευρωπαϊκό περιβάλλον, παρουσιάζοντας τη διαδικασία της ιατρικά και ιστορικά μέσα από τρία στάδια που σχετίζονται με την κοινωνική ανάπτυξη και τη σεξουαλικότητα. Το πρώτο στάδιο περιλαμβάνει τη συμβουλευτική. Με την έναρξη της υπογονιμότητας, πολλοί άνθρωποι που δεν μπορούν να τεκνοποιήσουν αναπτύσσουν ποικίλα σωματικά και ψυχικά προβλήματα. Τα άτομα, λόγω των συντηρητικών κοινωνικών θέσεων της εποχής, θεωρούσαν αδιανόητο το να επικοινωνεί το ζευγάρι σεξουαλικά, προκειμένου να διορθωθούν τυχόν αστοχίες, κάτι που ενίσχυε την καταπίεση του κάθε ατόμου. Έτσι, λοιπόν, η ιατρική επιστήμη της εποχής, μέσω της συμβουλευτικής, προσπάθησε να διευρύνει αυτά τα όρια προκειμένου η συζήτηση και η παρουσίαση των επιθυμιών να αποτελέσουν εργαλεία για την επίτευξη της αποτελεσματικότητας, παραμερίζοντας τον ιατρικό, παιδαγωγικό και προληπτικό ρόλο της σεξουαλικής αγωγής (Αυγερινού, 2010).

Όσο περνούσε ο καιρός η σεξουαλική αγωγή μετέβη σε δεύτερο επίπεδο. Εκείνο το διάστημα είχε στόχο την πρόληψη και την αποφυγή προβλημάτων ποικίλης φύσης. Από τη μία πλευρά ο οικογενειακός περίγυρος κάθε παιδιού ήθελε να μη

συναντήσει την ανεπιθύμητη εγκυμοσύνη της κόρης όταν δεν ήταν σε πλαίσια γάμου. Η άλλη πλευρά, σκοπός της ήταν οι γιοι να μην έρθουν αντιμέτωποι με τα σεξουαλικά μεταδιδόμενα νοσήματα, κάτι που δείχνει την κοινωνική αδικία μεταξύ των δύο φύλων η οποία είναι ακόμη και σήμερα, στα πλαίσια κοινωνικών ομάδων μικρού μεγέθους όπου έχουν διαφορετικά μόνο τα σημεία αναφοράς. Αυτά τα σκηνικά ήταν το συχνότερο και εντονότερο φαινόμενο όσο απελευθερώνονταν από τα ταμπού της εποχής. Στον αντίποδα, βρίσκεται η εκπαιδευτική κοινότητα της εποχής όπου αποτελούσαν τους θεματοφύλακες των ηθικών ορίων. Όλα αυτά αν συνδυαστούν καταλήγουμε στο ότι οι γονείς και τα παιδιά οργανώθηκαν προκειμένου να υπάρχει σωστή εκπαίδευση ως προς τα παιδιά τους έχοντας σαν βασικά κριτήρια την καλλιέργεια φόβων και ενόχων, ανεπίτρεπτων και ανθυγιεινών παιδαγωγικών τεχνικών (Αυγερινού, 2010).

Με την εξέλιξη όμως της κοινωνίας σε πολλούς τομείς όπως η γυναικεία χειραφέτηση, οι σεξουαλικές ελευθερίες, οι προγαμιαίες σχέσεις να κάνουν την εμφάνισή τους και να αποτελούν βασικές διεκδικήσεις των νέων, εμφανίστηκε και η αναγκαιότητα που αφορά την εξέλιξη και αναβάθμιση της σεξουαλικής αγωγής, η οποία κατακτά χρονικά το τρίτο επίπεδο. Η σεξουαλική αγωγή είναι ένα από τα πιο βασικά δικαιώματα που κατέχει ο κάθε άνθρωπος. Βασικό είναι να υπάρχει ορθή ενημέρωση έτσι ώστε να μπορεί να υπάρχει υγεία του/της καθενός/καθεμίας, όλοι/όλες να κατέχουν μια ικανοποιητική σεξουαλική ζωή, συνεπώς να έχει και θετική επιρροή και η επίδραση στην όλη του καθημερινότητα. Ο νέος πληθυσμός λαμβάνει ενημέρωση με σκοπό να αντιλαμβάνεται και να σέβεται και τις ανάγκες των άλλων, έτσι ώστε να υπάρχουν συναισθήματα φροντίδας και υπευθυνότητας, τόσο για τα θέματα της ιατρικής που μπορεί να προκύψουν, όσο και ηθικά που κατέχει μια σχέση ή μια ερωτική συνεύρεση (Αυγερινού, 2010).

Κεφάλαιο 3ο: Η Σεξουαλική Αγωγή II

3.1. Σεξουαλική Αγωγή- Ορισμός

Αφού αναλύθηκαν οι παραπάνω όροι, όπως αυτός της σεξουαλικότητας και του σεξουαλικού προσανατολισμού, αλλά και με βάση την ιστορική αναδρομή από τα πρώτα στάδια της εμφάνισης της σεξουαλικής αγωγής, κατευθυνόμαστε στην ανάλυση της ουσίας της σεξουαλικής αγωγής κατά το πέρασμα των χρόνων και της εντριβής με την επιστημονική κοινότητα για το συγκεκριμένο αντικείμενο. Υπάρχουν πάρα πολλοί ορισμοί που έχουν πολλά κοινά μεταξύ τους, όμως παρατηρούνται και σημαντικές διαφορές που μπορεί να αφορούν την προσέγγιση και την συμπερίληψη ή την παράλειψη σημαντικών λεπτομερειών.

Ο Παγκόσμιος Οργανισμός Υγείας (WHO & BzGA, 2010:20, όπως αναφ. στην Αυγερινού, 2010), ορίζει τον όρο της σεξουαλικής αγωγής ως «τη μάθηση σε σχέση με τις γνωστικές, συναισθηματικές, κοινωνικές, σωματικές και διαδραστικές πτυχές της σεξουαλικότητας». Ο ορισμός αυτός έχει συσχετίσεις σε πολλά στάδια τόσο των χαρακτηριστικών συμπεριφοράς ενός ανθρώπου, όσο και των πλαισίων εντός των οποίων αποκτούνται ή και αναπτύσσονται αυτά, σχετικά με τη σεξουαλικότητα του.

Η IPPF (2006:6) προσφέρει έναν διαφορετικό ορισμό, ο οποίος συμπεριλαμβάνει τις προηγούμενες εκδοχές, τις κάνει πιο συγκεκριμένες, όμως, περισσότερο το κομμάτι συζήτησης, δίνοντας τον χαρακτηρισμό σε όλους τους ανθρώπους ως σεξουαλικά όντα και αποσκοπεί στη ευρύτερη εκπαίδευσή τους αναφορικά με το κομμάτι της σεξουαλικής αγωγής. Έτσι τα όρια δεν υπάρχουν σε όσα αφορούν μόνον την πρόληψη για ασθένειες σεξουαλικά μεταδιδόμενων νοσημάτων ή ανεπιθύμητες εγκυμοσύνες, παράγοντες που αποτελούσαν τους «πυλώνες» ώστε να γίνει η σεξουαλική αγωγή ένας χώρος που θα υποχρεώσει τον επιστημονικό και εκπαιδευτικό χώρο να ενεργήσει. Γίνεται αντιληπτό και είναι ανάγκη να υπάρχει στοχοποιημένη εκπαίδευση, έχοντας υπόψη τόσο τον στόχο, όσο και τα χαρακτηριστικά στοιχεία του συνόλου που εκπαιδεύεται, όπως η ηλικία και το στάδιο ανάπτυξης των εκπαιδευόμενων, οι εμπειρίες και οι γνώσεις που ήδη μπορεί να έχουν, οι σωστές και οι λαθεμένες ιδέες και πληροφορίες ή και κάποια άτυχα περιστατικά που μπορεί να έχουν αρνητικά αποτελέσματα.

Η UNESCO (2018:16, όπως αναφ. Κατσάνη, 2018) δίνει μια διαφορετική προσέγγιση σχετικά με τον ορισμό της Σεξουαλικής Αγωγής, αφού την περιγράφει ως κάτι που σχετίζεται με την μαθησιακή διατριβή, που έχει ένα βασικό προγραμματισμό (πρόγραμμα σπουδών) και δίνει ιδιαίτερη προσοχή στις ποικίλες πτυχές της σεξουαλικότητας, όπως κοινωνικές, συναισθηματικές, γνωστικές και σωματικές. Αυτό το κομμάτι, στηρίζεται σε ορισμένη στοχοθεσία και στοχεύει να επιτευχθεί μέσω της διδασκαλίας. Συγκεντρώνει τομείς όπως η κατάκτηση γνώσεων και δεξιοτήτων που σχετίζονται με το κομμάτι της υγείας, την στάση ζωής, την αξιοπρέπεια του ανθρώπου αλλά και να κατανοήσουν ότι στα κριτήρια που καταλήγουν, είναι σημείο αναφοράς και επηρεασμού, δεν αφορά κατά μονάδα το άτομο που τις εφαρμόζει, αλλά αφορά και το ευρύτερο κοινωνικό σύνολο. Όλες αυτές οι γνώσεις και οι δεξιότητες μπορούν

να συνεισφέρουν, και πέρα από αυτό, έχει να προστατεύσει το δικαίωμα της ελεύθερης έκφρασης της σεξουαλικότητας που του ανήκει.

Με βάση τους Γκούβρα, Κυρίδη, Μαυρικάκη και Γκόλια (2018), η σεξουαλική αγωγή ορίζεται ως ο τρόπος με τον οποίο οι νέοι άνθρωποι μπορούν να πληροφορηθούν για ζητήματα που σχετίζονται με το αναπαραγωγικό σύστημα, ανατομικά και βιολογικά, επίσης και τον συναισθηματισμό κόσμο και την ψυχολογία που οφείλει να υπάρχει σε μία σχέση δύο ατόμων, για την ορθή σεξουαλική πρόοδο και με απώτερο σκοπό να δημιουργηθεί μια ευτυχισμένη οικογένεια, οποιασδήποτε μορφής.

Η σεξουαλική αγωγή ορίζεται ως ηλικιακά και πολιτισμικά κατάλληλη μέθοδο διδασκαλίας που προσφέρει για το σεξ και τις σχέσεις επιστημονικά ακριβείς, ρεαλιστικές και μη επικριτικές πληροφορίες. Παρέχει ευκαιρίες για την ανακάλυψη προσωπικών αξιών και συμπεριφορές ανάπτυξης δεξιοτήτων στη λήψη αποφάσεων, στην επικοινωνία και στη μείωση του κινδύνου σχετίζεται με πολλές πτυχές της σεξουαλικότητας.

Η σεξουαλική εκπαίδευση είναι μια διαδικασία που αρχίζει από το σπίτι και μετέπειτα μεταφέρεται στο σχολείο. Το σχολείο πρέπει να είναι ένα ασφαλές μέρος όπου οι μαθητές/μαθήτριες μπορούν να μαθαίνουν, να ενημερώνονται και να εκφράζουν τις ερωτήσεις και τις ανησυχίες τους χωρίς φόβο, ντροπή και στίγμα. Έρευνα σχετικά με τη σεξουαλική αγωγή δείχνει ότι τα αποτελεσματικά προγράμματα πρέπει να προάγουν τη σεξουαλική αγωγή—εκτός από τη μετάδοση γνώσεων, θα πρέπει επίσης να περιλαμβάνουν την ανάπτυξη προσωπικών και κοινωνικών δεξιοτήτων. Μέσα από την προώθηση και την ανάπτυξη σεξουαλικής αγωγής, σεξουαλική αγωγή μπορεί να γίνει αρωγός στην ψυχοκινητική ανάπτυξη και ευημερία κατά την εφηβεία και την ενηλικίωση. Αν δεν υπάρχει σεξουαλική αγωγή μπορεί να επιφέρει πολλούς κινδύνους για την υγεία και την κοινωνία, όπως σεξουαλικά μεταδιδόμενα νοσήματα και ανεπιθύμητη εγκυμοσύνη (Shtarkshall, Santelli, & Hirsch, 2007, σελ. 116).

3.2 Η σεξουαλική αγωγή ως βασικό ανθρώπινο δικαίωμα, φύλο και πολιτειότητα: *Μια νέα πρόκληση για το δημοκρατικό σχολείο.*

Η σεξουαλική αγωγή ως αντικείμενο, φέρει πολλές αντικρουόμενες απόψεις σχετικά με την αναγκαιότητα της ύπαρξής της στα πλαίσια της ελληνικής κοινωνίας. Η μια πλευρά υποστηρίζει ότι μέσα από τη σεξουαλική αγωγή οι νέοι άνθρωποι είναι ικανοί να κάνουν τις επιλογές τους σχετικά με την σεξουαλικότητα που επιθυμούν, γνωρίζοντας πως να διασφαλίσουν την σωματική και ψυχική τους υγεία, ενώ αντιθέτως υπάρχουν άτομα που θεωρούν την τομέα της σεξουαλικής αγωγής επικίνδυνο, γιατί μέσα από αυτό προωθείται η έναρξη της σεξουαλικής δραστηριότητας και όλα αυτά συνοδεύονται από κινδύνους σχετικά με τα σεξουαλικά μεταδιδόμενα νοσήματα, ανεπιθύμητες πρόωρες εγκυμοσύνες ή/και επιβλαβών έξεων και συμπεριφορών, όπως συνουσία χωρίς προφύλαξη, εναλλαγή ερωτικών συντρόφων κ.ά. Συχνά, υπάρχει και

η απορία για το ποιος θεωρείται υπεύθυνος να αναλάβει την μετάδοση πληροφοριών στα παιδιά. Η μια γνώμη στηρίζει ότι κατάλληλα πρόσωπα που πρέπει να αναλάβουν την πληροφόρηση αυτή είναι η οικογένεια και οι υπεύθυνοι είναι οι κηδεμόνες. Παράλληλα, αν αφορά το γνωστικό αντικείμενο, θα ήταν ιδανικό να παρέχεται από τους εκπαιδευτικούς μέσα στο αναλυτικό πρόγραμμα (Πλιόγκου, Καρακατσάνη, 2022).

Το 2015, στον Οργανισμό Ηνωμένων Εθνών, οι ηγέτες του Κόσμου ενέκριναν ομόφωνα την Ατζέντα 2030 για την Βιώσιμη Ανάπτυξη. Τρία χρόνια μετέπειτα, στις 10 Ιανουαρίου 2018, η Εκπαιδευτική, Επιστημονική και Πολιτιστική Οργάνωση του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών (UNESCO), δημοσιοποιεί επικαιροποιημένη βελτιωμένη έκδοση. Ο μεγάλος σε πλήθος σελίδων τεχνικός οδηγός εμπεριέχει εύχρηστο υλικό, ιδανικό για την προσέγγιση του ευαίσθητου θέματος της σεξουαλικής αγωγής, οι οποίες απευθύνονται σε μαθήτριες και μαθητές της Πρωτοβάθμιας και Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης, καλύπτοντας ένα ηλικιακό εύρος από 5 ως 18 ετών. Ήταν σημαντικό να δημιουργηθεί ένας τέτοιος τεχνικός οδηγός, τονίζοντας την σπουδαιότητα της σεξουαλικής αγωγής, μέσα από στατιστικά στοιχεία: 263 εκατομμύρια παιδιά και έφηβες / έφηβοι από 6 ως 15 ετών δεν βρίσκονται εντός σχολικής φοίτησης, το 90% των γεννήσεων από έφηβες μητέρες στις αναπτυσσόμενες χώρες συμβαίνει σε πλαίσιο πρόωρου ή/και καταναγκαστικού γάμου, 3 εκατομμύρια εφήβων προβαίνουν σε διακοπή κύησης χωρίς τήρηση ιατρικών προδιαγραφών, 120 εκατομμύρια κοριτσιών έχουν υποστεί σεξουαλική βία, ενώ 200 εκατομμύρια ακρωτηριασμό των γεννητικών τους οργάνων, 333 εκατομμύρια νέα κρούσματα ιάσιμων σεξουαλικώς μεταδιδόμενων νοσημάτων καταγράφονται κάθε χρόνο στις ηλικιακές ομάδες 15-19 και 20-24 ετών, και, τέλος, 1 στις 10 γυναίκες άνω των 15 ετών έχει πέσει θύμα διαδικτυακού εκφοβισμού εντός των Κρατών-Μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης (Πλιόγκου, Καρακατσάνη, 2022).

3.3 Η σεξουαλική αγωγή και τα σεξουαλικά δικαιώματα ως ανθρώπινα δικαιώματα:

Υπογραμμίζεται ότι δεν υπάρχει ένας ορισμός που να περιγράφει τον όρο «ανθρώπινα δικαιώματα», αφού τα ανθρώπινα δικαιώματα συμπεριλαμβάνουν ένα σύνολο ιδεών, αξιών, στάσεων, αντιπαραθέσεων, συγκρούσεων, ηθικών διλημμάτων που σχετίζονται με συγκεκριμένες αντιλήψεις του ανθρώπου για την κοινωνία. Ωστόσο, ως «ανθρώπινα δικαιώματα» ορίζεται εκείνη η έννοια που περιλαμβάνει την προστασία της ανθρώπινης αξίας σε κάθε της έκφανση και έκφραση, όπου σε παγκόσμιο επίπεδο καταβάλλεται η μέγιστη δυνατή προσπάθεια επίτευξης αυτής της ιδεολογίας σε πράξη. Πρόκειται για έμφυτα, καθολικά, αλληλένδετα, ισότιμα, αδιαίρετα, αδιαπραγμάτευτα και αναφαίρετα δικαιώματα του ανθρώπου (Πλιόγκου, 2011).

3.4 Η σεξουαλική αγωγή στο σχολείο θεμέλιο δημοκρατικών κοινωνιών

Η πολυπολιτισμική και πολυγλωσσική πραγματικότητα του 21ου αιώνα, οι μαζικές μετακινήσεις πληθυσμών, οι οικονομικές αλλαγές, η πανδημία του COVID-19, οι πόλεμοι σε πολλές περιοχές του πλανήτη, η κλιματική αλλαγή, η ακραία φτώχεια που βιώνουν οι συμπολίτες μας σε συνδυασμό με τις κοινωνικές ανισότητες, δημιουργούν νέα δεδομένα για το κοινωνικό, πολιτικό και εκπαιδευτικό περιβάλλον. Παράλληλα, αντιμετωπίζει η κοινωνία ένα κύμα παραπληροφόρησης από τα μέσα μαζικής επικοινωνίας και κοινωνικής δικτύωσης, η δημοκρατική απορρύθμιση, ο φονταμενταλισμός και ο λαϊκισμός διαμορφώνουν ένα κοινωνικό τοπίο στο οποίο χρειάζεται από την πολιτεία να είναι σε εγρήγορση και να παλεύουν διαρκώς για την εδραίωση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και των δημοκρατικών αξιών.

Η ορθή και ολοκληρωμένη σεξουαλική αγωγή συμπεριλαμβάνει την εκμάθηση των γνωστικών, συναισθηματικών, σωματικών και κοινωνικών πτυχών της σεξουαλικότητας, της ανάπτυξης σχέσεων σεβασμού, της υποστήριξης των ανθρώπων χωρίς καμία διάκριση ως προς το φύλο, την ταυτότητα φύλου και τον σεξουαλικό τους προσανατολισμό. Από την πλευρά της σεξουαλικής αγωγής και σχετικά με την εκπαίδευση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, μπορεί να χαρίσει ένα δυναμικό μετασχηματιστικό δυναμικό στον σχεδιασμό και την υλοποίηση προγραμμάτων σεξουαλικής αγωγής, η οποία μπορεί να αποτελέσει ένα ισχυρό εργαλείο για την εξάλειψη προκαταλήψεων, αρνητικών πολιτισμικών κανόνων αναφορικά με τις σχέσεις των φύλων και της σεξουαλικής πολυμορφίας. Η εκπαίδευση χωρίς αποκλεισμούς και ενσωματωμένη στο εκπαιδευτικό σύστημα σύμφωνα με τα ανθρώπινα δικαιώματα μπορεί επίσης να αποτελέσει μέρος μιας συνολικής στρατηγικής για την υπεράσπιση των δικαιωμάτων στη ζωή, την υγεία, την ασφάλεια, την εκπαίδευση και την ισότητα των φύλων. Επίσης, είναι ένας τρόπος για να καταπολεμήσουν όλες τις μορφές βίας λόγω φύλου, εξασφαλίζοντας πρόσβαση σε ασφαλείς και υγιείς σεξουαλικές σχέσεις, τον έλεγχο των γεννήσεων και αποφυγή σεξουαλικά μεταδιδόμενων ασθενειών (Πιλιόγκου, Καρακατσάνη, 2022).

3.5 Σκοπός Σεξουαλικής Αγωγής – Αναγκαιότητα

Στις μέρες η σεξουαλική αγωγή θεωρείται ένα σημαντικό κομμάτι στον εκπαιδευτικό τομέα. Πολλοί κλάδοι της επιστήμης και συγκεκριμένα η ψυχολογία μέσω της ανάλυσης, έχουν επενδύσει στο αντικείμενο της σεξουαλικής αγωγής και έτσι το καθιστά αναγκαίο. Η σεξουαλική ύπαρξη των ανθρώπων βρίσκεται ανάπτυξη σε όλη την διάρκεια της ζωής και περνάει μέσα από διάφορα στάδια ανάπτυξης του ατόμου. Συνδυάζει την διαμόρφωση της βιολογικής, ψυχολογικής και κοινωνικής ανάπτυξης στην ζωή του παιδιού και περικλείει όλη την διάρκεια αυτής. Ξεκινάει από την ύπαρξη του ως έμβρυο και φτάνει μέχρι να τελειώσει η ζωή του, δηλαδή τον θάνατο (Kar, Choudhury & Singh, 2015).

Άρα, καταλήγουμε στο γεγονός ότι η σεξουαλική αγωγή είναι η βάση για να μπορέσει το παιδί να μπει στην εφηβεία, ώστε να μπορεί να καταλαβαίνει, να αποδέχεται και να μπορεί να συγχρονίζει τη συμπεριφορά της σεξουαλικότητας του με τον ερχομό των αλλαγών που αφορούν το σώμα και την ψυχολογία του. Το σχολείο πρέπει να παρέχει τις σωστές γνώσεις και πληροφορίες, ώστε να μπορέσει το παιδί να εισέλθει με ομαλό τρόπο από το στάδιο της παιδικής, στο στάδιο της εφηβικής ηλικίας μαζί με τις αλλαγές που προϋποθέτει. Υπάρχουν συγκεκριμένοι πυλώνες μάθησης, με βάση τους Hogan, Shaw & Duncan, (2017), είναι η γνώση που στηρίζεται στην πληροφορία.

Η σεξουαλική αγωγή, αποσκοπεί και στην κατανόηση κάποιων σημαντικών εννοιών όπως είναι η αγάπη, η οικειότητα, το πως βλέπει το σώμα του ο άνθρωπος, για τις επιλογές του (ταυτότητα σεξουαλική - ταυτότητα φύλου) και όχι μόνο για την ανατομία, την αναπαραγωγή, τη φυσιολογία και το βιολογικό φύλο. Πρέπει να αυξηθεί ο αγώνας, που αφορά την αποφυγή κινδύνων που αφορούν την σεξουαλική αγωγή και συμπεριφορά σχετικά με την προσωπική υγιεινή, ο σεβασμός, ο σωστός τρόπος έκφρασης της έλξης και των προτιμήσεων (Tutar & İşler, 2015- Breuner , Mattson, 2016).

Στην ίδια κατηγορία έχουν εργαστεί και άλλοι επιστήμονες, για τον σκοπό που έχει η σεξουαλική αγωγή. Σκοπό της έθεσαν ότι είναι όλες εκείνες οι γνώσεις υπάρχουν, ώστε να γίνει αντιληπτή η σεξουαλική κατάσταση του ανθρώπου, πως συμμετέχει το άτομο όσον αφορά την σεξουαλική φάση, καθώς και το κομμάτι των σχέσεων κατά το οποίο ικανοποιούνται τα παραπάνω. Τα μέλη που εμπλέκονται οφείλουν να έχουν αγάπη, σεβασμό, υγιείς αντιλήψεις και στάσεις.

3.6 Σεξουαλική Αγωγή και Οικογένεια

Όπως αναφέρεται στην εισαγωγή, το φύλο είναι πολλές πτυχές. Η πολυπλοκότητα καθορίζουν ένα μεγάλο μέρος της καθημερινής ζωής και συμπεριφοράς ενός ατόμου. Ως εκ τούτου, η οικογένεια είναι το πλαίσιο των ερευνητικών εργαλείων και ταυτόχρονα είναι ένα εργαλείο για τα άτομα να αποκτήσουν τις κατάλληλες γνώσεις για τη διαχείριση της σεξουαλικής τους ταυτότητας και της συμπεριφοράς τους. Όλοι/όλες οι επιστήμονες που καθορίζονται από τη συμμετοχή της εκπαίδευσης πιστεύουν ότι πρέπει να αρχίσουμε να διδάσκουμε από την παιδική περίοδο, επειδή η σεξουαλική συμπεριφορά ενός ατόμου αρχίζει με την επιβίωση του εμβρύου μέχρι το θάνατό του (Kar S.K., et.al., 2015).

Η οικογένεια είναι ουσιαστικά τα πρώτα και βασικά εργαλεία κοινωνικής μάθησης στη ζωή ενός ατόμου. Στο οικογενειακό πλαίσιο, τόσο τα αγόρια όσο και τα κορίτσια θα λάβουν οδηγίες συμπεριφοράς σύμφωνα με το φύλο. Οι συγγενείς προσπαθούν να διαμορφώσουν το αγόρι σε σκληρό χαρακτήρα, που θεωρητικά μέσα στην ζωή του θα πρέπει να επιβάλλεται, να διεκδικεί και να συμπεριφέρεται "αρρενωπά".

Κοινή είναι και η πορεία «εκπαίδευσης» και των κοριτσιών, δηλαδή να συμπεριφέρεται όπως ένα «σωστό» κορίτσι. Όπου βασικό στοιχείο είναι να λειτουργούν μέσα στον ρομαντισμό, να είναι γλυκές και πολλές φορές να πρέπει να είναι σε θέση να αποδέχονται και άσχημες συμπεριφορές των αγοριών προς αυτές.

Σε κάποια γεγονότα που το παιδί δεν συμπεριφέρεται μέσα στα όρια αυτών των «εικόνων και γνώσεων» που έχουν διδαχτεί και ξεφεύγουν, πολλές φορές τους γίνονται παρατηρήσεις. Φυσικά, οι κοινωνία αδικεί και ο ρατσισμός των φύλων ακμάζει, όποτε λογικό να εμφανίζει τις παραπάνω συμπεριφορές. Το αγόρι οφείλει να έχει αρρενωπή συμπεριφορά και αν το καταφέρει θα επιβραβευτεί, σε αντίθεση το κορίτσι που αν συμπεριφερθεί όπως δεν «αρμόζει» σε ένα κορίτσι θα το επιπλήξουν. Ούτε κουβέντα όμως αν το κορίτσι συμπεριφέρεται «θηλυκά» και να επιβραβευτεί για την συμπεριφορά της.

Όσα προαναφέρθηκαν παραπάνω φαίνεται ότι η οικογένεια αποτελεί το χώρο εκπαίδευσης και απόκτησης γνώσεων σεξουαλικής έκφρασης και συμπεριφοράς. Θετικό αντίκτυπο θα έχει η σεξουαλική αγωγή όταν κάθε μέλος της κοινωνίας θα έχει κατοχυρώσει τις απαραίτητες γνώσεις γύρω από το κομμάτι της σεξουαλικότητας και όσα με αυτή σχετίζεται, θα εξαλειφθούν με τον καιρό οι συμπεριφορές του πατριαρχισμού.

Καταλαβαίνουμε λοιπόν, ότι φορέας κοινωνίας που εκπαιδεύεται σε όλους τους τομείς, ταυτόχρονα και την έκφραση της σεξουαλικότητας και της σεξουαλικής συμπεριφοράς είναι η οικογένεια. Επειδή, σαφώς γίνεται αντιληπτό ότι η οικογένεια αποτελεί την αρχική και πρώτη επαφή με τις γνώσεις που αφορούν σεξουαλικά ζητήματα και συνεπώς όλες αυτές οι πληροφορίες που θα κατακτηθούν και θα αποτυπωθούν, μπορεί λοιπόν να είναι κυρίαρχος παράγοντας της μετέπειτα εξέλιξης της σεξουαλικής συμπεριφοράς και έκφρασης του ατόμου.

Στην περιγραφή των 5 σταδίων της σεξουαλικής αγωγής (WHO & BzGA, 2010:20, όπως αναφ. Αυγερινού, 2010), το αρχικό στάδιο αναφέρεται ακριβώς σε αυτό το πλαίσιο εκπαίδευσης. Όταν το άτομο βρίσκεται στο στάδιο των τριών ετών ανακάλυψης και εξερεύνησης, η σεξουαλική του ανάπτυξη μπορεί να περάσει στις αισθητήριες ανακαλύψεις. Οι γνωστές αγκαλιές, οι γλυκές φωνές και ακόμη και η μυρωδιά ενός καλά γνωστού θα προκαλέσει μια άνετη αίσθηση ασφάλειας και είναι τα πρώτα στάδια της σεξουαλικής ανάπτυξης. Μετά από δύο έως τρία χρόνια, η συμπεριφορά του παιδιού αλλάζει, επειδή αυτό μπόρεσε να καθορίσει τις φυσικές διαφορές του σώματος, ακόμη και τις φυσικές διαφορές των αμφιφυλόφιλων ενηλίκων. Το παιδί έδειξε λεπτομερές ενδιαφέρον για τα γεννητικά όργανα του, τα έδειξε σε άλλα παιδιά και ενήλικες, προσπαθώντας να πάρει πληροφορίες και σκόπιμα άγγιξε τον εαυτό του όταν αναζητούσε φυσική επαφή. Σε αυτό το σημείο, η παρέμβαση του οικογενειακού και κοινωνικού περιβάλλοντος θέτει τους περιορισμούς και τους κανόνες γύρω από τη συμπεριφορά της σεξουαλικής συμπεριφοράς και τις αποδεκτές συμπεριφορές στην κοινωνία.

Στην ίδια κατηγορία, το κύριο περιβάλλον της ζωής των παιδιών ανήκει στην κοινωνική ομάδα που έρχεται σε επαφή νωρίς με τη ζωή. Το θρησκευτικό πλαίσιο που μπορεί να ακολουθηθεί από την οικογένεια, τις κοινωνικές τάξεις και τους κανόνες και η συμπεριφορά των γνωστών παιδιών που σχετίζονται με αυτά είναι ότι τα παιδιά

λαμβάνουν γνώση και δεν επιτρέπουν τη γνώση από αυτό και όχι από την απομίμηση, αν αναγνωρίζει η αποδοχή του πλαισίου ή δεν αναγνωρίζει συγκεκριμένες συμπεριφορές. Για παράδειγμα, το άγγιγμα των γεννητικών οργάνων του εαυτού σας ή άλλων.

Στη σημερινή εποχή, ένας άλλος παράγοντας στο κύριο περιβάλλον των παιδιών είναι τα μέσα ενημέρωσης. Η τεχνολογική εξέλιξη συνεχίζει να διεξάγει γρήγορα βήματα και μπορεί ακόμη και να παρέχει πληροφορίες γρήγορα και πολύ εύκολα. Τα παιδιά μαθαίνουν να ασχολούνται με τον εξοπλισμό όταν είναι νέοι, έτσι ώστε να μπορούν εύκολα να έχουν πρόσβαση σε αυτά για να ενισχύσουν τις απόψεις τους ότι τα ΜΜΕ αποτελούν μέρος και του πρωτογενούς περιβάλλοντος ενός ατόμου. Μέσα από το Διαδίκτυο, αναζητούν αποτελεσματικές πληροφορίες. Η προώθηση της διαφήμισης θα εξετάσει τη συνεχή προώθηση Σεξουαλική συμπεριφορά, μέχρι πρόσφατα στην πραγματικότητα της Ελλάδας, μόνο η προβολή της γυναικείας σεξουαλικής συμπεριφοράς, άμεσα ή έμμεσα ως αντικείμενα για την παρουσίαση των γυναικών.

Η δεύτερη φάση της ηλικίας της μάθησης σε κανόνες μάθησης αναφέρεται στην ηλικία των τεσσάρων έως έξι ετών. Σε αυτή την ηλικία, η αναζήτηση επαφής κλείνει από το υπόβαθρο της ανάπτυξης φιλικών σχέσεων. Σε αυτό το στάδιο, η σεξουαλική εκπαίδευση άρχισε να μεταφέρεται σε επίπεδο εκπαίδευσης και διέφυγε από το φόντο του κύριου περιβάλλοντος.

Είναι απαραίτητο να υπάρχει περισσότερη ενημέρωση σχετικά με τη σημασία της σεξουαλικής εκπαίδευσης από την παιδική ηλικία. Ως εκ τούτου, από το κύριο περιβάλλον, η Hayes V. (1995, όπως αναφ. Μελιτζάνη Α., 2008) ανέφερε ότι μπορεί να υπάρχει πλεονέκτημα στα παιδιά που έχουν λάβει σεξουαλική εκπαίδευση από την παιδική ηλικία κατά την ανάπτυξη της σεξουαλικότητάς τους.

Επισημαίνονται τα εξής:

1) Η ικανότητα και η στάση της ζωής και της ζωής εξασφαλίζει ένα ισχυρό θεμέλιο για να πραγματοποιηθεί η προσωπική του εξέλιξη και να είναι αποτελεσματικός.

2) Να έχει το αίσθημα της ευθύνης για την προσωπική τους υγιεινή και καλή υγεία κατάσταση υγείας.

3) Είναι ευκολότερο να αντιληφθούν το σώμα και τη συναισθηματική τους κατάσταση.

4) Μπορούν να επεξεργαστούν τις πληροφορίες που λαμβάνονται και να τις αξιολογήσουν.

5) Αντιλαμβάνονται την έννοια των προσωπικών δικαιωμάτων για τον έλεγχο του σώματος, πρέπει να δείξουν το σεβασμό τους προς τους ανθρώπους γύρω.

6) Η ανάπτυξη μπορεί να προσδιορίσει την ικανότητά της να επιλέγει ευθύνες.

Από τα παραπάνω, καταλαβαίνουμε ότι παίζει μεγάλο ρόλο η παρέμβαση στη νεαρή ηλικία, όπως συγκεκριμένα η σεξουαλική έκφραση και άλλα θέματα. Ο άνθρωπος πρόκειται για έναν "λευκό καμβά" μέχρι περίπου έξι ετών.

Στο υποσυνείδητο των παιδιών, πλάθεται ο χαρακτήρας των παιδιών μέσα από τις εικόνες που προσλαμβάνει, συναισθήματα που έχει και που παίρνει, συμπεριφορές μίμησης και ομιλίας. Όσο αναπτύσσεται και μεγαλώνει, μαζί του αναπτύσσονται και οι δεξιότητες που σχετίζονται με την κρίση και το να μαθαίνει να διαχωρίζει συμπεριφορές. Όλοι/όλες αυτοί οι τομείς και μηχανισμοί σε πρώτο στάδιο κατασκευάζονται από νωρίς.

Κάτι παρόμοιο γίνεται και σχετικά μέρος της συμπεριφοράς που σχετίζεται με την έκφραση των φύλων, καθώς και την ελκυστικότητα και την έκφραση ενός ατόμου. Όσο πιο σωστή είναι η συμπεριφορά του ατόμου που καταγράφηκε σε πολύ νεαρή ηλικία, τόσο καλύτερη είναι η συμπεριφορά που πιθανό είναι να δείξει στο μέλλον. Όταν το παιδί λαμβάνει την απάντηση που το καλύπτει, οι ερωτήσεις που εξέφρασε θα αυξήσει επίσης την ευκαιρία να ωριμάσει και να κατανοήσει την ευκαιρία να αξιολογήσει κάθε κατάσταση. Όταν ένα παιδί από την παιδική ηλικία σέβεται τα δικαιώματα των άλλων και σέβεται τους/τις άλλους/άλλες και προσπαθεί να εκπληρώσει τις υποχρεώσεις του, τόσο πιο εύκολα θα γνωρίσει τις ευθύνες του και θα φέρει το βάρος της ευθύνης στο μέλλον.

Η σεξουαλική παρέμβαση αποτελεί σημαντικό μέρος της κατάλληλης ανάπτυξης της κοινωνίας και αρχίζει από τις μικρές ηλικίες, τα αποτελέσματα των οποίων ίσως και να παρουσιαστούν γρηγορότερα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4: Σεξουαλική Αγωγή και Εκπαιδευτικό Σύστημα

4.1 Σύγκριση Ευρώπης – Ελλάδας

Σε αυτή την ενότητα της εργασίας παρουσιάζονται κάποια μοντέλα της σεξουαλικής αγωγής που έχουν παρουσιαστεί σε μερικές χώρες στον κόσμο, το μοντέλο της ελληνικής κοινωνίας και ποικίλες προτάσεις που έχουν αναλυθεί κατά το πέρασμα των χρόνων, για το θέμα της σεξουαλικής αγωγής που ξεκίνησε να απασχολεί τον ελληνικό κόσμο και την πραγματικότητα.

Η σεξουαλική διαπαιδαγώγηση στο χώρο της παιδείας, στις σύγχρονες χώρες έχει υπάρξει ως ζήτημα που απασχολεί. Πολλά χρόνια τώρα έχει γίνει μεγάλος κόπος για να μπορέσει η σεξουαλική αγωγή να εισέλθει στα αναλυτικά προγράμματα. Κάποιες χώρες δεν έχουν τρομερό αποτέλεσμα γιατί η προσπάθεια αυτή ακόμα είναι σε χαμηλά επίπεδα, αυτό μπορεί να οφείλεται είτε στο ότι έχουν αποκλείσει την σεξουαλική αγωγή στον χώρο της εκπαιδευτικής διαδικασίας, είτε μπορεί να οφείλεται στο επίπεδο και στον τρόπο με τον οποίο εντάχθηκε. Σαφώς και υπάρχουν όμως χώρες που κατάφεραν να εντρυφήσουν στο κομμάτι αυτό. Έχουν δημιουργήσει εκπαιδευτικά προγράμματα που είναι με σωστή δομή, με καλή ενημέρωση, με στόχο οι πληροφορίες και οι γνώσεις να είναι με κατάλληλες βάσεις για να μπορέσει να αναπτυχθεί η σεξουαλικότητα και μια σεξουαλική ζωή υγιής.

Πολλές είναι οι χώρες που έχουν κάνει την σεξουαλική αγωγή υποχρεωτική στον χώρο της εκπαίδευσης με βάση νόμο. Άλλες την έχουν εντάξει στα προγράμματα σπουδών, αλλά δεν έχουν υποχρεωτική παρακολούθηση. Αμφιλεγόμενο ζήτημα αποτελεί και η ηλικία που θεωρείται ορθή και κατάλληλη ώστε να ξεκινήσει η σεξουαλική διαπαιδαγώγηση και ο τρόπος με τον οποίο θα διεξαχθεί. Για παράδειγμα, η Ελλάδα ως χώρα διακατέχεται από προβλήματα που προέρχονται από κοινωνικές και κατά κύριο λόγο θρησκευτικές νόρμες που επικρατούν κατά πλειοψηφία. Στην Ελλάδα κιάλας η εκκλησία διαδραματίζει ισχυρό ρόλο και δεν στέκεται μόνο σε φωνές και αντιδράσεις στο κομμάτι αυτό, ασκεί και ισχυρά βέτο, αφού παίζει μεγάλο ρόλο στο εκπαιδευτικό σύστημα, εξού και η ονομασία του υπουργείου ως Υπουργείο Παιδείας και Θρησκευμάτων.

4.1.1 Η Σεξουαλική Αγωγή στην Ευρώπη

Πολλές είναι και οι χώρες που έχουν επιλέξει την ένταξη της σεξουαλικής αγωγής από την τάξη του νηπιαγωγείου στο πρόγραμμα σπουδών του. Υπάρχουν χώρες που επέλεξαν τις μέσες ηλικιακές ομάδες όπως οι προεφηβική περίοδος και εφηβεία (Κρουσταλάκης, 1995). Παρακάτω υπάρχει σχετική αναφορά από κάποιες χώρες και στον τρόπο διαχειρίσεις που έχουν εντάξει τη σεξουαλική αγωγή στο εκπαιδευτικό σύστημα.

Φινλανδία:

Όσον αφορά τις σκανδιναβικές χώρες, όπως και εκεί ανήκει και η Φινλανδία αποτελούν τις σημαντικότερες και πιο παραδειγματικές χώρες στο κομμάτι της σεξουαλικής αγωγής και ένταξης αυτής στο σχολείο. Η Σεξουαλική αγωγή αποτελεί ένα από τα σημαντικότερα εκπαιδευτικά ζητήματα, το οποίο είναι και αποδεκτό από τα πρότυπα της κοινωνίας. Η κοινωνία και η θρησκεία συμβάλλουν στην ανάπτυξη των προγραμμάτων, την προσφορά και παροχή των σημαντικότερων πληροφοριών και γνώσεων και άρα καταλαβαίνουμε ότι επιτυγχάνεται με ωριμότητα στους νέους σχετικά με την σεξουαλικότητα τους και την έκφραση αυτής (Tripathi, N., & Sekher, T. V., 2013).

Η εκπαίδευση αρχίζει από την ηλικία στο νήπιο όπου αναλύονται κάποιες θεματικές ενότητες που είναι σχετικές με την σεξουαλική και είναι μια πρώτη επαφή και ερέθισμα. Όταν φτάσουν σε ηλικία 7 έως 10 χρόνων οι γνώσεις προσφέρονται μέσα από προγράμματα που αφορούν σχέσεις ενός ατόμου με το κοινωνικό περιβάλλον. Οι οικογενειακές σχέσεις, οι φιλίες και ο συναισθηματισμός που τις κατατρέχει, η καλή ψυχική υγεία είναι ένα από τα πρώτα στάδια.

Στην μετέπειτα εξέλιξη και με τον ερχομό των παιδιών προεφηβική περίοδο και εφηβεία, η σεξουαλική αγωγή πορεύεται με το κομμάτι της ανατομίας, την εκμάθηση βιολογικών λειτουργιών, όπως και τονίζεται σημαντικά το να είναι κάποιος υγιής, και πως να μπορεί να το ανάπτυξη μέσα από την ευεξία που μπορεί να δώσει η γυμναστική και η σωστή διατροφή. Η ηλικιακή κατηγορία από 13 έως 15 ετών πραγματοποιείται η καθοριστική και ουσιαστική ένταξη στο ζήτημα της σεξουαλικής αγωγής, καθώς εδώ αρχίζει να ενημερώνεται το άτομο για ζητήματα που αφορούν την σεξουαλικότητα του ατόμου με την ανθρώπινη επαφή και την αναπαραγωγική διατριβή. Τελικά, στην ηλικία των 15 ετών δίνεται στους μαθητές και τις μαθήτριες ένα σύνολο εκπαιδευτικών υλικών (Μπρουσκέλη Β., 2018).

Γερμανία:

Η Γερμανία και το εκπαιδευτικό της σύστημα είναι μια ιδιαίτερη περίπτωση. Με βάση τον διαχωρισμό της σε κρατίδια, το κάθε κρατίδιο έχει το δικό της υπουργείο παιδείας, οπότε υπάρχουν διαφορές σχετικά με την ένταξη της σεξουαλικής αγωγής στην εκπαιδευτική διαδικασία. Η κρατική κεντρική διαχείριση στηρίζει ότι είναι υποχρεωτική η ύπαρξη της σεξουαλικής αγωγής στο πρόγραμμα σπουδών, όμως διαφέρει ο βαθμός και ο τρόπος με τον οποίο αντιλαμβάνεται η κάθε ηλικιακή ομάδα και διαφέρει επίσης και από κρατίδιο σε κρατίδιο. Κοινή πορεία χαράζουν τα παιδιά όταν είναι στην ηλικία της εφηβείας, καθώς το κομμάτι της σεξουαλικότητας, της σεξουαλικής ζωής, διαπροσωπικές και αναπτυξιακές σχέσεις με τον περίγυρο τους, εντάσσονται σε θρησκευτικά μαθήματα. Ολοκληρώνοντας λοιπόν, καταλήγουμε στην πεποίθηση ότι η Γερμανία όπως θεωρείται ότι το εκπαιδευτικό της σύστημα είναι από τα καλύτερα και πιο ανεπτυγμένα ανά τον κόσμο, με απελευθερωμένες αντιλήψεις, με μια βαθιά ανάλυση, της σεξουαλικής αγωγής, καταλαβαίνουμε ότι είναι αντίθετα στο κομμάτι που προσφέρει πληροφορίες και γνώσεις και καταδέχονται από έναν συντηρητισμό.

Αγγλία:

Η μεγάλη Βρετανία είναι μια ιδιαίτερη περίπτωση, σχετικά την ευρύτερη άποψη της κοινωνίας σχετικά με την έκφραση της σεξουαλικότητας κατά το πέρασμα των χρόνων. Η δεκαετία του '60 και του '70, δυο δεκαετίες με έντονο νέο μουσικό κύμα, είχαν μεγάλη επιρροή στην καθημερινότητα των ανθρώπων σε πολλούς τομείς, με την κυρίαρχη άποψη που αφορούσε την έκφραση της σεξουαλικότητας με μια πιο φιλελεύθερη κατεύθυνση. Όμως, αυτό το απελευθερωτικό στοιχείο σημάδεψε την εποχή αυτή και η τάση αυτή μεταφέρθηκε από την Αγγλία προς τις υπόλοιπες ευρωπαϊκές χώρες. Βάσει όλων αυτών και σε συνδυασμό με τις ελλείψεις γνώσεις σε θέματα που σχετίζονται με τα σεξουαλικά μεταδιδόμενα νοσήματα, μη επιθυμητές εγκυμοσύνες, μεγάλο αριθμό αμβλώσεων, είχε ως αντίκτυπο, τις επόμενες χρονιές, να μεταστραφεί σε μια κοινωνία συντηρητική, με μεγάλο κόπο να αποφευχθούν οι προγαμιαίες σχέσεις, να εφαρμοστούν αυστηροί νόμοι σχετικά με τις αμβλώσεις και οτιδήποτε σχετιζόταν με ομοφυλοφιλικές τάσεις.

Ήταν φυσικό όλοι αυτοί οι αυστηροί κανόνες να κατευθύνουν τον λαό σε μια μη ωφέλιμη σεξουαλική ζωή και πραγματικότητα. Σε μεγάλο βαθμό και το μεγαλύτερο ποσοστό κατείχαν οι εφηβικές εγκυμοσύνες στον δυτικό κόσμο, στις χώρες τις ευρωπαϊκής ένωσης δηλαδή. Συνεπώς, ήταν ένα σοβαρό αίτημα και ανάγκη από την κοινωνία να δημιουργηθούν και να γίνουν πράξη η ουσιαστική σεξουαλική αγωγή. Όσο περνούσαν τα χρόνια, στερεωθήκαν στην κοινωνία βάσεις, όλες αυτές, που προώθησαν τον πολιτικό και επιστημονικό κόσμο, για αλληλένδετες παρεμβάσεις και προσπάθειες εφαρμογής της σεξουαλικής αγωγής.

Προσπάθησε η κοινωνία σημαντικά ανά χρόνια, για στοιχεία που σχετίζονται με την ενημέρωση στην εφηβική κύηση, τους τρόπους προφύλαξης από τα Σεξουαλικά Μεταδιδόμενα Νοσήματα, κυρίως το AIDS, στέλεχος του ιού hiv, καθώς και την οργάνωση μιας ενιαίας στρατηγικής σε όλη την χώρα μέσα από προγράμματα Εθνικής Στρατηγικής για την σεξουαλική υγεία (National Strategy for Sexual Health program) και τον HIV (Parker, R., Wellings, K., & Lazarus, J. V., 2009).

Το ίδιο διάστημα προσπαθούν να ενσωματώσουν την σεξουαλική αγωγή στον εκπαιδευτικό χώρο. Επέλεξαν αρχικά να ενσωματώσουν την Σεξουαλική αγωγή στην δευτεροβάθμια εκπαίδευση και τις εφηβικές ηλικίες. Σε αυτή τη φάση η σεξουαλική αγωγή περιλαμβάνει πληροφορίες για την πρόληψη, την αναπαραγωγή, την σεξουαλική υγεία και την έκφραση της σεξουαλικότητας και της σεξουαλικής συμπεριφοράς. Η συμμετοχή των μαθημάτων καθορίζεται υποχρεωτική μέσα στα πλαίσια που εφαρμόζει η σεξουαλική διαπαιδαγώγηση. Βάση έχει το εθνικό πρόγραμμα σπουδών για την επιστήμη (national science curriculum), με μία κατεύθυνση που προσανατολίζεται προς τη βιολογία.

Στις μέρες μας γίνεται μεγάλη προσπάθεια ώστε να εξελιχθεί και να αναπτυχθεί ο τομέας της σεξουαλικής αγωγής. Ασχολείται με θεματικές ενότητες όπως: ο σεξουαλικός προσανατολισμός, το κοινωνικό φύλο, η φυλετική ταυτότητα, η σεξουαλική κακοποίηση, η ανάπτυξη του αισθήματος του σεβασμού μεταξύ των μελών μιας σχέσης, όπου αποσκοπούν στο να κατευθύνουν τα παιδιά να προσλαμβάνουν τις γνώσεις που είναι ουσιώδες και σημαντικές, να κατανοούν εις βάθος έννοιες και συμπεριφορές και να είναι έτοιμη κατάλληλα και καλύτερα ώστε να μπορέσουν να

ανταπεξέλθουν σε στιγμές και καταστάσεις με τις οποίες μπορεί να έρθει η στιγμή να αντιμετωπίσουν (Dep. Of Ed. U.K., 2019).

Βουλγαρία:

Η Βουλγαρία είναι από τις χώρες με το χειρότερο παράδειγμα, στο κομμάτι της σεξουαλικής αγωγής. Αρχικά, δεν έχουν ψηφιστεί νόμοι που να καθιστά υποχρεωτικό το μάθημα της σεξουαλικής αγωγής στο αναλυτικό πρόγραμμα σπουδών στο σχολικό περιβάλλον. Καταλαβαίνουμε λοιπόν, ότι τα περισσότερα παιδιά κυρίως αυτά που μένουν μακριά από τα αστικά κέντρα δεν έχουν κατακτήσει ούτε τις βασικές γνώσεις στο κομμάτι αυτό. Το μάθημα της βιολογίας μπορεί να κάνει αναφορά όσον αφορά στην σεξουαλική συμπεριφορά. Μόνο εκεί αναφέρονται στο αναπαραγωγικό σύστημα, την τεκνοποίηση, την αντισύλληψη και τα σεξουαλικά μεταδιδόμενα νοσήματα. Καταλαβαίνουμε λοιπόν, ότι οι γνώσεις που έχουν τα άτομα είναι άκρως επιφανειακή και το προσεγγίζουν εντελώς επιφανειακά (Μπρουσκέλη Β., 2018).

Κύπρος:

Η Κύπρος είναι μια χώρα όπου βλέπουμε την εκκλησία να εμπλέκεται κυριολεκτικά και να καταργεί κάθε προσπάθεια της ένταξης της Σ.Α. μέσα στον χώρο της εκπαίδευσης. Οι νέοι φαίνεται να έχουν μια σύγχρονη φιλοσοφική προσέγγιση, άποψη και στάση σε όλες τις ιδεολογίες και αντιλήψεις, μέσα από μια ζωή απελευθερωμένη, όμως επηρεάζονται από τον εκκλησιαστικό χώρο αφού παρεμβαίνει και δεν αφήνει τον εκπαιδευτικό χώρο να καταφέρει να διαμορφώσει και να οργανώσει ουσιαστικά τα κατάλληλα προγράμματα της σεξουαλικής αγωγής.

Τα τελευταία χρόνια κάνει τα πρώτα της βήματα και εμφανίζεται η «Σεξουαλική Διαπαιδαγώγηση» εντασσόμενη σε τμήμα τους προγράμματος Αγωγής Υγείας. Το συγκεκριμένο έχει την υποχρεωτική εκπαίδευση στις βαθμίδες του Δημοτικού Σχολείου, του Γυμνασίου, αλλά όχι στο Λύκειο. Η χώρα αυτή ψάχνει να βρει μια λύση στο πρόβλημα αυτό και αναζητά να οργανωθεί, ώστε να καταφέρουν να κατασκευάσουν ορθά προγράμματα Σεξουαλικής Αγωγής, για να μπορούν τα μέλη αυτών να συγκροτήσουν μηχανισμούς, σημαντικούς για να μπορούν να ενημερώνονται κατάλληλα, να προφυλάσσονται και να συμπεριφέρονται με σεβασμό και ωριμότητα (Μπρουσκέλη Β., 2018).

Ιταλία:

Ακόμα μια από τις χώρες όπου ο χώρος της θρησκείας, οι πεποιθήσεις και οι νόρμες στηρίζονται έντονα από μεγάλο μέρος του λαού και βρίσκει εμπόδιο στην προσπάθεια ένταξης της Σ.Α. στο χώρο της εκπαιδευτικής κοινότητας. Η Ιταλία στηρίζει ακόμα και τώρα την παραδοσιακή σχέση των ανθρώπων και έτσι δεν αφήνει περιθώρια στην Σεξουαλική αγωγή. Επομένως, αφού δεν έχουν εφαρμόσει κάποια νομοθεσία, εκτός από κάποια σχολείο όπου έχουν εντάξει στα προγράμματα σπουδών την σεξουαλική αγωγή σε μαθητές και μαθήτριες, σε ηλικιακές ομάδες που κυμαίνονται από 14 έως 19 ετών. Σαφώς και σε αυτές τις περιπτώσεις έρχονται αντιμετώποι και με καταστάσεις που ίσως πολλές φορές να τις καταστήσουν από ακατάλληλες έως και απαγορευτικές. Θέσεις όπως είναι ο διευθυντής ή η διευθύντρια του εκάστοτε σχολείου είναι εκείνοι που διαλέγουν την εκπαιδευτική πολιτική που θα ακολουθήσουν και θα χρησιμοποιήσουν. Συχνά, επιλέγουν την πλευρά που εστιάζει

στον τομέα της Βιολογίας. Εν κατακλείδι, οι κηδεμόνες των παιδιών είναι εκείνοι όπου χωρίς κανένα περιορισμό μπορούν να διαλέξουν το εάν το παιδί τους μπορεί να παρακολουθήσει το μάθημα της Σ. Α., ένα πράγμα που καταλαβαίνουμε ότι στέκεται αντίθετα για ακόμα μια φορά στην ουσιαστική παρέμβαση του προγράμματος στο σύνολο των μαθητών (Μπρουσκέλη Β., 2018).

Ολλανδία:

Όσον αφορά την χώρα της Ολλανδίας διαφαίνεται μια θετική όψη στην πλευρά της εκπαιδευτικής πολιτικής ως προς το κομμάτι της Σεξουαλικής Αγωγής. Γενικότερα, ο χώρος της εκπαίδευσης δεν είχε κάποια δυσκολία, αλλά μπορούσε ελεύθερα να κάνει την επιλογή του ως προς το πρόγραμμα σπουδών που θέλει να υιοθετήσει. Σαφώς, είναι υποχρεωτικό να παρακολουθούν τα μαθήματα της Βιολογίας και όσα σχετίζονται με έναν υγιή τρόπο ζωής. Η Ολλανδία σε προγράμματα με τίτλο όπως το «Σχέσεις και Σεξουαλικότητα» και «Ζήτω η αγάπη και ο έρωτας», έχει βάλει την σεξουαλική διαπαιδαγώγηση σε όλες τις εκπαιδευτικές βαθμίδες. Όσον αφορά την πρωτοβάθμια εκπαίδευση, το πρόγραμμα σπουδών περιγράφει σε επίπεδο γνωριμίας του σώματος, αναγνώρισης και αντίληψης της εικόνας του εαυτού και του άλλου, ο εντοπισμός διαφορών μεταξύ αγοριών και κοριτσιών κ.ά.

Σε περίοδο της προεφηβείας προσφέρουν γνώσεις για την περιγραφή των αλλαγών που υπάρχουν εξωτερικά, δηλαδή στο σώμα, όπως και εσωτερικά στην ψυχολογία του ατόμου, καθώς και στην γενικότερη ενημέρωση σε ζητήματα όπως την φιλία, τον συναισθηματικό κόσμο των ατόμων μέσα σε μια ερωτική σχέση.

Παράλληλα, στην δευτεροβάθμια εκπαίδευση, πλέον οι τομείς είναι πιο συγκεκριμένοι και αποσκοπούν σε κάποιους στόχους. Δείχνουν και επιλύουν όσα ερωτήματα και βήματα που μπορεί να προκύψουν σε ένα άτομο μέσα στην εφηβεία, όταν ξεκινήσει να έχει μια ερωτική σχέση. Επίσης, έχει δημιουργηθεί ένα πρόγραμμα που προσφέρει στους μαθητές και τις μαθήτριες γνώσεις σχετικά με κακοποιητικές συμπεριφορές και τρόπους με τους οποίους καλύπτονται και ωραιοποιούνται από τον επικείμενο θύτη. Χρησιμοποιούν πολλούς τρόπους για την παροχή αυτών των γνώσεων όπως: Ενημερωτικά περιοδικά, φύλλα εργασίας, ψηφιοποιημένες ιστορίες, διανομή προφυλακτικών, είναι μόνο μερικά από αυτά.

4.1.2 Η Σεξουαλική Αγωγή στην Ελλάδα

Το ζήτημα της σεξουαλικής αγωγής στην Ελλάδα και η ένταξη της στον χώρο της εκπαίδευσης στα δημόσια ελληνικά σχολεία, είναι πλέον ένα αμφιλεγόμενο ζήτημα για παραπάνω από 30 χρόνια. Η μια πλευρά που καλύπτει ο χώρος της επιστήμης και ασχολείται σε φάση έρευνας, δίνει έμφαση στο γεγονός ότι είναι ανάγκη να υπάρχει εκπαίδευση στα άτομα για όλα τα ζητήματα που αφορούν την σεξουαλική αγωγή και ότι αυτό την περιβάλλει. Συγκεκριμένα, τα άτομα της κοινωνίας είναι αυτά που αναζητούν από το κράτος να τους προσφέρει ενημέρωση, πληροφορίες και γνώσεις στα νεαρά άτομα, καθώς και να τους ενημερώσει για το πως να προλαμβάνουν και να είναι σε θέση να αποφύγουν μη επιθυμητές καταστάσεις. Αν και οι εκπαιδευτικοί και οι

κηδεμόνες των παιδιών, στις μέρες μας, ψάχνουν να βρουν τρόπους ώστε να επιτύχουν γέφυρες επικοινωνίας με τα παιδιά τους για τα ζητήματα σχετικά με την σεξουαλική ζωή, αντιμετωπίζουν δυσκολίες σε μεγάλο μέρος, αφού κατανοούμε και γνωρίζουμε όλοι πως οι ίδιοι δεν έχουν λάβει τις κατάλληλες γνώσεις για να μπορέσουν να προσφέρουν όλες αυτές τις πληροφορίες και γνώσεις που ζητάν για να εξηγήσουν στα παιδιά. Αν καταλάβουμε πως η μόνη γνώση που κατέχουν, σχετίζεται μόνο από τις δικές τους προσωπικές εμπειρίες, πράγμα το οποίο είναι άστοχο, μη ορθό, ακόμη μπορεί να θεωρηθεί και επικίνδυνο σε ορισμένες περιπτώσεις.

Στην Ελλάδα, όμως υπάρχει και μια αντίθετη πλευρά και γνώμη που αφορά την εκκλησία. Η Ελλάδα είναι μια χώρα βαθιά θρησκευόμενη και στην ζωή των ανθρώπων υπάρχει έντονα το θρησκευτικό στοιχείο. Ο Χριστιανισμός είναι πηγή του χαρακτήρα και τις συμπεριφοράς αρκετών ατόμων, από όλες τις γενιές των ανθρώπων, γεγονός που στέκεται εμπόδιο στην εξέλιξη για να παρέχεται δραστική και ουσιαστική εκπαίδευση στο κομμάτι της σεξουαλικότητας. Όπως αναφέρθηκε και στις προγενέστερες ενότητες το Υπουργείο που είναι αρμόδιο για τα εκπαιδευτικά θέματα, έχει την ονομασία: Υπουργείο Παιδείας και Θρησκευμάτων. Γίνεται κατανοητό λοιπόν, πως ο χώρος της εκκλησίας δεν εκφέρει απλώς την άποψη του και τις αντιδράσεις του, κατέχει τον τελευταίο λόγο και αποφασίζει σε κάθε τελική απόφαση. Τέλος, ένα ακόμα στοιχείο που δεν έχει καταφέρει να εξαλείψει η Ελλάδα είναι αυτό της πατριαρχίας, κάτι που έχει αφήσει απομεινάρια την καθημερινή ζωή των πολιτών της χώρας μας. Έτσι, όλα αυτά στέκονται εμπόδιο σε όποια απόπειρα έχει γίνει για να υπάρξει η σεξουαλική αγωγή ως πρόγραμμα στα σχολεία.

Επιπλέον, ένα σημαντικό πρόβλημα είναι ότι μόνο ο όρος σεξουαλική αγωγή στην Ελλάδα προκαλεί πολλά κοινωνικά στερεότυπα. Πολλοί είναι εκείνοι που συγχέουν την σεξουαλική πράξη και τις τεχνικές που την απαρτίζουν, σε χρήση άλλων όρων και εννοιών, όπως αναφέρει ο Κιντής (1998), όπως είναι ο όρος με τις διαφυλικές σχέσεις, γενετήσια αγωγή κι άλλες. Άρα, γίνεται αντιληπτό ότι για πολλά χρόνια η σεξουαλική αγωγή ήρθε αντιμέτωπη με πολλές δυσκολίες και τις αναζητούσαν κιόλας για μπορέσουν να αποφύγουν να την εντάξουν στο ελληνικό αναλυτικό πρόγραμμα.

Για παράδειγμα έγινε προσπάθεια να πραγματοποιηθεί ένα πρόγραμμα από την μη κυβερνητικής οργάνωσης (Μ.Κ.Ο.) "Ελληνική Εταιρεία Προγεννητικής Αγωγής". Οι αντιλήψεις αυτών ήταν αναχρονιστικές και κατέληξε στην ύπαρξη απόψεων που είχαν πηγή από μια άλλη εποχή. Η κυριότερη αιτία για όλα τα προβλήματα που συναντούσε το τέκνο στην διάρκεια της ζωής του, ήταν αν μη τι άλλο η γυναίκα, όπου έπαιρνε όλες τις ευθύνες πάνω της και ταυτόχρονα υπήρχε και η άποψη ότι το παιδί θα έρθει στον κόσμο όταν η γυναίκα παίρνει την απόφαση να τεκνοποιήσει. Υπήρξε και η πρόταση που υποστήριζε ότι η μάνα μεταφέρει στο έμβρυο τις σκέψεις, τον χαρακτήρα και την συμπεριφορά της από την ώρα που παίρνει απόφαση ότι είναι έτοιμη να τεκνοποιήσει μέχρι να φτάσει η ώρα που θα το γεννήσει, όπως και να επηρεάσει παράγοντες όπως οι σεξουαλικές προτιμήσεις του παιδιού. Αισίως, αν και το βίντεο έφτασε σε πολλά γυμνάσια στην χώρα και είχε την έγκριση του Υπουργείου Παιδείας, σταμάτησε να παρέχεται η άδεια προβολής του στο σχολικό περιβάλλον.

Πέρα από αυτά όμως, το ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα διακατέχεται από ένα σωρό προβλήματα αφού για το μόνο που αποσκοπεί και ενδιαφέρεται είναι να προετοιμάσει τους μαθητές και τις μαθήτριες στην μετέπειτα επαγγελματική τους

αποκατάσταση, χωρίς να ενδιαφέρεται για το κομμάτι της συμπεριφοράς, της ωριμότητας των παιδιών, τις διαπροσωπικές ανθρώπινες σχέσεις και σαφώς καταλήγουμε ότι ο νέος, όταν ολοκληρώσει την εκπαιδευτική του πορεία δεν θα βγει ως ένα άτομο με ολοκληρωμένη προσωπικότητα, καλλιεργημένη κρίση και ενσυναίσθηση, ούτε θα έχει αντίληψη στα περιθώρια που έχει θέσει, ούτε θα γνωρίζει τα όρια των δικαιωμάτων του. Αυτά τα χαρακτηριστικά διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο στην ύπαρξη και διαβίωση μια υγιούς σεξουαλικής ζωής.

4.1.2.α Πρόγραμμα Αγωγής Υγείας

Το πρόγραμμα αγωγή υγείας αφορά ένα μέρος με δραστηριότητες που σχετίζεται με τον ψυχικό όσο και σωματικό υγιή κόσμο και την πρόοδο αυτών. Γι' αυτό λοιπόν, ενσωματώθηκε τόσο στην Πρωτοβάθμια όσο και στην Δευτεροβάθμια εκπαίδευση. Συνεπώς, είναι ένα αρχικό στάδιο κατά το οποίο πραγματοποιείται και αφορά ζητήματα και σεξουαλικότητας, βάσει θεματικών ενοτήτων που υπάρχουν στο αναλυτικό πρόγραμμα σπουδών. Τα σύγχρονα αυτά προγράμματα αγωγής υγείας δεν είναι υποχρεωτικά. Είναι θεσμοί που ανήκουν στο διαθεματικό ενιαίο Πλαίσιο προγραμμάτων σπουδών, περιέχοντας και θεματικές σεξουαλικής αγωγής. Ο τρόπος με τον οποίο θα επιλέξουν να ασχοληθούν αφορά ξεκάθαρα την κρίση του/της εκπαιδευτικού.

4.1.2.α.1 Θεματικές Αγωγής Υγείας

Σε ηλικίες των νέων μαθητών και μαθητριών, παιδιά δηλαδή στις τάξεις του νηπιαγωγείου αλλά και στις αρχικές τάξεις του δημοτικού, το πρόγραμμα αποσκοπεί στο άτομο κατά αυτό. Το πρόγραμμα παρεμβαίνει στην θεματική ενότητα με την οποία ασχολείται στην αυτοεξυπηρέτησης και φροντίδας του σώματος, αναγνώρισης του εαυτού τους, ανάπτυξη δεξιοτήτων που αφορούν την υγιεινή καθώς και παροχή πληροφοριών που αφορούν τον τρόπο με τον οποίο ένα μωρό μεγαλώνει στο σώμα της μητέρας του, έρχεται στον κόσμο, τον τρόπο με τον οποίο δημιουργείται ένα μωρό καθώς και η φροντίδα που χρειάζεται. Ακόμη, τα παιδιά προσπαθούν να κατανοήσουν καταστάσεις όσο μεγαλώνουν όπως την εξωτερική αλλαγή στην εμφάνιση, εκφράζουν την ανάγκη να παρουσιάσουν τις αλλαγές που γίνονται να φανούν ότι γνωρίζουν πράγματα τα οποία τα ξέρουν οι ενήλικες. Ακόμη, κάνει την εμφάνιση της η έννοια της αγάπης, όπως την ονομάζουν και ζουν τα πρώτα συναισθήματα έλξης, και να καταφέρουν να δείξουν αισθήματα ανωτερότητας.

Πηγαίνοντας προς τις επόμενες τάξεις του Δημοτικού σχολείου, η αγωγή της υγείας δίνει έμφαση σε άλλες πτυχές όπως είναι αυτή των διαπροσωπικών σχέσεων με κοινωνικό περίγυρο των παιδιών, των συμμαθητών και συμμαθητριών τους που νιώθουν ότι ανήκουν στις ίδιες κοινωνικές ομάδες με αυτά, το πως είναι διαμορφωμένος ο χαρακτήρας και οι συμπεριφορές τους τόσο στα άτομα της οικογένειάς τους, όσο και σε εκείνους που τους θεωρούν ξένους, καταλαβαίνουν την έννοια της εξωτερικής εμφάνισης, Ποια είναι τα χαρακτηριστικά της προσωπικότητάς τους, οι συνήθειες τους και τα ενδιαφέροντά τους.

Στο κομμάτι των τάξεων της πέμπτης και έκτης δημοτικού σχολείου η αγωγή υγείας αναφέρεται σε θεματικές ενότητες της αυτονομίας, αφού είναι μια πρώτη περίοδος που βλέπουμε τα παιδιά να ψάχνουν την ανεξαρτησία τους, να παρατηρούν αλλαγές στο σώμα τους όλο και πιο συχνά. Στην φάση της εφηβείας και προ-εφηβείας τα παιδιά θέλουν να «αρέσουν» και να κάνουν αντιληπτή την παρουσία τους στις ποικίλες κοινωνικές ομάδες που ανήκουν, τον ρόλο που έχουν εκεί μέσα και το πως αισθάνονται για τον καθένα γύρω τους.

Με βάση όσων προαναφέρθηκαν, γίνεται αντιληπτό ότι ο χώρος της αγωγής της υγείας αποτελεί και την σεξουαλική αγωγή αλλά και το εκπαιδευτικό πλαίσιο στην Ελλάδα.

Όσο προχωράμε, βλέπουμε τον κόπο για να εντοπιστούν οι σημαντικές αλλαγές έγιναν με στόχο να ενταχθούν τα πειράματα της σεξουαλικής αγωγής στα σχολεία, εμφανίζονται όλο και περισσότερα προβλήματα. Ένα από τα σημαντικότερα προβλήματα είναι το εμπόδιο σχετικά με τους εκπαιδευτικούς και τις αρμόδιες ομάδες οι οποίες είναι υπεύθυνες για να μεταδώσουν, εκπαιδεύσουν, να μπορέσουν να τα βγάλουν εις πέρας σε ικανοποιητικό βαθμό ένα τέτοιο εξειδικευμένο μάθημα, αλλά δεν έχουν τις κατάλληλες γνώσεις (έλλειψη γνώσεων) σχετικά με το μάθημα αυτό, όμως δεν έγιναν και οι κατάλληλες προσπάθειες από την πολιτεία, ώστε να καλύψουν τις ανάγκες αυτές. Οι απόψεις δίστανται. Πολλοί/ Πολλές πιστεύουν ότι η σεξουαλική αγωγή θα έπρεπε να είναι ένα βασικό θέμα-μάθημα στα σχολεία, μέσα από το οποίο θα αποτελεί αρωγό στον κόσμο των παιδιών όπου θα μπορέσουν να κατανοήσουν καλύτερα τον εαυτό τους, τις ανάγκες τους και να μπορούν να εξωτερικεύουν τις σκέψεις και τις συμπεριφορές τους. Για να μπορέσουν να το καταφέρουν αυτό με σωστό και ομαλό τρόπο, πέρα από την εκπαίδευση του εκπαιδευτικού σώματος και την προετοιμασία τους, οι υπόλοιπες εκπαιδευτικές ομάδες όπως οι ψυχολόγοι, παιδοψυχολόγοι και κοινωνιολόγοι μπορούν να γίνουν βασικοί πυλώνες και αρωγοί σε όλη αυτή την προσπάθεια με σκοπό να φέρει τα επιθυμητά αποτελέσματα.

Αν παρατηρήσει κανείς τα σχολικά εγχειρίδια όλων των βαθμίδων της πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, το μάθημα της βιολογίας είναι αυτό που παρέχει σχετικές αναφορές που είναι βασισμένες στην σεξουαλική αγωγή, αλλά αυτό έχει μικρή έκταση και αναλύεται περισσότερο στις τάξεις δευτέρα και τρίτη λυκείου. Οι αναφορές αυτές είναι: σεξουαλικότητα, την ανατομία του σώματος, τη γονιμοποίηση, την αναπαραγωγή. Επιπλέον, σχετικά με το μάθημα των θρησκευτικών, το εγχειρίδιο της τρίτης λυκείου παρουσιάζει σε κάποια κεφάλαια, παραλληλίζοντας και περιορίζοντας σε γνώσεις και πληροφορίες που κυμαίνονται καθαρά σε θρησκευτική και γενικότερα σε χριστιανική πορεία. Καταλαβαίνουμε καλά λοιπόν, πως δεν γίνεται καμία αναφορά στο μάθημα αυτό σε γνώσεις σεξουαλικών επιλογών, σε γνώσεις που είναι διαφορετικές με όσες στηρίζει ο χριστιανισμός και, ως επί τω πλείστον μεγάλο κομμάτι των παιδιών.

Με βάση την έρευνα της κυρίας Μελιτζάνη το έτος 2008, αποτελέσματα της οποίας ανέδειξαν πως οι κηδεμόνες των παιδιών, ένας μεγάλος αριθμός από αυτούς, ανέφερε πως οποιαδήποτε γνώση και πληροφορία είχαν με την σεξουαλική αγωγή όντας νέοι πήγαζε από οικεία πρόσωπα, όπως φίλοι-ες, γνωστοί-ες, εγχειρίδια και περιοδικά της τότε περιόδου. Πολλοί από τους κηδεμόνες των παιδιών ήρθαν σε δύσκολη θέση αμέτρητες φορές, όταν τα παιδιά τους, τους έθεσαν τις απορίες τους για να τις λύσουν, όμως εκείνοι βρέθηκαν σε μια αμήχανη στιγμή, αφού ένιωσαν ότι δεν

είχαν τις σωστές και κατάλληλες γνώσεις για να απαντήσουν σε όλα αυτά στα παιδιά τους. Οι ίδιοι οι κηδεμόνες των παιδιών ανέφεραν ότι εάν υπήρχε ένα τέτοιο μάθημα, δηλαδή η σεξουαλική αγωγή στα σχολικά περιβάλλοντα και στο αναλυτικό πρόγραμμα σπουδών, θα μπορούσε να σημειωθεί ως ένα άκρως επιτυχημένο μάθημα και θα λειτουργούσε ως αρωγός, ώστε τα παιδιά και οι κηδεμόνες να μπορέσουν να αποφύγουν μελλοντικές και δυσμενείς και επικίνδυνες καταστάσεις, εξαιτίας της αμάθειας. Μεγάλο ποσοστό εγκρίνει μάλιστα και ανέφεραν ως πρόταση την ένταξη του μαθήματος αυτού από τις τάξεις του νηπιαγωγείου. Ακόμη, παρατέθηκε η άποψη να βοηθηθούν και οι ίδιοι οι κηδεμόνες των παιδιών από άτομα με γνώσεις στον τομέα της σεξουαλικής αγωγής, με αποτέλεσμα να δημιουργηθεί μια υγιής σχέση και συνεργασία με τους/τις εκπαιδευτικούς του σχολείου που θα διδάσκουν αυτό το μάθημα, αλλά και τόσα στην δική τους σχέση με τα παιδιά τους, για να λύνουν με γνώσεις τυχόν απορίες των παιδιών τους.

Περιεχόμενο Έρευνας

Εισαγωγή

Στο συγκεκριμένο μέρος της εργασίας θα παρουσιαστούν και κατ' επέκταση θα αναλυθούν τα αποτελέσματα της έρευνας. Θα παρουσιαστούν οι παρακάτω θεματικές ενότητες:

- Ο σκοπός
- Το δείγμα
- Η ερευνητική διαδικασία
- Η ανάλυση των δεδομένων

Σκοπός έρευνας

Παρατηρούμε ο τομέας της ελληνικής εκπαίδευσης δεν δίνει ιδιαίτερη έμφαση (- σχεδόν είναι ανύπαρκτος) στην σεξουαλική αγωγή. Ουσιαστικά δεν υφίστανται στο ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα θέματα, που σχετίζονται με τον σεξουαλικό προσανατολισμό, την έκφραση φύλου και την ΛΟΑΤΚΙ+ κοινότητα.

Σκοπός της συγκεκριμένης έρευνας ήταν να παρατηρηθεί κατά πόσο η εκπαιδευτική κοινότητα είναι έτοιμη να παρέχει τις γνώσεις της σε ζητήματα, όπως ο σεξουαλικός προσανατολισμός και η ταυτότητα φύλου των παιδιών της προσχολικής ηλικίας. Οι στόχοι που τίθενται για την έρευνα είναι να εξεταστούν οι αντιλήψεις και οι θέσεις των εκπαιδευτικών σχετικά με την ΛΟΑΤΚΙ+ κοινότητα, αλλά και η γνώμη των εκπαιδευτικών για την αναγκαιότητα της σεξουαλικής αγωγής στο νηπιαγωγείο. Ακόμη, ένας σημαντικός στόχος της έρευνας είναι να εξεταστεί η επιμόρφωση των εκπαιδευτικών σε ζητήματα της σεξουαλικής διαπαιδαγώγησης.

Μεθοδολογία

Ο τρόπος με τον οποίο διεξήχθη η έρευνα είναι ένα ερωτηματολόγιο, ποιοτικής έρευνας με ανοιχτές ερωτήσεις για έναν ελεύθερο διάλογο. Η έρευνα άρχισε στις 01/03/2023 και ολοκληρώθηκε 28/05/2023. Η επιλογή του δείγματος διανεμήθηκε σε εκπαιδευτικούς της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης, μέσω των μέσων κοινωνικής δικτύωσης αλλά και με φυσική παρουσία. Η έρευνα ήταν κυρίως ποιοτική και το δείγμα που συγκεντρώθηκε ανέρχεται στους/στις 11 εκπαιδευτικούς της Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης παιδιών προσχολικής ηλικίας. Οι απαντήσεις των ερωτήσεων έγιναν με ανοιχτές ερωτήσεις και περιείχαν διάφορες απαντήσεις. Κάποιες ερωτήσεις του ερωτηματολογίου προέρχονται και είναι εμπνευσμένες από διάφορες σχετικές έρευνες, έπειτα έχουν υποστεί κάποια τροποποίηση στην σειρά και στο νόημα, ώστε να προσαρμοστούν και να εξυπηρετήσουν τις ανάγκες της παρούσας έρευνας. Μέσω του Word έγινε η τροποποίηση των απαντήσεων του ερωτηματολογίου.

Όσον αφορά το ερωτηματολόγιο χωρίστηκε σε 4 μέρη.

Το Α' μέρος του ερωτηματολογίου αφορά ερωτήσεις με γενικό περιεχόμενο σχετικά με τα δημογραφικά στοιχεία, τις σπουδές, τα έτη της εκπαιδευτικής εμπειρίας (προϋπηρεσίας) και την επιμόρφωση του δείγματος. Το πρώτο (Α') μέρος συνολικά περιέχει 8 ερωτήσεις.

Το δεύτερο μέρος (Β') αφορούσε όλες τις ερωτήσεις σχετικά με τον θεματικό άξονα που σχετίζεται με την Σεξουαλική Συμπεριφορά και την Κοινωνική Δράση. Το Β' μέρος αποτελούνταν από 6 ερωτήματα.

Συνεχίζοντας με το Γ' μέρος επικεντρωνόταν ερωτήματα στον θεματικό άξονα της Σεξουαλικής Αγωγής ως επιστήμης, για την άποψη και την γνώση που είχε το δείγμα αναφορικά με την σεξουαλική αγωγή, τις επιμορφώσεις και τι χρησιμοποιούν κατά τη διάρκεια της εκπαιδευτικής τους διαδικασίας. Τα ερωτήματα ήταν 7 στο συγκεκριμένο μέρος της εργασίας.

Εν κατακλείδι, το τελευταίο μέρος του ερωτηματολογίου της έρευνας αφορούσε τον άξονα της Σεξουαλικής Αγωγής στο σχολείο. Τα ερωτήματα σε αυτό το μέρος της εργασίας ήταν 13.

Συγκεκριμένα, έγινε χρήση της μεθόδου της προσωπικής συνέντευξης. Έγινε χρήση της συγκεκριμένης μεθόδου, γιατί μέσα από λειτουργία των προσωπικών συνεντεύξεων, μπορούν να έχουν την άνεση και την δυνατότητα οι συμμετέχοντες να εξηγήσουν ευκολότερα τις απόψεις που εξέφρασαν. Οι απαντήσεις που δίνουν μπορούν να αποτελούν μια πλήρης περιγραφή για την άποψή τους, συνεπώς τα αποτελέσματα ή τα ευρήματα που θα υπάρξουν μπορούν να είναι πιο ορθά στοιχεία για να μπορεί να γίνει η εφαρμογή τους. Μια πιθανή αρνητική επίδραση των μεθόδων ποιοτικής έρευνας είναι ότι επειδή είναι μικρός ο αριθμός των ατόμων που θα συμμετέχουν, μπορεί σε ορισμένες περιπτώσεις να μην χρησιμοποιηθούν ορισμένοι παράγοντες που είναι σημαντικοί για την διεκπεραίωση των αποτελεσμάτων.

Το εργαλείο συνέντευξης είναι μια από τις βασικές τεχνικές συλλογής ερευνητικών δεδομένων. Μέσω των συνεντεύξεων δίνεται η δυνατότητα στον/στην ερευνητή/τρια να επικοινωνήσει απευθείας με τον/την ερωτώμενο/η (τον/την συνεντευξιαζόμενο/η). Με αυτόν τον τρόπο, οι ερωτήσεις που τίθενται και οι απαντήσεις που δίνονται μπορούν να αναλυθούν σε βάθος. Αυτός ο διάλογος που γίνεται μέσα από προσωπική συζήτηση, οι απαντήσεις είναι ουσιαστικές και φυσικά είναι σε τέτοια κατάσταση όπου μπορούν μετέπειτα να αναλυθούν εκτός του γνωστικού επιπέδου του/της ερωτώμενου/ης, εφόσον ο/η ερευνητής/τρια έχει την ευκαιρία να εντοπίσει μια ολόπλευρη συμπεριφορά, που αφορά την λεκτική και μη λεκτική έκφραση του ατόμου.

Πέρα από όσα προαναφέρθηκαν, οι πληροφορίες που συλλέχθηκαν σχετικά με το θέμα της Σεξουαλικής Αγωγής που ερευνάται, ο κάθηννας/ καθεμιά έχει θέσει τα δικά του/της πλαίσια, τους δικούς του/της κανόνες και νόρμες. Το κάθε άτομο που έλαβε συμμετοχή δεν έχει την ίδια οικογενειακή, κοινωνική, θρησκευτική κατάσταση, οπότε γίνεται αντιληπτό ότι θα επηρεάζονται οι πληροφορίες που δίνει. Ο/η ερευνητής/τρια/ η ερευνήτρια εύκολα το καταλαβαίνει αυτό στην πορεία της συνέντευξης. Συνεπώς, ο/η ερευνητής/τρια/ η ερευνήτρια διαπιστώνει πως σε αυτό που θα καταλήξει, θα

γνωρίζει από που προέρχονται και θα συνυπολογίζεται στο ποσοστό που επηρεάζεται το άτομο από τους προαναφερόμενους παράγοντες, ποιες είναι οι επιθυμίες του και η θέση του σχετικά με το θέμα προς συζήτηση (Αθανασία, 2007)

Συνυπολογίζοντας και άλλο ένα πλεονέκτημα που έχει η συνέντευξη σε σύγκριση με το ερωτηματολόγιο, είναι ότι ο/η ερευνητής/τρια/ερευνήτρια έχει δεδομένο ότι στις ερωτήσεις που θα υποβάλλει θα πάρει απάντηση από τον συνομιλητή του. Ασχέτως αν υπάρχουν κάποιες απαντήσεις μικρές και μονολεκτικές, ο/η ερευνητής/τρια/ η ερευνήτρια είναι σε θέση να το καταλάβει τον τρόπο με τον οποίο αποτυπώνεται η κάθε απάντηση και να την χρησιμοποιήσει κατάλληλα.

Με βάση τον Kitwood (1977, όπως αναφέρει η Μελιτζάνη) όταν ο/η ερευνητής/τρια/ η ερευνήτρια καταλαβαίνει τον τρόπο που χρησιμεύει η συνέντευξη ως ερευνητικό εργαλείο, μπορεί να αντιληφθεί που υπάρχουν τα δυνατά σημεία και που οι αδυναμίες που έχει το εργαλείο αυτό και το αποδώσει με θετικό αντίκτυπο, τότε η συγκεκριμένη συνέντευξη αποτελεί ένα "δυναμικό μέσο μεταβίβασης γνώσεων πληροφοριών". Ο Kitwood υπογραμμίζει ότι ο κυριότερος λόγος για την λειτουργία της συνέντευξης ως μέσο έρευνας είναι το να νιώθει άνετα το άτομο, ώστε να μιλήσει για όσες περισσότερες ιδέες, απόψεις και αντιλήψεις έχει πάνω στο θέμα που γίνεται η έρευνα.

Σε αυτή την έρευνα έγινε χρήση της ημιδομημένης συνέντευξης ως εργαλείο (Patton, 1999). Σε μια ημιδομημένη συνέντευξη ο/η ερευνητής/τρια/ η ερευνήτρια έχει την ευχέρεια και την άνεση να κάνει αλλαγές και να έχει την δυνατότητα να «πειράξει» την σειρά των ερωτημάτων, την λεκτική μορφή σχετικά με την διατύπωση τους, σχετικά βέβαια με την αλληλεπίδραση και ανατροφοδότηση που αποκομίζει το υποκείμενο.

Η ημιδομημένη συνέντευξη της συγκεκριμένης έρευνας που σχεδιάστηκε, προέκυψε και αποτελείται από 26 ερωτήσεις. Ο/η ερευνητής/τρια/ η ερευνήτρια, αφού χρησιμοποίησε τις ερωτήσεις σε κατηγορίες, σκοπός του ήταν να αποκομίσει τις στάσεις, απόψεις και γνώμες των ερωτηθέντων με κεντρικό πυλώνα την Σεξουαλική Αγωγή ως αντικείμενο μάθησης στα σχολεία της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης, όσο και στο γεγονός να αισθανθούν άνεση να συζητήσουν για το εάν έχουν επιμορφωθεί σχετικά με το κομμάτι αυτό και αν το έχουν εντάξει στο αναλυτικό τους πρόγραμμα σπουδών. Οι συμμετέχοντες/ουσες δέχτηκαν με θετική ανταπόκριση στο αίτημα για συμμετοχή στη διαδικασία. Τους ενδιέφερε σημαντικά το ζήτημα της έρευνας και τον τρόπο με τον οποίο απαιτούνταν να δώσουν απαντήσεις και το δέχτηκαν ως σημαντική στιγμή να λάβουν συμμετοχή σε μια τέτοιου είδους έρευνα, αφού υπογράμμισαν ότι είναι βασικό στην εκπαιδευτική τους διατριβή με τα παιδιά να αναζητήσουν την γνώση και τις πληροφορίες σε ένα τέτοιο ζήτημα, από την άλλη πλευρά ήθελαν να σημειώσουν πως το εκπαιδευτικό μας σύστημα έχει δυστυχώς πολλά κενά, σχετικά με την Σεξουαλική Αγωγή. Πολλές στιγμές ήταν απαραίτητο να γίνει παράφραση σε ορισμένες ερωτήσεις. Αυτό δημιουργήθηκε μέσα από την ροή του λόγου και από τον τρόπο έκφρασης κάποιου ή κάποια συμμετέχοντα ή συμμετέχουσας. Πολλές στιγμές, για παράδειγμα, που η απάντησή που έδινε το άτομο ήταν ταυτόχρονα απάντηση και για κάποιο άλλο ερώτημα. Όπως να 'χει, όσες αλλαγές έγιναν δεν έπαιξε ρόλο στην αλλαγή της φύσης της ερώτησης.

ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΟ ΕΡΓΑΛΕΙΟ

Στο πλαίσιο αυτής της μελέτης, πραγματοποιήθηκαν ημιδομημένες προσωπικές συνεντεύξεις. Σε κάθε συνέντευξη, υπάρχει μια ισχυρή αλληλεπίδραση μεταξύ του συνεντευξιαζόμενου και του ερωτώμενου, η οποία σύμφωνα με τον King (1999) βοηθά τον ερωτώμενο (στην περίπτωσή μας έναν/μία εκπαιδευτικό) να νιώσει την αμεσότητα και την οικειότητα. Επιπλέον, με τη χρήση συγκεκριμένων εργαλείων έρευνας, οι ερωτηθέντες εκπαιδευτικοί έχουν τη δυνατότητα να αναφέρουν ένα ευρύ φάσμα προοπτικών, οι οποίες πρέπει να παρέχουν πληθώρα ποιοτικών δεδομένων.

ΣΥΛΛΟΓΗ ΔΕΔΟΜΕΝΩΝ

Κατά τη διάρκεια της μελέτης, η συλλογή δεδομένων διήρκεσε 3 μήνες, δηλαδή από τον Μάρτιο μέχρι τον Μάιο του 2023. Η διάρκεια κάθε συνέντευξης ήταν περίπου 10-15 λεπτά. Αρχικά, πριν από τη διεξαγωγή των συνεντεύξεων, πραγματοποιήθηκαν 2 πιλοτικά τεστ για να ελεγχθεί η ποιότητα και η ποσότητα των απαντήσεων των ερωτηθέντων και να γίνουν οι απαραίτητες διορθώσεις.

Ωστόσο, με βάση τις απαντήσεις σε κάθε ερώτηση, δεν απαιτήθηκαν αλλαγές, έτσι και οι άλλοι εκπαιδευτικοί που συμμετείχαν στη μελέτη ακολούθησαν το ίδιο πρωτόκολλο συνέντευξης. Στο πλαίσιο αυτό, αξίζει να αναφερθεί ιδιαίτερα ότι όλοι οι εκπαιδευτικοί είναι πολύ πρόθυμοι να συμμετάσχουν σε έρευνες και συνεντεύξεις. Επιπλέον, οι ίδιοι πήραν συνέντευξη και συμφώνησαν να καταγράψουν τις συζητήσεις μας και τους είπαν να παραμείνουν ανώνυμοι και ότι σκοπός της μελέτης ήταν να διερευνήσει τις απόψεις τους και στη συνέχεια να σχολιάσει, όχι να αξιολογήσει και να επικρίνει αυτά που είχαν να πουν.

Κεφάλαιο 5: Ανάλυση Ερωτημάτων Έρευνας

Σε αυτή τη μελέτη, πραγματοποιήθηκαν τρία επίπεδα θεματικής ανάλυσης των δεδομένων. Σε πρώτη φάση, όλες οι συνεντεύξεις μεταγράφηκαν προκειμένου να εξοικειωθούν με το περιεχόμενο και να αποκτήσουν μια πρώτη εικόνα που θα διευκόλυνε τη μετέπειτα ανάλυση (Γρίβα & Στάμου, 2014). Μετά την ολοκλήρωση της έρευνας, παρουσιάστηκε μια ερμηνευτική ανασκόπηση των δεδομένων, στην οποία αναλύθηκαν ομοιότητες και διαφορές, από τους διατυπωμένους πίνακες και τα λόγια του/της κάθε εκπαιδευτικού που ερωτήθηκε.

5.1 Άξονας 1: Σεξουαλική Συμπεριφορά και Κοινωνική Δράση

Οι παρακάτω 6 ερωτήσεις τοποθετούνται στον άξονα του κοινωνικού πλαισίου. Οι ερωτήσεις που έγιναν σκοπός του ήταν να εντοπιστεί εάν οι εκπαιδευτικοί που συμμετείχαν αν έχει σχέση το κοινωνικό πλαίσιο με τη σεξουαλική συμπεριφορά.

ΕΡΩΤΗΣΗ 1: Πιστεύετε ότι η σεξουαλική εκπαίδευση θα προσέφερε θετικά αποτελέσματα στην ζωή όλων των παιδιών;

ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ:

Σε αυτή την ερώτηση φαίνεται πως όσοι εκπαιδευτικοί έδωσαν απάντηση θεώρησαν όντως ότι η σεξουαλική εκπαίδευση θα έδινε θετικά αποτελέσματα. Μερικοί πιστεύουν ότι θα προσέφερε θετικά αποτελέσματα στα παιδιά γιατί θα μάθουν πάνω απ' όλα το πιο σημαντικό κομμάτι στην πορεία της ζωής τους το οποίο θεωρούν ότι είναι η ενσυναίσθηση, να σέβονται τα υπόλοιπα άτομα αλλά και το ίδιο του το σώμα. Κάποιοι αναφέρουν για τα πολλά περιστατικά βίας που ακούγονται και πως με την σεξουαλική εκπαίδευση μπορεί να μειωθεί και ο αριθμός κακοποίησης στην παιδική ηλικία, καθώς και να προλάβουν ενδεχόμενα κακοποίησης. Ένας από αυτούς όμως τονίζει ότι θα ήταν εφικτό από κάποια άλλη ηλικία και μετά και όχι από το νηπιαγωγείο.

ΕΡΩΤΗΣΗ 2: Ποια είναι τα ερεθίσματα που επηρεάζουν τη σεξουαλική συμπεριφορά του ανθρώπου;

ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ:

Στη συγκεκριμένη ερώτηση οι απαντήσεις που έδωσαν οι συμμετέχουσες όρισαν ως ένα βασικό στοιχείο που επηρεάζεται η σεξουαλική συμπεριφορά του ανθρώπου, την οικογένεια. Φαίνεται πως όλες οι συμμετέχουσες συμφώνησαν σε αυτό

κάτι που σημαίνει ότι όσα βλέπουν τα παιδιά, μέσα στην οικογένεια, σαφώς και διαδραματίζει πρωταγωνιστικό ρόλο στον χαρακτήρα και την συμπεριφορά που θα σχηματίσει το παιδί. Μάλιστα μία συγκεκριμένη συμμετέχουσα αναφέρει ότι τα παιδιά είναι η καθρέπτες της οικογένειας. Γεγονός που εξηγεί αρκετές συμπεριφορές που χρησιμοποιεί ένα παιδί όσο αναπτύσσεται, εκφράζει απόψεις και χαρακτηριστικά από μία προσωπικότητα που έχει ως πρότυπο (μπορεί να είναι κάποιος κηδεμόνας), καθώς και έχουν καταγραφεί ως παραδείγματα στο υποσυνείδητο του, από πολύ μικρή ηλικία. Συνεπώς, σχετικά με την σεξουαλική συμπεριφορά, η οποία πηγάζει από την γενική κοινωνική συμπεριφορά, πολλές εικόνες που έχουν τα παιδιά καταγράφονται στο υποσυνείδητο τους, οικειοποιούνται και στο μέλλον είναι μεγάλες οι πιθανότητες να τις χρησιμοποιήσουν κιόλας.

Εκτός από το βασικό ερέθισμα που ανέφεραν όλες οι συμμετέχουσες, την οικογένεια, υπήρξαν φυσικά και άλλοι παράγοντες που επηρεάζουν την σεξουαλική συμπεριφορά του ατόμου. Αρκετά από τα άτομα που έδωσαν συνέντευξη, εκτός από την πρώτη κατηγορία, έδωσαν ως δεύτερη απάντηση τους τα μέσα μαζικής ενημέρωσης, άλλοι μίλησαν και για σχολικό και φιλικό περιβάλλον.

Όπως προαναφέρθηκε, αρκετοί έδωσαν βαρύτητα ότι για την σεξουαλική συμπεριφορά σημαντικό ρόλο παίζουν και τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης και το ίντερνετ, και πολλά παιδιά, όπως ανέφερε μία συμμετέχουσα, σε μεγαλύτερη όμως ηλικία μπορεί να νιώσουν και το αίσθημα της ενοχής με το να ρωτήσουν κάποιον άλλον για θέματα που τον ενδιαφέρει να μάθει, ίσως να μην έχει και το αίσθημα της εμπιστοσύνης και πολλές φορές μπορεί να νιώθει ότι θα τον χλευάζουν. Οπότε το άτομο αυτό καταλήγει να ψάχνει πληροφορίες μέσα από τον υπολογιστή, μέσα από μηνύματα με άλλους ανθρώπους, είτε να μιμηθεί κάποιες εικόνες που παρακολουθεί από κάποια κείμενα ή μέσα από κάποια βίντεο. Φυσικά και υπήρξε το παράδειγμα για την μίμηση των προτύπων που παρατηρείται να έχουν τα παιδιά στις μέρες μας. Το συνηθέστερο παράδειγμα είναι η μουσική της εποχής, την δήλωση αυτή την έκανε μία συμμετέχουσα αναφέροντας ότι τα παιδιά περιβάλλονται από πρότυπα που υποδεικνύουν το χρήμα και με βάση το χρήμα έχουν δύναμη και δικαιώματα σε όλα, χωρίς να έχουν κάποια υποχρέωση, υπονομεύοντας το γυναικείο φύλο, και το χρησιμοποιούν ως μέσο ικανοποίησης των ορμών ενός άντρα, κάτι το οποίο δίνει λανθασμένα πρότυπα και στοιχεία στα μικρά παιδιά για την συμπεριφορά τους, γεγονός που μας πηγαίνει πίσω, σε πατριαρχικές αντιλήψεις και μας οδηγεί στο παρελθόν.

ΕΡΩΤΗΣΗ 3: Πόσο καταρτισμένο/η ίσως θα θεωρείτε τον εαυτό σας πάνω σε ζητήματα ταυτότητας, χαρακτηριστικών, έκφρασης φύλου και σεξουαλικού προσανατολισμού;

ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ:

Σε αυτό το ερώτημα φαίνεται ότι οι περισσότερες συμμετέχουσες φαίνεται ότι κατατάσσουν τον εαυτό τους σε ένα μέτριο επίπεδο, κάποιες ότι είναι ελάχιστα καταρτισμένες και μόνο 3 θεωρούν τον εαυτό τους αρκετά καταρτισμένο.

Μια συμμετέχουσα θεωρεί τον εαυτό της αρκετά καταρτισμένο, γιατί έχει λάβει επιμόρφωση και θεωρεί ότι είναι αξία να συζητήσει αυτό το θέμα. Από την άλλη, υπάρχει και είναι έντονη η απάντηση μιας συμμετέχουσας όπου δε θεωρεί τον εαυτό της αρκετά καταρτισμένο τον εαυτό της πάνω στο συγκεκριμένο ζήτημα, γιατί δεν υπήρξε ποτέ ιδιαίτερη επιμόρφωση από το κράτος για αυτό το κομμάτι. Άλλες είναι ελάχιστα, διότι δεν έχουν γνώσεις πέρα από προσωπικές εμπειρίες, που θα μπορούσαν να είναι εσφαλμένες για να μπορέσουν να διδάξουν στα παιδιά. Συνεπώς, το να λειτουργεί κάποιος εμπειρικά δεν αντικαθιστά μια ολοκληρωμένη μόρφωση πάνω στο θέμα. Πρέπει να υπάρχει και η γνώση, η εφαρμογή και έπειτα να ακολουθεί μέσα από αυτά εμπειρία. Υπάρχει ανάγκη για διαρκή επιμόρφωση. Τέλος, σε μια μέση κατηγορία θα τοποθετούσαν τον εαυτό τους 4 γυναίκες. Κάποιες έχουν παρακολουθήσει σχετικά σεμινάρια, έχουν διαβάσει και έχουν συμμετάσχει σε ημερίδες.

ΕΡΩΤΗΣΗ 4: Πιστεύετε ότι μπορείτε να ανταπεξέλθετε, με τις υπάρχουσες γνώσεις σας, σε μαθήματα που αφορούν στην σεξουαλική εκπαίδευση;

ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ:

Στην συγκεκριμένη ερώτηση οι περισσότεροι συμμετέχοντες απάντησαν καταφατικά. Στις καταφατικές απαντήσεις, κάποιες θα ένιωθαν μεγαλύτερη σιγουριά και άνεση αν το ίδιο το κράτος μεριμνούσε και παρείχε κάποια επιπρόσθετη επιμόρφωση στους εκπαιδευτικούς ή εάν η ίδια είχε κάποια κατάρτιση. Άλλη εκπαιδευτικός εξηγεί ότι έχει κάποια επιμόρφωση αλλά σε πολύ βασικά πράγματα. Όμως τονίζει ότι δεν θεωρεί τον εαυτό της ότι θα μπορούσε να κάνει μια εξ ολοκλήρου εκπαιδευτική ώρα και να μιλήσει για πιο σοβαρά θέματα, αφού δεν κατέχει τις κατάλληλες γνώσεις. Επίσης, αναφέρει ότι στις μήνες ηλικίες πρέπει να ειπωθούν, όσα θέλουν οι εκπαιδευτικοί να μεταδώσουν απλοϊκά, θα μπορούσε ίσως να ανταπεξέλθει, αλλά σε μεγαλύτερες ηλικίες που απαιτούνται λεπτομέρειες και αυξάνονται και τα επίπεδα δυσκολίας των ερωτήσεων των παιδιών, όχι δεν θα μπορούσα να ανταπεξέλθει.

Άλλη μια άποψη ήταν ότι απαιτούνται πολλά περισσότερα από το γνωστικό επίπεδο που έχει η εκπαιδευτικός, καθώς δεν γίνεται να διδάξει στα παιδιά μέσα από προσωπικές της εμπειρίες. Όπως και κάποιες δεν θεωρούν τον εαυτό τους αρμόδιο για να αναλάβει κάτι τέτοιο, ενώ άλλες ότι δεν μπορούν να ανταπεξέλθουν πολύ καλά και χρειάζονται επιμόρφωση, περισσότερες γνώσεις, για να μπορούν να απαντούν σε κάθε πιθανή ερώτηση που μπορεί να τους τεθεί.

Υπάρχει και κάποια συμμετέχουσα η οποία στηρίζει ότι χρειάζεται αρκετή μελέτη πάνω στο συγκεκριμένο ζήτημα, γιατί δεν είναι εύκολο να είναι ένα εκπαιδευτικός σε μια τάξη και να διδάξει, γιατί είναι πολύ λεπτό το ζήτημα. Μπορεί να είναι είτε η παρακολούθηση κάποιου σεμιναρίου, κάποιο πρόγραμμα για να είναι κάποιος ικανός να διδάξει κάτι τέτοιο σε αυτή την μικρή και τρυφερή ηλικία.

ΕΡΩΤΗΣΗ 4: Νιώσατε ποτέ την ανάγκη ότι χρειάζεστε επιμόρφωση ή κάποια άλλη βοήθεια για να αντιμετωπίσετε τέτοιου είδους θέματα στο σχολείο;

ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ:

Φαίνεται πως όσα άτομα έλαβαν συμμετοχή σε αυτό το ερωτηματολόγιο ήρθαν αντιμέτωποι με απορίες και δυσκολίες που χρειάστηκαν και εκείνο απαντήσεις. Δεν έχουν μόνο τα παιδιά απορίες, αλλά και οι εκπαιδευτικοί. Γι' αυτό, με πλήρη ειλικρίνεια σχεδόν όλοι ένιωσαν την ανάγκη ότι χρειάζονται επιμόρφωση ή κάποια άλλη βοήθεια για να αντιμετωπίσουν τέτοιου είδους θέματα στο σχολείο. Υπήρξε όμως μόνο μια απάντηση εκπαιδευτικού που δεν ένιωσα μια τέτοια ανάγκη αφού η ίδια δεν έχει αντιμετωπίσει τέτοια πιο σοβαρά προβλήματα μέσα στην τάξη.

Συνεχίζοντας με την άποψη της συμμετέχουσας που αναφέρει ότι ένιωσε την ανάγκη ότι χρειάζεται την βοήθεια κάποιου εξειδικευμένου ή κάποιου επιστήμονα, ο λόγος της ανάγκης αυτής ήταν για να μάθει να χρησιμοποιεί σωστά κάποιες εννοιές και να μάθει η ίδια τα ερωτήματα που την απασχολούσαν και να λύσει και εκείνη απορίες που είχε μέχρι στιγμής.

Ακόμα μια γνώμη που ήταν έντονη αφορούσε και τον χώρο της ειδικής αγωγής. Ήταν πάρα πολλές οι φορές που βρέθηκε σε αυτή την ανάγκη, γιατί αναφέρει συγκεκριμένα ότι στην ειδική αγωγή όπου δούλεψε αρκετά χρόνια, αντιμετώπισε πολλά τέτοια θέματα, καθώς και στο γενικό νηπιαγωγείο. Όπως και άλλη μια εκπαιδευτικός- συμμετέχουσα όπου της έτυχαν μερικά περιστατικά που αναζητούσε ένα χέρι βοήθειας από κάποιον ειδικό, γιατί δεν ήξερε πως να διαχειριστεί ορισμένα ζητήματα μέσα στην σχολική τάξη.

Η επόμενη συμμετέχουσα ήθελε να τονίσει ότι είτε ο/η εκπαιδευτικός βρίσκεται στις μικρές προσχολικές ηλικίες, είτε σε μεγαλύτερες όταν έρχονται οι ερωτήσεις από τα παιδιά, τότε ναι, νιώθουν όλοι οι άνθρωποι χωρίς ιδιαίτερη επιμόρφωση, έρχονται σε άβολη θέση και δεν έχουν την πλήρη γνώση για το πως θα απαντήσουν.

Ακόμη, μια διαφορετική άποψη σχετικά με την προσωπική της εξέλιξη πρόσθεσε μια συμμετέχουσα που θα είχε την ανάγκη να επιμορφωθεί, όμως πιο πολύ για εκείνη, γιατί δεν έτυχε να αντιμετωπίσει κάποιο ιδιαίτερο θέμα στο σχολείο που ήταν, αλλά θα ήθελε να νιώθει ότι έχει περισσότερες γνώσεις σε αυτό το κομμάτι.

ΕΡΩΤΗΣΗ 5: Πρόσφατα, η ελληνική κοινωνία ήρθε αντιμέτωπη με μία σκληρή πραγματικότητα. Ξεκίνησε ένας κύκλος καταγγελιών σεξουαλικής παρενόχλησης που δέχτηκαν άνθρωποι από διάφορες κοινωνικές ομάδες, από άτομα τα οποία είχαν θέσεις εξουσίας ή μεγαλύτερη φήμη από τα θύματα. Θεωρείτε πως με την κατάλληλη εκπαίδευση και εφαρμογή της Σεξουαλικής Αγωγής, μπορούν να αποφευχθούν στο μέλλον αντίστοιχα περιστατικά;

ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ:

Σε αυτό το ερώτημα οι συμμετέχοντες/ουσες έδωσαν σχεδόν κοινού νοήματος απαντήσεις. Υπήρξε κοινή θέση από όλους ότι με την χρήση κατάλληλων

προγραμμάτων εκπαίδευσης ή παιδείας σχετικά με το κομμάτι της σεξουαλικής συμπεριφοράς, μπορεί να έχει σημαντικά αποτελέσματα στο μέλλον.

Εκπαιδευτικός που συμμετείχε στην συνέντευξη, το θεωρεί ως ένα ζήτημα που έχει πάρει τεράστια έκταση και τα θύματα δεν είχαν φωνή για να εκφράσουν τον πόνο τους. Εάν γίνει κτήμα των ανθρώπων η σεξουαλική αγωγή θα μπορούν έστω και στο ελάχιστο να βρουν την δύναμη να αντιμετωπίσουν τέτοια ζητήματα.

Ακόμη μια άποψη που εκφράστηκε είναι σχετική με τα κρούσματα που είναι πάρα πολλά σε αριθμό και πιστεύει ότι εάν ξεκινήσει πρόωρα η ενημέρωση και η ευαισθητοποίηση σε αυτό το θέμα, ελπίζει στο να μπορέσει η Ελλάδα να μειώσει μελλοντικά τέτοιου είδους κρούσματα σε αυτή την κοινωνία.

Σημαντική η τοποθέτηση μια συμμετέχουσας όπου υποστηρίζει ότι ζούσαμε σε μια κοινωνία η οποία το έκρυβε πολύ, η γυναίκα τις περισσότερες φορές ήταν το θύμα, ντρέποταν, ένιωθε άβολα να το μοιραστεί και μέχρι ένα βαθμό, όπως αναφέρει η συμμετέχουσα, όλο αυτό συνέβαινε επειδή δεν υπήρχε η σεξουαλική αγωγή μέσα στα σχολεία. Πιστεύει ως έναν βαθμό ότι μπορεί να βοηθήσει η σεξουαλική αγωγή για να εξαλείψουμε έστω ελάχιστα τέτοια ζητήματα.

Ακόμη, μερικές απόψεις αναφέρουν ότι τα παιδιά θα πρέπει να μάθουν να μιλάνε, να μπορούν να εμπιστεύονται κάποιον/ους ώστε να ζητήσουν βοήθεια αν χρειαστεί. Επίσης, θα πρέπει να στηρίζουν τους σώμα τους χωρίς μυστικά και ενοχές. Αδιαμφισβήτητα μπορούν να αποφευχθούν στο μέλλον αντίστοιχα περιστατικά, αφού η γνώση είναι δύναμη, αλλά και όπλο 'ώστε να αποκρούσει το άτομο κάθε επίθεση που ενδεχομένως να δεχθεί.

Δυο απόψεις ήταν στον αντίποδα, όπου δεν πείθονται με το γεγονός ότι μπορεί να γίνει μόνο με αυτό, δηλαδή με την κατάλληλη εκπαίδευση και εφαρμογή της Σεξουαλικής Αγωγής, μπορούν να αποφευχθούν στο μέλλον αντίστοιχα περιστατικά και να καταφέρει η ελληνική κοινωνία να αποφύγει τέτοια ζητήματα.

Επίσης, παίζει σημαντικό ρόλο και ποιον θα επιλέξει το κράτος να αναλάβει αυτό το έργο, ώστε να διδάξει το αντικείμενο της σεξουαλικής αγωγής, οι απόψεις του και οι εμπειρίες που τον διακατέχουν και τον ίδιο ή την ίδια έχουν διαμορφώσει.

5.2 Άξονας 2: Η Σεξουαλική Αγωγή ως Επιστήμη

Φτάνοντας στον άξονα της σεξουαλικής αγωγής ως επιστήμη, οι παρακάτω δυο ερωτήσεις σχετίζονται με την προσωπική άποψη των συμμετεχόντων με βάση το ζήτημα. Ακόμη, σε αυτό το πεδίο των ερωτήσεων γίνονται ερωτήσεις για το πόσο οι εκπαιδευτικοί θέλουν και είναι πρόθυμοι να επιμορφωθούν και να ενισχύσουν τις γνώσεις τους πάνω στο κομμάτι αυτό.

ΕΡΩΤΗΣΗ 1: Θεωρείτε ότι η Σεξουαλική Αγωγή ως επιστημονικός κλάδος, μπορεί να βοηθήσει έναν άνθρωπο στην ανάπτυξη υγιούς σεξουαλικής ζωής; Αν όχι, γιατί; Αν ναι, με ποιον τρόπο;

ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ:

Το ζήτημα της σεξουαλικής αγωγής αφορά ένα πολύ ιδιαίτερο και σημαντικό κομμάτι της επιστημονικής κοινότητας, που με την ορθή χρήση και λειτουργία μπορεί να δημιουργήσει θετικά αποτελέσματα. Όταν το άτομο ενημερώνεται για τα προβλήματα σχετικά με την σεξουαλικότητα, αποκτά νέες γνώσεις και δημιουργούνται νέες ιδέες, μέσα από την ανάπτυξη μιας υγιούς σεξουαλικής ζωής κάτι το οποίο είναι πιο εύκολο να επιτευχθεί. Σύμφωνα με τους ερωτηθέντες, για να συμβεί αυτό πρέπει να γίνουν ορισμένα βήματα από τον ίδιο τον κλάδο. Σε μια πρώτη φάση φαίνεται ότι οι άνθρωποι αποδέχονται τη διαφορετικότητα αλλά δεν την κατανοούν απαραίτητα πλήρως. Με άλλα λόγια, δημιουργείται η αίσθηση ότι όλοι οι άνθρωποι είναι ελεύθεροι να εκφράσουν τη δική τους σεξουαλικότητα. Η επιλογή του καθενός δεν πρέπει να αφορά κανέναν είτε είναι άνδρας είτε είναι γυναίκα. Αυτό ήταν ένα σχεδόν καθημερινό φαινόμενο της ελληνικής κοινωνίας. Η σεξουαλική διαπαιδαγώγηση είναι ένας επιστημονικός κλάδος που εκπαιδεύει την κοινωνία ώστε τα νεαρά μέλη της να μπορούν να αντιμετωπίζουν καλύτερα στρεσογόνες καταστάσεις που μπορεί να προκύψουν λόγω των αλλαγών και των καταστάσεων που βιώνουν.

Κάποιοι συμμετέχοντες υποστήριξαν την άποψη ότι είναι σίγουρα ένα τρόπος που συμβάλλει στην υγιή σεξουαλική ζωή. Δεν θα ακύρωναν κανένα τρόπο που μπορεί να προσφέρει γνώση. Ακόμη αν ξεκινήσει η σεξουαλική αγωγή από την νηπιακή ηλικία μέχρι την ολοκλήρωση της υποχρεωτικής εκπαίδευσης, σαφώς θα έχει καλύψει ένα μεγάλο μέρος της σεξουαλικής ζωής όπως και σε θέματα υγείας και ΣΜΝ. Ακόμη, μια συμμετέχουσα προσθέτει ότι σίγουρα θα μπορέσει να βοηθήσει έναν άνθρωπο στην ανάπτυξη υγιούς σεξουαλικής ζωής, καταρχήν προσδιορίζοντας τον εαυτό του, μαθαίνοντας να σέβεται τον άλλον, το σώμα του άλλου και να υπάρχουν υγιείς διαπροσωπικές σχέσεις με τους άλλους. Βασικό είναι το παιδί να μάθει το σώμα του και να κατανοήσει τις βασικές- φυσιολογικές του ανάγκες, καθώς και να αποκτήσει πληροφορίες, να ξεκαθαρίσει πολλά πράγματα μέσα του, να λύσει πολλές απορίες του, να γνωρίσει την σεξουαλικότητα του και γενικότερα θα βοηθηθεί και ο ίδιος και η κοινωνία κατ' επέκταση.

Άλλη μια εκπαιδευτικός υπογραμμίζει ότι η υγιής σεξουαλική ζωή μπορεί να επιτευχθεί με σωστή ενημέρωση με ασφάλεια και εμπιστοσύνη (στον ειδικό) ο οποίος θα αναλάβει την κάθε περίπτωση ξεχωριστά και με την απαιτούμενη προσοχή.

Υπήρξε και μια αντίθετη άποψη όπου θεωρεί ότι δεν είναι απαραίτητο ότι η σεξουαλική αγωγή ως επιστημονικός κλάδος μπορεί να βοηθήσει τον άνθρωπο στην ανάπτυξη υγιούς σεξουαλικής ζωής, γιατί υπάρχουν πολλοί παράγοντες που διαμορφώνουν την υγιή σεξουαλική ζωή.

ΕΡΩΤΗΣΗ 2: Ποια είναι η γνώμη σας σχετικά με την ανάγκη, που εκφράζεται όλο και περισσότερο στις μέρες μας, για την ύπαρξη Σεξουαλικής Αγωγής τόσο σε κοινωνικό επίπεδο, όσο και εντός των πλαισίων της εκπαιδευτικής διαδικασίας;

ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ:

Όλοι οι ερωτηθέντες συμφώνησαν με την ανάγκη για σεξουαλική εκπαίδευσης σε όλα τα επίπεδα της κοινωνίας. Αν η πολιτεία δεν αρχίσει άμεσα να παρεμβαίνει σε θέματα ενημέρωσης και εκπαίδευσης, όχι μόνο στους νέους αλλά και σε όλα τα μέλη της κοινωνίας.

Άλλη άποψη αναφέρει ότι είναι επιτακτική ανάγκη, όμως χρειάζεται ιδιαίτερη προσοχή από τα άτομα που θα αναλάβουν την μετάδοση τέτοιων γνώσεων, αφού πρώτα γίνει η ενημέρωσή τους, γιατί αν γίνει με λάθος τρόπο και χωρίς τις κατάλληλες γνώσεις από τους/τις εκπαιδευτικούς μπορεί να οδηγήσει και σε λάθος αποτελέσματα. Όπως και μια συμμετοχή συμφώνησε με τα παραπάνω με την μόνη διαφορά ότι θα ήθελε να ενταχθεί κυρίως στις τάξεις του δημοτικού και όχι του νηπιαγωγείου.

Πολλοί εκπαιδευτικοί που έλαβαν μέρος στην συγκεκριμένη έρευνα σημειώνουν ότι είναι επιτακτική και λογική η ανάγκη που διατυπώνεται γιατί έχουμε πολλά κρούσματα κακοποίησης μέσα στο σπίτι, στο σχολείο και κρούσματα λεκτικής-σωματικής βίας και ότι πλέον δεν μπορεί να φτάσει πιο χαμηλά και βάση ποσοστά των βιασμών και σεξουαλικών κακοποιήσεων που έχουμε, πρέπει να αλλάξει και να γίνει κάτι έμπρακτα. Σκοπός είναι να αποφευχθούν δυσάρεστα περιστατικά στο μέλλον, ξεκινώντας από την προ-νηπιακή ηλικία και ακόμα μικρότερη ηλικία. Όπως και ότι η σεξουαλική εκπαίδευση δεν μπορεί να πραγματοποιηθεί μόνο από έναν φορέα πχ από το σχολείο. Πρέπει το οικογενειακό περιβάλλον, το σχολείο σαν δευτερεύον αλλά και διάφορα κοινωνικά φόρουμ από ειδικούς να συμβάλλουν όλοι μαζί ώστε να έχουμε μια ολοκληρωμένη σεξουαλική εκπαίδευση.

Τέλος, μια ακόμη άποψη ήταν ότι οι άνθρωποι μιλάνε πιο εύκολα για τη ταυτότητα τους, για τις εμπειρίες, για τα τραύματά τους. Ακόμη χρειάζονται και υπάρχει το ζητούμενο της αποδοχής της ανάγκης για προστασία και τιμωρία αν πρέπει.

ΕΡΩΤΗΣΗ 3: Ποιο ίσως θεωρείτε το πιο κατάλληλο πρόσωπο για να αναλάβει την σεξουαλική εκπαίδευση των παιδιών;

Εδώ οι απαντήσεις περιείχαν 3 απόψεις, όμως όλες εμπειρείχαν όσα ανέφεραν όλοι οι συμμετέχοντες, δηλαδή καταλληλότερα άτομα θεωρούνται σαφώς οι εκπαιδευτικοί, γιατί περνούν πολύ χρόνο με τα παιδιά επίσης έχουν μεγαλύτερη άνεση για να συζητήσουν τέτοιου είδους θέματα και γιατί κατά κύριο λόγο οι εκπαιδευτικοί έχουν ίσως το κατάλληλο μορφωτικό επίπεδο για να αξιολογήσουν το συγκεκριμένο θέμα. Άλλοι σημείωσαν ότι πρέπει να ξεκινάει από την μητέρα και από τους γονείς και μετά ως δεύτερο και σημαντικό θα θεωρούσαν το σχολείο το οποίο παίζει καθοριστικό ρόλο, οι νηπιαγωγοί σε αυτές τις ηλικίες.

Ακόμη, μερικές απόψεις στηρίχθηκαν στην άποψη ότι θεώρησαν πως η σεξουαλική εκπαίδευση πρέπει να γίνεται από εξειδικευμένους επιστήμονες και ειδικούς ή γενικότερα από ψυχολόγους που ασχολούνται με το αντικείμενο.

ΕΡΩΤΗΣΗ 4: Πιστεύετε ότι τα παιδιά χωρίς σεξουαλική εκπαίδευση έχουν δυσκολίες να ελέγξουν τις σεξουαλικές τους επιθυμίες και δραστηριότητες;

ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ:

Εδώ οι απαντήσεις είναι ανάμεικτες. Κάποιοι στηρίζουν ότι τα παιδιά χωρίς σεξουαλική εκπαίδευση έχουν δυσκολίες να ελέγξουν τις σεξουαλικές τους επιθυμίες και δραστηριότητες και άλλοι αρνούνται.

Για παράδειγμα, κάποιοι πιστεύουν ότι στο νηπιαγωγείο δεν υπάρχουν τέτοιες δυσκολίες και ότι τα παιδιά είναι σε μια ηλικία εξερεύνησης του σώματος τους, ηλικία όπου δεν έχουν ξεκινήσει οι σεξουαλικές επιθυμίες και δραστηριότητες. Ο στόχος είναι η μελλοντική τους ανάπτυξη έτσι ώστε να γνωρίζουν άμεσα τους κινδύνους που λανθάνουν και να μάθουν από νωρίς να ελέγχουν τις σεξουαλικές τους επιθυμίες και ποιες είναι αυτές.

Από την άλλη πλευρά μερικοί συμμετέχοντες αναφέρουν ότι αδιαμφισβήτητα έχουν δυσκολίες στο να αντιληφθούν τι μπορούν να κάνουν με το σώμα τους, όταν ο καταγισμός που δέχονται τα παιδιά στην εποχή μας καθιστά πολύ δύσκολο για ένα παιδί το διαχωρισμό ανάμεσα στο σωστό και στο λάθος, στο σημαντικό και στο ασήμαντο.

Σημαντική ήταν και οι τοποθέτηση μιας νηπιαγωγού όπου έχει αντιληφθεί τέτοια σκηνικά με παιδιά χωρίς σεξουαλική εκπαίδευση να έχουν δυσκολίες να ελέγξουν τις σεξουαλικές τους επιθυμίες και δραστηριότητες με χαρακτηριστικό παράδειγμα το γεγονός στα Χανιά που έγινε πριν μερικά χρόνια για την δίκη 4 νηπιαγωγών, επειδή στο πλαίσιο εγκεκριμένου μαθήματος αγωγής υγείας, μίλησαν στα παιδιά για την επιστημονική ονομασία των γεννητικών οργάνων, ήτοι το πέος και το αιδοίο.

ΕΡΩΤΗΣΗ 5: Όταν συζητάτε για σεξουαλικά θέματα, σε ποια αναφέρεστε κυρίως;

ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ:

Στις μικρές ηλικίες ξεκινάνε με συζητήσεις να γνωρίζουν το σώμα τους για παράδειγμα δεν αφήνω κανέναν να πλησιάσει από το εσώρουχο και κάτω, να ξεχωρίσει το άγγιγμα. Πολλές φορές συζητάνε «πως ήρθα στον κόσμο», «βάζω όρια στις επαφές», όλα αυτά γίνονται όμως συνολικά, όχι μόνο εστιασμένο στο κομμάτι αυτό, αλλά όποτε το κρίνει η εκπαιδευτικός απαραίτητο. Συζητήσεις για τις διαφορές μεταξύ των δυο φύλων και τα όρια που πρέπει να θέσουμε. Τι δεχόμαστε και τι όχι, τι επιτρέπεται και τι όχι.

Κάποιοι συζητάνε για την χρήση του προσωπικού τους χώρου, για την προσωπική τους υγιεινή, για την γνώση του σώματος και τι θα πρέπει να προσέχουν. Ακόμη, την κακοποίηση και την σεξουαλική παρενόχληση, τα οποία τα θεωρούν πολύ σημαντικά και θα πρέπει να τα γνωρίζουν έστω και με ένα απλό τρόπο τα παιδιά. Επιπροσθέτως, αναφέρουν κυρίως ότι το σώμα μας, μας ανήκει και δεν αφήνουμε κανέναν (εκτός φυσικά από έναν γιατρό όταν χρειαστεί) να μας αγγίζει σε ευαίσθητες περιοχές. Ακόμα και στις εκδηλώσεις του οικογενειακού περιβάλλοντος αγκαλιές, φιλία, χάρδια όταν δεν το θέλουμε οι ίδιοι να λέμε όχι και να το αποδέχονται.

Υπάρχουν και δυο συμμετέχουσες όπου θεωρούν ότι είναι δύσκολο κατά την γνώμη τους στα μικρά παιδιά να πλατειάσουνε στο θέμα και δεν έχουν κάνει συζητήσεις σε αυτό το κομμάτι. Αν τύχει μόνο κάτι πολύ γενικά.

ΕΡΩΤΗΣΗ 6: Πιστεύετε ότι ο όρος «σεξουαλικότητα» ταυτίζεται με τον όρο «σεξουαλική επαφή»;

ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ:

Φαίνεται πως την συγκεκριμένη διαφορά την εντόπισαν όλοι οι συμμετέχοντες και ήταν σε θέση να σχολιάσουν και σε τι διαφέρουν αυτές οι δυο λέξεις. Θεωρούν ότι οι έννοιες δεν έχουν καμία σχέση. Είναι κάτι εντελώς διαφορετικό και τουλάχιστον οι μεγαλύτερες ηλικίες καταλαβαίνουν την διαφορά, οι πιο νέοι άνθρωποι μπορεί και να τα συγχέουν. Η σεξουαλικότητα αφορά όλο το ψυχικό και φυσικό κόσμο του ατόμου που αγκαλιάζει την ζωή, όταν οι άνθρωποι εκφράζουν την σεξουαλικότητα τους. Ενώ κατά κύριο λόγο η σεξουαλική επαφή είναι μια φυσική ένωση δυο ανθρώπων.

ΕΡΩΤΗΣΗ 7: Πιστεύετε ότι η σεξουαλική εκπαίδευση αφορά αποκλειστικά σε πληροφορίες και γνώσεις σεξουαλικού περιεχομένου;

ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ:

Κανένας από τους συμμετέχοντες δεν πιστεύει ότι η σεξουαλική εκπαίδευση αφορά αποκλειστικά σε πληροφορίες και γνώσεις σεξουαλικού περιεχομένου. Αντιθέτως, εξηγούν ότι όταν μιλάμε για σεξουαλική εκπαίδευση αναφερόμαστε σε σχέσεις στοργής, αγάπης και κινδύνων, στην εφαρμογή αυτών και ότι έχει πολύ μεγάλο εύρος πληροφοριών και καλύπτει πολλά κομμάτια. Συμπεριλαμβάνει και άλλες έννοιες όπως αναγνώριση του σώματος, ομοφοβία, ρατσισμός κ.α.

5.3 Άξονας 3: Η Σεξουαλική Αγωγή στο Σχολείο

Φτάνοντας στον τελευταίο άξονα, ερευνάται η γνώμη των δασκάλων για την ενσωμάτωση της σεξουαλικής διαπαιδαγώγησης στην εκπαιδευτική διαδικασία. Επίσης, μέσω των κάποιων ερωτήσεων, οι συμμετέχοντες στη μελέτη θα εκφράσουν

τις προσωπικές τους απόψεις για το εάν τα ελληνικά σχολεία είναι εξοπλισμένα για να υποστηρίξουν προγράμματα σεξουαλικής αγωγής και εάν οι ίδιοι οι νηπιαγωγοί αισθάνονται ότι μπορούν να ανταπεξέλθουν.

ΕΡΩΤΗΣΗ 1: Ποια θεωρείτε την καταλληλότερη ηλικία για να ξεκινήσει η σεξουαλική εκπαίδευση;

ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ:

Εφόσον με τον όρο σεξουαλική αγωγή ή σεξουαλική εκπαίδευση εννοούμε την ενημέρωση παιδιών και εφήβων ή και ενηλίκων. Άρα, κατά την άποψη μιας συμμετέχουσας θεωρεί ιδανικό η σεξουαλική εκπαίδευση να ξεκινά από την ηλικία που ο άνθρωπος καταλαβαίνει τον εαυτό του και γενικότερα το σώμα του.

Οι περισσότεροι συμμετέχοντες όμως συμφώνησαν ότι τα παιδιά όσο νωρίτερα ξεκινήσουν την επαφή τους όσον αφορά την σεξουαλική εκπαίδευση τόσο το καλύτερο. Η ιδανική ηλικία πιστεύω είναι τα 4-6 έτη, δηλαδή στην νηπιακή ηλικία.

Άλλες δυο διαφορετικές γνώμες που απέχουν αρκετά μεταξύ τους είναι ότι μια συμμετέχουσα θεωρώ ότι από τα 2.5 έτη μπορεί να γίνει μια εισαγωγή, ενώ μια άλλη σημειώνει ότι προσωπική της άποψη είναι ότι αυτό θα έπρεπε να γίνει μετά τα 8 έτη.

ΕΡΩΤΗΣΗ 2: Είναι εύκολο να μιλήσετε στα παιδιά της τάξης σας για τη σεξουαλική εκπαίδευση;

ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ:

Οι περισσότεροι εκπαιδευτικοί αναφέρουν ότι είναι σε θέση να μιλήσουν για την σεξουαλική εκπαίδευση. Ο καθένας τοποθετείται με διαφορετικό τρόπο. Για παράδειγμα, μερικές συμμετέχουσες αναφέρουν ότι εξαρτάται αν το συγκεκριμένο θέμα πλάθει με τον σωστό τρόπο τότε μπορεί πιο εύκολα να συζητηθεί, να υλοποιηθεί με τον αναπτυξιακά κατάλληλο τρόπο και φυσικά μέσα στα κατάλληλα πλαίσια. Απαιτείται κατάλληλη προετοιμασία πριν μιλήσει η νηπιαγωγός για αυτό το κομμάτι, να προετοιμαστεί κατάλληλα, να έχει τις απαραίτητες γνώσεις και βασικό είναι όλα αυτά να ειπωθούν με ιδιαίτερη προσοχή. Τέλος, μια ακόμη άποψη είναι ότι δυο συμμετέχουσες το θεωρούν δύσκολο να μιλήσουν και να ανοιχτούν σε αυτό το θέμα παρά τα 18 χρόνια της προϋπηρεσίας τους, όπως και άλλη μια συμμετέχουσα όπου τα πρώτα χρόνια της εργασίας της δυσκολεύτηκε, πλέον μιλάει με άνεση.

ΕΡΩΤΗΣΗ 3: Συμφωνείτε με την άποψη ότι η Σεξουαλική Αγωγή πρέπει να παρέχεται στην εκπαιδευτική διαδικασία; Αν όχι, γιατί; Αν ναι, από ποια ηλικία και με ποιους πιθανούς μηχανισμούς (τρόπους);

ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ:

Σύμφωνα με αυτό το ερώτημα οι απαντήσεις διαφέρουν. Αν και όλοι οι συμμετέχοντες εντάσσονται υπέρ με την κεντρική ιδέα ότι η σεξουαλική διαπαιδαγώγηση πρέπει να υπάρχει στο σχολικό περιβάλλον, ορισμένοι έδωσαν συγκεκριμένους περιορισμούς εντός των οποίων πίστευαν ότι έπρεπε να εφαρμοστεί η σεξουαλική διαπαιδαγώγηση.

Ξεκινώντας με την πρώτη συμμετέχουσα, αναφέρει ότι ο μόνος τρόπος για να προσφέρει η σεξουαλική αγωγή θετικά αποτελέσματα στην ζωή των ανθρώπων και την θεωρεί μάλιστα και πολύ σημαντική, είναι να ενταχθεί στην εκπαιδευτική διαδικασία και στο αναλυτικό πρόγραμμα της τάξης και με σωστή προετοιμασία οι εκπαιδευτικοί να δουλέψουν με τα παιδιά για αυτό το θέμα.

Ακόμη μια συμμετέχουσα συμφωνεί ότι πρέπει να υπάρχει η σεξουαλική αγωγή στην εκπαιδευτική διαδικασία και αυτό μπορεί να γίνει από την ηλικία του νηπιαγωγείου εντάσσοντας κάτι που αρέσει στα παιδιά της εκάστοτε τάξεις. Στην δική της τάξη μπορεί να γίνει μέσα από το παραμύθι και την χρήση του Η/Υ.

Μια άλλη συμμετέχουσα είναι και αυτή υπέρ και θα μπορούσε να γίνει μέσα από ένα βιβλίο σχετικό, μέσα από ένα βίντεο που μιλάει σε γενικότερο επίπεδο. Η δική της τάξη, στα βίντεο συγκεντρώνεται εύκολα και είναι ένας τρόπος μάθησης που τα παιδιά απολαμβάνουν να κοιτάνε.

Επίσης, άλλη μια άποψη σχετίζεται με την σημαντικότητα που τονίζει η συμμετέχουσα. Θεωρεί ότι όταν ξεκινάμε να μιλάμε σε ένα παιδί στην προσχολική ηλικία θα το βοηθήσουμε να αποκτήσει τέτοιους μηχανισμούς, ώστε να αναγνωρίζει το καλό από το κακό, τι μπορεί να δεχθεί από κάποιον τρίτο και τι όχι.

Άλλη μια αναφέρει σίγουρα από την είσοδο στο νηπιαγωγείο με το κατάλληλο εποπτικό υλικό, με τις κατάλληλες ιστορίες, μέσα από κάποιο παιχνίδι, κουκλοθέατρο, παιχνίδια ρόλων, συζήτηση.

Επίσης άλλη μια συμφωνεί ότι πρέπει να παρέχεται στην εκπαιδευτική διαδικασία, και θα επιμείνει ότι πρέπει να ξεκινήσει από την ηλικία των 2.5 όπου μπορεί κάποιος να κάνει μια εισαγωγή σχετικά με το σώμα, το φύλο, για τα όρια, με πολλές εικόνες, ιστορίες, παραμύθια.

Έγινε και αναφορά ότι απαιτούνται οι κατάλληλες προϋποθέσεις για να μπορέσει να εμπλακεί η σεξουαλική αγωγή στην εκπαιδευτική διαδικασία, τονίζοντας ότι θα έπρεπε να γίνει μετά τα 8 έτη και με παιγνιώδες τρόπους όπως παραμύθια και παιχνίδια.

Τελευταία άποψη ήταν ότι από την ώρα που το παιδί εντάσσεται σ' ένα νέο κοινωνικό περιβάλλον όπως είναι το σχολικό η φοίτηση στο νηπιαγωγείο είναι η πρώτη του επαφή μ' αυτό άρα πρέπει να ξεκινά από τότε. Οι τρόποι με τους οποίους μπορούν να μάθουν τα νήπια αυτόν τον όρο εφόσον δεν γνωρίζουν γραφή και ανάγνωση, να είναι μέσα από εικόνες, ζωγραφιές και ανάγνωση βιβλίων.

ΕΡΩΤΗΣΗ 4: Πόσο άνετα νιώθετε να συζητάτε στην τάξη σχετικά με τη σεξουαλικότητα;

ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ:

Εδώ οι απαντήσουν ποικίλουν, αρκετοί νιώθουν αρκετά άνετα - φυσιολογικά και συνήθως τα παιδιά δείχνουν μεγάλο ενδιαφέρον, συμμετέχουν και κάνουν και πολλές ερωτήσεις πάνω στο συγκεκριμένο θέμα, όμως για να γίνει αυτό χρειάζεται κατάλληλη προετοιμασία και έτσι δεν υπάρχει λόγος να έρθει σε δύσκολη θέση ο/η νηπιαγωγός. Αναφέρουν κιόλας ότι τα σημερινά παιδιά παρουσιάζουν μια ωριμότητα που πολλές φορές σ' αφήνουν έκπληκτο.

Επίσης, για κάποιες είναι αρκετά εύκολο πλέον, στα πρώτα χρόνια όμως της εκπαιδευτικής τους καριέρας όμως δεν ένιωθαν τόσο άνετα. Χρειάζεται ίσως κάποια εμπειρία.

Δυσκολία αντιμετωπίζει μια συμμετέχουσα όπου αναφέρει ότι την δυσκολεύει μόνο το θέμα της παρενόχλησης γιατί δεν το γνωρίζει καλά πως να διαχειριστεί ώστε να μην καταλήξει σε κάποιο αρνητικό αποτέλεσμα.

ΕΡΩΤΗΣΗ 5: Πιστεύετε ότι τα παιδιά προσχολικής ηλικίας χρειάζονται τα Προγράμματα σεξουαλικής αγωγής;

ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ:

Η απάντηση μιας συμμετέχουσας ήταν ότι τα παιδιά προσχολικής ηλικίας σίγουρα χρειάζονται ένα ανοιχτό πρόγραμμα, το οποίο δεν θα είναι αυστηρό, αλλά θα διαμορφώνεται ανάλογα με τις ανάγκες της τάξης. Επίσης το αναλυτικό πρόγραμμα σπουδών να εμπεριέχει μαθήματα σεξουαλικής αγωγής, ενώ αντίθετη γνώμη εξέφρασε μια συμμετέχουσα όπου δεν θεωρεί πως είναι από τα πιο απαραίτητα προγράμματα για αυτήν την ηλικία, όμως θεωρεί ότι είναι χρήσιμα να ξεκινήσουν από την νηπιακή ηλικία σε κατανοητά πλαίσια. Όπως και ότι μια εισαγωγή πάνω στο ζήτημα θα χρειαζόταν, δηλαδή μια βάση με απλά πράγματα είναι χρήσιμες από αυτές τις ηλικίες, για να μπορέσουν οι επόμενες τάξεις να το επισκιάσουν καλύτερα που τα παιδιά θα είναι μεγαλύτερα.

Ακόμη, μια συμμετέχουσα πιστεύει ότι το χρειάζονται, συγκεκριμένα την ώρα της σεξουαλικής αγωγής όπου τα παιδιά μπορούν να ρωτήσουν για πράγματα ή έννοιες που δεν γνωρίζουν ώστε να πάρουν μια σωστή απάντηση.

ΕΡΩΤΗΣΗ 6: Πιστεύετε ότι τα παιδιά προσχολικής ηλικίας μπορούν να καταλάβουν την σεξουαλική εκπαίδευση;

ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ:

Όλοι σχεδόν συμφώνησαν σε αυτή την ερώτηση ότι τα παιδιά μπορούν να καταλάβουν την σεξουαλική εκπαίδευση με την προϋπόθεση να προσαρμοστεί.

Αναφέρουν οι συμμετέχουσες ότι μπορούν να καταλάβουν την σεξουαλική εκπαίδευση αρκεί να προσαρμοστεί στα πλαίσια κατανόησης των παιδιών και επίσης να καταλάβουν ποιες εννοιές αφορούν το συγκεκριμένο θέμα και βασικό είναι το υλικό που θα τους παρουσιαστεί να είναι κατάλληλα διαμορφωμένο για την ηλικία τους.

Τόνισε μια συμμετέχουσα ότι σίγουρα υπολείπονται νοητικά σε σχέση με παιδιά της ηλικίας 12-14 ετών, αλλά με το κατάλληλο αναπτυξιακό υλικό προσαρμοσμένο στο ηλικιακό τους γκρουπ μπορούν να αντιληφθούν κάποια πράγματα, δίνοντας ως παράδειγμα τον κανόνα των εσωρούχων που κυκλοφορεί σε όλα τα νηπιαγωγεία, βοηθάει πάρα πολύ. Ακόμη, προστέθηκαν και οι απόψεις από άλλες συμμετέχουσες ότι μέσα από το κατάλληλο υλικό μπορούν να καταλάβουν (μέσα από ειδικά βιβλία και εικόνες).

Όπως και εκφράστηκε η άποψη ότι μπορούν απλά να γίνει μια σύντομη εισαγωγή και να το αναλάβουν οι δάσκαλοι των επόμενων τάξεων και ότι δεν θα μπορούσε να επιτευχθεί κάτι τέτοιο γιατί τα παιδιά σε αυτή την ηλικία δεν έχουν γνωρίσει καν το σώμα τους.

ΕΡΩΤΗΣΗ 7: Έχετε συζητήσει περιστασιακά θέματα σεξουαλικότητας στην τάξη;

ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ:

Φαίνεται ότι κάποιες εκπαιδευτικοί έχουν κάνει συζητήσεις για το συγκεκριμένο θέμα, αλλά υπάρχουν και περιπτώσεις που δεν έχουν ασχοληθεί καθόλου.

Συγκεκριμένα, κάποιες συμμετέχουσες ήταν αρκετές οι φορές που έχουν συζητήσει θέματα που αφορούν την σεξουαλικότητα μέσα στην τάξη και ομολογούν ότι υπάρχει πολύ μεγάλο ενδιαφέρον και τα παιδιά κάνουν ερωτήσεις σχετικά με το συγκεκριμένο ζήτημα.

Ακόμη, πολλές συζητήσεις έχουν προκύψει συγκεκριμένα όταν υπάρχει κάποιο περιστατικό μέσα σε ένα τμήμα, για παράδειγμα όταν δυο παιδάκια πηγαίνουν μαζί στην τουαλέτα, μπορεί κάποιο παιδάκι να άγγιξε κάποιο επικίνδυνο σημείο του σώματος σε κάποιο άλλο παιδί, τότε εκεί γίνεται συζήτηση, αλλά χωρίς να φοβίσουν τα παιδιά και χωρίς να τα πανικοβάλλουνε γιατί είναι σε μια φάση γνωριμίας του σώματος τους.

Όπως και περιπτώσεις συμμετοχών που το κάνουν συνδυαστικά με την θεματική ενότητα για το σώμα, σε πολύ γενικό πλαίσιο.

ΕΡΩΤΗΣΗ 8: Θεωρείτε ότι ο εκπαιδευτικός κλάδος είναι ο κατάλληλος ώστε να αναλάβει την παροχή των κατάλληλων πληροφοριών και γνώσεων Σεξουαλικής Αγωγής σε μαθητές νηπιαγωγείου; Αν όχι, ποιος κλάδος και γιατί; Αν ναι, θεωρείτε ότι χρειάζεται κάποιον βαθμό προετοιμασίας;

ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ:

Κάποιοι συμμετέχοντες θεωρούν ότι δεν μπορεί να επιτευχθεί στην κατάσταση την οποία βρίσκονται αυτή τη στιγμή οι εκπαιδευτικοί, γιατί με βάση το γνωστικό τους επίπεδο γύρω από τα θέματα Σεξουαλικής Αγωγής και έκφρασης της σεξουαλικότητας δεν είναι επαρκής. Ακόμη μια άποψη στάθηκε με προβληματισμό όπου η ζυγαριά γέρνει καταφατικά. Η απάντηση της ήταν ότι ο ιατρικός κλάδος και ειδικότερα ο κλάδος της ψυχολογίας είναι κατάλληλος, γιατί μπορούν με μεγαλύτερη ευκολία και λόγω της εκπαίδευσής τους να απαντούν σε όλες τις ερωτήσεις που μπορεί να τους θέσει ένα παιδί ή έφηβος. Επίσης, μια συμμετέχουσα αναφέρει ότι είναι καλύτερο να το αναλάβουν οι γονείς.

Από την άλλη πλευρά, μια μερίδα συμμετεχόντων συμφωνούν ότι ο εκπαιδευτικός κλάδος είναι κατάλληλος, γιατί σε αυτήν την ηλικία τα παιδιά θέλουν ένα πρόσωπο αναφοράς, αλλά θα χρειαστεί προετοιμασία και επιμόρφωση του εκπαιδευτικού. Επίσης, άλλοι σημειώνουν ότι σίγουρα ο κλάδος των εκπαιδευτικών στο νηπιαγωγείο πρέπει να το αναλάβει αυτό, αλλά με μια συστηματική επιμόρφωση και ενημέρωση, εφόσον χρειάζεται κάποια προετοιμασία και από την πλευρά των εκπαιδευτικών και από το υπουργείο να δεχτούν πληροφορίες.

Άλλοι στηρίζουν την συνεργασία. Θεωρούν ότι αυτό μπορεί να γίνει μέσα από την συνεργασία με το σπίτι, όπως και επίσης ότι ο εκπαιδευτικός κλάδος θα πρέπει να υποστηρίζεται από ψυχολόγο και έναν κοινωνικό λειτουργό, οι οποίοι θα μπορούσαν να συμβάλλουν σε όλη την διαδικασία. Επίσης, εκτός από την συνεργασία σπίτι-σχολείου αναφέρθηκε ότι ένας καλός συνδυασμός είναι ο κλάδος της ψυχολογίας σε συνδυασμό με την/ τον νηπιαγωγό, γιατί μπορεί να προσεγγίσει σφαιρικά το θέμα, το οποίο έχει ποικίλες και βαθμιαίες προεκτάσεις.

ΕΡΩΤΗΣΗ 9: Πιστεύετε ότι σεξουαλική εκπαίδευση αφορά, μεταξύ άλλων, σε πληροφορίες σχετικά με το σώμα μας και την λειτουργία του;

ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ:

Σε αυτή την ερώτηση έχουμε καθολική απάντηση και συμφωνούν όλοι οι συμμετέχοντες, συγκεκριμένες απόψεις ήταν αυτός είναι ο τομέας που θα πρέπει να δουλεύουν οι εκπαιδευτικοί στα μικρά παιδιά. Όπως και ότι αφορά την λειτουργία του σώματος, αλλά καλύπτει και ένα ευρύτερο φάσμα το οποίο μπορεί να σχετίζεται με την υγιεινή, την σεξουαλική κακοποίηση, την ομοφοβία, διάφορους κινδύνους και εκτός από τις πληροφορίες για το σώμα και τις λειτουργίες του η σεξουαλική εκπαίδευση

καλλιεργεί και τα συναισθήματα του σεβασμού και της εκτίμησης του ίδιου του εαυτού μας αλλά και του άλλου.

ΕΡΩΤΗΣΗ 10: Σας ενδιαφέρει να επιμορφωθείτε σε θέματα σεξουαλικής αγωγής;

ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ:

Σημαντική ερώτηση και φαίνεται ότι όλοι οι εκπαιδευτικοί είναι πρόθυμοι να επιμορφωθούν σε θέματα σεξουαλικής αγωγής, τόσο για προσωπικό όφελος, όσο και γιατί η γνώση πάντα πρέπει να μας ενδιαφέρει, ειδικά η ελληνική κοινωνία θα πρέπει να το εντάξει ως ένα υποχρεωτικό θέμα επιμόρφωσης.

ΕΡΩΤΗΣΗ 11: Είστε ως εκπαιδευτικός διατεθειμένος/η να εισάγετε, στα πλαίσια ενημέρωσης των μαθητών/τριών σας, ζητήματα ταυτότητας, χαρακτηριστικών, έκφρασης φύλου και σεξουαλικού προσανατολισμού;

ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ:

Όσοι συμμετέχοντες συμφώνησαν τόνισαν ότι είναι διατεθειμένοι να εισάγουν, στα πλαίσια ενημέρωσης των μαθητών/τριών τους, ζητήματα, χαρακτηριστικών, έκφρασης φύλου και σεξουαλικού προσανατολισμού, αρκεί το κομμάτι αυτό να μελετηθεί σε βάθος πριν ασχοληθούν, ώστε να βρουν τον κατάλληλο τρόπο να περάσουν τα σωστά μηνύματα στα παιδιά.

Σημαντική ήταν και η άποψη μιας νηπιαγωγού-συμμετέχουσας όπου αναφέρει ότι στα γενικά τμήματα υπάρχουν παιδάκια που αρχίζουν να έχουν διαφορετική ταυτότητα φύλου από αυτή που έχουν. Για παράδειγμα, υπάρχουν παιδιά που αυτοπροσδιορίζονται. Μπορεί να τους χωρίσει η νηπιαγωγός σε αγοράκια και κοριτσάκια και ξαφνικά ένα κοριτσάκι να πάει με τα αγοράκια ή ένα αγοράκι να πάει με τα κοριτσάκια.

Κάποια άλλες συμμετέχουσες αναφέρουν ότι είναι περισσότερο κομμάτι της οικογένειας αυτό, όποτε δεν θα συμφωνούσαν ιδιαίτερα ότι μπορούν να ανταπεξέλθουν, αφού νιώθουν ότι δεν έχει και τις κατάλληλες – απαραίτητες γνώσεις και προσόντα για να εισάγουν κάτι νέο που στην επαρχία που βρίσκονται, τέτοια ζητήματα θεωρούνται (ταμπού) και δεν συζητούνται με ευκολία ακόμα και από ενήλικες.

ΕΡΩΤΗΣΗ 12: Ποια προγράμματα σεξουαλικής αγωγής ή εργαστήρια δεξιοτήτων έχετε χρησιμοποιήσει όσα χρόνια εργάζεστε ως εκπαιδευτικός;

ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ:

Κάποιοι συμμετέχοντες έχουν εντάξει στην εκπαιδευτική τους διαδικασία τον κανόνα των εσφουράχων το οποίο είναι από τα πιο διαδεδομένα στο ελληνικό νηπιαγωγείο, το ασφαλές άγγιγμα και ο Φρίξος. Κάποιες χρησιμοποιούν βίντεο, αφού στο διαδίκτυο υπάρχει πλήθος από τέτοια και ειδικά για την νηπιακή ηλικία.

Άλλες δεν χρησιμοποίησαν κάποια ειδικά προγράμματα παρά μόνο ειδικά παιδικά βιβλία ή εικόνες ώστε να κατανοούν καλύτερα τα παιδιά αυτά που συζητάνε.

Αρκετές υλοποιούν προγράμματα αγωγής υγείας (το σώμα μου), όπως και υπάρχουν συμμετέχουσες που δεν έχουν χρησιμοποιήσει κανένα πρόγραμμα.

Μια συμμετέχουσα έκανε ένα project και είχε μιλήσει για τα δυο φύλα, χωρίζοντας σε τι είναι φυσιολογικό και τι όχι να συμβαίνει.

Σημειώθηκε ότι μια νηπιαγωγός, από το υπουργείο δεν έχει χρησιμοποιήσει κάποιο πρόγραμμα, αλλά μόνο δικό της εποπτικό υλικό από το διαδίκτυο κυρίως.

ΕΡΩΤΗΣΗ 13: Έχετε συμμετάσχει ως διδάσκοντας/διδάσκουσα σε κάποιο πρόγραμμα Σεξουαλικής Αγωγής στα πλαίσια του Δημοτικού Σχολείου/ Νηπιαγωγείου; Ποια είναι η εμπειρία σας;

ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ:

Στην συγκεκριμένη ερώτηση οι περισσότερες συμμετέχουσες δεν έχουν συμμετάσχει ως διδάσκουσες σε κάποιο πρόγραμμα Σεξουαλικής Αγωγής στα πλαίσια δημοτικού ή νηπιαγωγείου.

Μια από συμμετέχουσας έχει λάβει συμμετοχή μόνο ως μητέρα στο δημοτικό της κόρης της. Όλο αυτό έγινε σε συνεργασία με την δασκάλα της τάξης και ήταν μια θετική εμπειρία για εκείνη, γιατί τα παιδιά ένιωσαν όμορφα που ήταν οι γονείς μαζί και περάσανε κάποια μηνύματα που ήθελαν στα παιδιά.

Μια συμμετέχουσα εκπαιδευτικός έχει συμμετάσχει σ' ένα πρόγραμμα, όμως οι περισσότεροι συνάδελφοι του προγράμματος που παρακολούθησαν ήταν κάπως επιφυλακτικοί σχετικά με το θέμα και θεωρούσαν ότι είναι δύσκολο να το προσεγγίσουνε στο νηπιαγωγείο. Αναφέρει πως η ίδια δεν το θεωρεί δύσκολο, αρκεί να έχει την κατάλληλη και επαρκή επιμόρφωση. Το πρόγραμμα που παρακολούθησε δεν της ήταν αρκετό.

Τέλος, μια συμμετείχε μέσω του προγράμματος αγωγής υγείας για το σώμα. Ήταν μια θετική εμπειρία για εκείνη και έγιναν απλές αναφορές.

ΕΡΩΤΗΣΗ 14: Όσα χρόνια εργάζεστε, σας έχουν δοθεί ευκαιρίες απόκτησης γνώσεων Σεξουαλικής Αγωγής και μέσω ποιων προγραμμάτων; Είχαν, κατά τη γνώμη σας, αποτέλεσμα σε τέτοιο βαθμό που να θεωρείτε τον εαυτό σας ικανό/ικανή να ανταπεξέλθει στις απαιτήσεις της Σεξουαλικής Αγωγής, ως εκπαιδευτικός;

ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ:

Οι απαντήσεις των συμμετεχόντων στην τελευταία αυτή ερώτηση κινήθηκαν σε διαφορετικά μήκη κύματος. Ο τομέας της εκπαίδευσης είναι θεωρείται εξαιρετικός για τη διδασκαλία των παιδιών σε όποια κατηγορία θέλουν οι εκπαιδευτικοί να εστιάσουν, επομένως ένα τέτοιο πρόγραμμα μπορεί να εφαρμοστεί. Ωστόσο, αυτό δεν μπορεί να επιτευχθεί σε μια εποχή που το τρέχον επίπεδο γνώσεων των εκπαιδευτικών περιστρέφεται σε γενικότερο επίπεδο γύρω από θέματα σεξουαλικής αγωγής και σεξουαλικής έκφρασης.

Από τον μεγαλύτερο αριθμό των συμμετεχόντων εκφράστηκε η άποψη ότι οι εκπαιδευτικοί δεν μπορούν να παραδεχτούν ότι τους έχουν δοθεί ευκαιρίες για απόκτηση γνώσεων σεξουαλικής αγωγής, ό,τι έχουν ψάξει είναι καθαρά προσωπικό και τονίζουν ότι θα ήθελαν περαιτέρω επιμόρφωση. Ποτέ μέχρι σήμερα δε τους δόθηκε η ευκαιρία μέσω προγραμμάτων του υπουργείου, να επιμορφωθούν πάνω στο αντικείμενο της Σεξουαλικής Αγωγής.

Είναι κάποιες συμμετέχουσες που έχουν συμμετάσχει σε κέντρο πρόληψης των ναρκωτικών, όπου το θεώρησε πάρα πολύ βοηθητικό. Στο πρόγραμμα αυτό προσπαθούσαν να κάνουν ρόλους του παιδιού που κακοποιείται ή όταν κάποιος πάει να τους πλησιάσει τι πρέπει να κάνουν. Ήταν για την τάξη δημοτικού, αλλά μπορούσαν να το παρακολουθήσουν όλες οι βαθμίδες εκπαιδευτικών. Ήταν αρκετά αποτελεσματικό υπογραμμίζει η συμμετέχουσα.

Άλλες δυο συμμετοχές σε πρόγραμμα ήταν η παρακολούθηση σεμιναρίου για την Σεξουαλική αγωγή της «διεξόδου». Η μια δεν το θεώρησε όμως ικανό για τον εαυτό της να ανταπεξέλθει στις απαιτήσεις της σεξουαλικής αγωγής, αλλά να προσεγγίσει ακρολιγώς θέματα που απασχολούν τα παιδιά. Όπως και άλλη μια συμμετέχουσα προ μηνών παρακολούθησε το ίδιο πρόγραμμα από τη διεξοδο και θεωρεί ότι σίγουρα την βοήθησε ως κάποιο βαθμό, γιατί τους έδωσε ένα δομημένο υλικό- έτοιμο να χρησιμοποιηθεί. Εξακολουθεί, όμως να έχει προβληματισμό για τον τρόπο που θα το διδάξει στα παιδιά.

Παράλληλα, σημειώνεται από μια συμμετέχουσα ότι δυστυχώς μόνο την φετινή χρονιά είχε την ευκαιρία να παρακολουθήσει ένα πρόγραμμα σεξουαλικής αγωγής όμως δεν ήταν αρκετό ώστε να θεωρήσει τον εαυτό της έτοιμο ν' ανταπεξέλθει στις απαιτήσεις της σεξουαλικής αγωγής ως εκπαιδευτικός.

Κεφάλαιο 6: Διαπιστώσεις – Ευρήματα

Τα δεδομένα που συλλέχθηκαν από τις απαντήσεις των συμμετεχουσών στην έρευνα κατεύθυναν προς κάποια κατεύθυνση. Η εξέλιξη της τεχνολογίας σε συνδυασμό με την ευκολία πρόσβασης σε πληροφορίες και η διευκόλυνση της αλληλεπίδρασης από τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης έχει αποδειχθεί ότι διαδραματίζει σημαντικό παράγοντα στη διαμόρφωση της εικόνας των εκπαιδευτικών από την οποία οι σημερινοί νέοι ενημερώνονται. Έτσι, η επικρατούσα άποψη είναι ότι η σεξουαλικότητα των νέων επηρεάζεται σημαντικά από τη χρήση της τεχνολογίας.

Ακόμη ένα εύρημα που εμφανίστηκε από την έρευνα αφορά τους/τις εκπαιδευτικούς μεγαλύτερης ηλικίας που φαίνεται να είναι αρνητικοί/αρνητικές με την διαδικασία και την ένταξη της σεξουαλικής αγωγής στην εκπαιδευτική διαδικασία. Ενώ, από την άλλη πλευρά οι εκπαιδευτικοί που ανήκουν στην νεότερη κλίμακα, ασχέτως της οικογενειακής κατάστασης, εμφανίζουν θετικές απόψεις σχετικά με το θέμα αυτό, όπως ότι είναι ένας τρόπος για να μπορέσει η κοινωνία να εξαλείψει κρούσματα κακοποίησης.

Ακόμη οι συμμετέχοντες της έρευνας εξέφρασαν την άποψη ότι είναι σημαντικό να ενημερωθούν και να προσπαθήσουν να ενισχύσουν τις γνώσεις τους σχετικά με αυτό το θέμα μέσα από δυνατές πηγές, ώστε να είναι ικανοί να ανταπεξέλθουν σε ένα τέτοιο ζήτημα. Συμφώνησαν οι περισσότεροι ότι πρέπει να γίνουν ενέργειες με σκοπό να υπάρξει μία τέτοια κοινωνική αλλαγή η οποία θεωρείται άκρως σημαντική, ώστε να υπάρχουν μετέπειτα αποτελέσματα στην μάτια των ανθρώπων της σημερινής κοινωνίας.

Η έρευνα αφού περιελάμβανε μόνο εκπαιδευτικούς, όλοι εκείνοι έδειξαν ότι έχουν συνειδητοποιήσει πως υπάρχει επιτακτική ανάγκη να γίνουν παρεμβάσεις από την πολιτεία αλλά και γενικότερα από την ευρύτερη κοινωνία, ώστε να γίνει η ένταξη ενός τέτοιου μαθήματος και να προσπαθήσουν να απεγκλωβιστούν από μία κοινωνία όπου «ντρέπεται» και δεν είναι έτοιμη να αντιμετωπίσει ένα τέτοιο μάθημα όπου στη σημερινή εποχή αποτελεί ένα μεγάλο πρόβλημα για την ελληνική κοινωνία.

Ένα ακόμα κομμάτι το οποίο αποτελεί βασικό ερέθισμα του ανθρώπου για την διαμόρφωση της σεξουαλικής του συμπεριφοράς, με βάση τα ερωτήματα και τις απαντήσεις των συμμετεχόντων στην έρευνα, θεωρείται η οικογένεια. Σχεδόν όλες οι απαντήσεις εμπεριείχαν τον όρο της οικογένειας, ασχέτως αν έχουν δημιουργήσει την δικιά τους. Σημειώθηκε σημαντικά ότι οικογένεια και εικόνες που προσκομίζει ένα άτομο όταν είναι σε μικρή ηλικία από την οικογένεια στην οποία ζει, δείχνει ότι είναι ένα σημαντικό στοιχείο που διαμορφώνει και καθρεφτίζει την προσωπικότητα τους ως παιδιά, μαζί με τα χαρακτηριστικά που θα έχει αποκτήσει σε όλη του την υπόλοιπη ζωή και επομένως στον τρόπο που θα εκφράσει και την σεξουαλικότητα του.

Τα ερεθίσματα μπορεί να προέρχονται από το οικογενειακό περιβάλλον, αλλά μπορεί να πηγάζει από διάφορες πτυχές όπως είναι οι προσωπικές εμπειρίες αλλά και οι εμπειρίες που μπορεί να έχει και ένας εκπαιδευτικός, γιατί αν ο εκπαιδευτικός δεν είναι σωστά ενημερωμένος και δεν έχει την απαραίτητη επιμόρφωση, όταν απευθύνεται προς τον μαθητή, του μεταφέρει προσωπικές του εμπειρίες, οι οποίες

μπορεί πολλές φορές να είναι και λανθασμένες. Οπότε εντοπίζεται κι άλλο ένα στοιχείο, το οποίο δεν είναι αυτή η φορά οικογένεια αλλά οι κοινωνικές ομάδες οι οποίες ανήκει ένας άνθρωπος. Αυτές μπορεί να αφορούν είτε πρότυπα μίμησης μέσα από τραγούδια της εποχής που στηρίζουν τα πρότυπα πατριάρχες και υπονομεύουν το ρόλο της γυναίκας και εστιάζουν στην εξουσία και στα χρήματα.

Σχετικά με το κύκλο καταγγελιών σεξουαλικής παρενόχλησης και το αν θεωρούν οι συμμετέχοντες κατάλληλη την εκπαίδευση και την εφαρμογή της σεξουαλικής αγωγής, αποφεύγοντας ίσως μελλοντικά περιστατικά, οι εκπαιδευτικοί που συμμετείχαν θεώρησαν ότι είναι ένα ζήτημα που έχει πάρει μεγάλη έκταση και πιστεύουν ότι αν ξεκινήσει πρόωρα η ενημέρωση και η ευαισθητοποίηση σε αυτό το κομμάτι, ίσως η Ελλάδα καταφέρει να μειώσει μελλοντικά τέτοιου είδους κρούσματα σε αυτή τη κοινωνία.

Στον άξονα σχετικά με την σεξουαλική αγωγή ως επιστήμη και την γνώμη των εκπαιδευτικών σχετικά με το πόσο χρήσιμη μπορεί να φανεί, όλοι εκπαιδευτικοί συμφώνησαν σε αυτήν την άποψη. Είναι ένα σημάδι όπου μέσα από τις απαντήσεις που έδωσαν οι συμμετέχοντες φαίνεται ότι καταλαβαίνουν ότι υπάρχουν ανάγκες και χρειάζονται αλλαγές στην κοινωνία, όπως και στον τομέα της σεξουαλικότητας. Αρκετοί συμφωνούν ότι πρέπει να ενταχθεί η σεξουαλική αγωγή στα σχολεία και στο αναλυτικό πρόγραμμα, να αναπτυχθεί, να συνεργάζεται οικογένεια με το σχολείο και να γίνουν αλλαγές στους κοινωνικούς περιορισμούς. Τονίζεται όμως ότι η αλλαγή που πρέπει να γίνει, ξεκινώντας από τον εκπαιδευτικό χώρο μέσα από τις κατάλληλες παρεμβάσεις του κράτους σχετικά με την πληροφόρηση.

Κάποιοι θεωρούν ότι η ελληνική κοινωνία δεν είναι ακόμα έτοιμη να δεχτεί μια τέτοια σεξουαλική εκπαίδευση, διότι το συγκεκριμένο ερωτηματολόγιο απευθύνεται σε εκπαιδευτικούς που έχουν να κάνουν με επαρχιακή πόλη. Όπως προαναφέρθηκε, το να εισάγουν κάτι νέο στην επαρχία, τέτοια ζητήματα θεωρούνται ταμπού και δεν συζητιούνται με ευκολία ακόμα και από τους ενήλικες.

Φτάνοντας στον τελευταίο άξονα, φάνηκε θετική η γνώμη και οι απαντήσεις που δόθηκαν για να εισέλθει η σεξουαλική αγωγή στον χώρο της εκπαίδευσης, αλλά ενισχύουν την άποψη ότι ο εκπαιδευτικός κλάδος δεν δείχνει ιδιαίτερη εμπιστοσύνη στην διοίκηση, ούτε στο υπουργείο παιδείας για να διαχειριστούν μια τέτοια προσπάθεια εφόσον κανένας απ' αυτούς δεν έχει τις απαραίτητες γνώσεις για να αναλάβει μία τέτοια εκπαίδευση.

Συμπερασματικά, από όλες τις απαντήσεις των εκπαιδευτικών οι οποίοι αρκετοί απ' αυτούς είναι κηδεμόνες, είναι έτοιμη να φύγουν από τα στενά όρια και συντηρητικά πλαίσια που κατατρέχουν την κοινωνία σχετικά με την σεξουαλικότητα. Σημαντικό είναι ότι οι εκπαιδευτικοί έχουν θέληση να παρέχουν πληροφορίες και γνώσεις σε μαθητές και μαθήτριες σχετικά με θέματα της σεξουαλικής αγωγής, για να μπορέσουν να βοηθήσουν τα παιδιά να έχουν μια υγιής μελλοντική σεξουαλική ζωή και βασικό τους μέλημα είναι να μειωθούν σημαντικά τα κρούσματα της σεξουαλικής κακοποίησης. Φυσικά αναγνωρίζουν ότι υπάρχει ανάγκη, οι ίδιες και οι ίδιοι να έχουν όπως προαναφέρθηκε επιμόρφωση στον τομέα αυτό, καθώς και να ζητήσουν βοήθεια από επιστήμονες, κυρίως από ψυχολόγους που θα βοηθήσουν επιστημονικά και θα

απαντήσουν σε όλες τις ερωτήσεις που μπορεί να τεθούν από τα παιδιά, με σωστό τρόπο απομακρύνοντας όποιο δισταγμό μπορεί να προκύψει από τον/την εκπαιδευτικό.

ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ

Παράρτημα Α

Α' ΜΕΡΟΣ

ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΑ ΕΡΩΤΗΜΑΤΑ	ΑΞΟΝΕΣ	ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗΣ
Προφίλ των συμμετεχόντων στην έρευνα εκπαιδευτικών της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης	Προφίλ εκπαιδευτικών	<ol style="list-style-type: none"> 1. Πόσο χρόνών είστε; 2. Το φύλο σας; 3. Οικογενειακή κατάσταση; 4. Αριθμός τέκνων; 5. Τόπος κατοικίας; 6. Πόσα χρόνια εργάζεστε ως εκπαιδευτικός; 7. Έτη εκπαιδευτικής προϋπηρεσίας; 8. Ως προς τη θέση σας, διαθέτετε μόνιμο πόστο στην εκπαίδευση ή πόστο αναπληρωτή; 9. Έχετε επιπλέον σπουδές (μεταπτυχιακό, διδακτορικό κτλ.); 10. Έχετε σχετικές σπουδές ή επιμόρφωση σε

		<p>θέματα σεξουαλικής αγωγής;</p> <p>11. Τα χρόνια που εργάζεστε στην εκπαίδευση έχετε υπάρξει μόνο ως εκπαιδευτικός της τάξης ή και σε άλλα πόστα;</p>
--	--	---

Β' ΜΕΡΟΣ

ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΑ ΕΡΩΤΗΜΑΤΑ	ΑΞΙΟΝΕΣ	ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗΣ
Σεξουαλική συμπεριφορά	Σεξουαλική συμπεριφορά και κοινωνική δράση	<ol style="list-style-type: none"> 1. Πιστεύετε ότι η σεξουαλική εκπαίδευση θα προσέφερε θετικά αποτελέσματα στην ζωή όλων των παιδιών; 2. Ποια είναι τα ερεθίσματα που επηρεάζουν τη σεξουαλική συμπεριφορά του ανθρώπου; 3. Πόσο καταρτισμένο/η ίσως θα θεωρείτε τον εαυτό σας πάνω σε ζητήματα ταυτότητας, χαρακτηριστικών, έκφρασης φύλου και σεξουαλικού προσανατολισμού; 4. Πιστεύετε ότι μπορείτε να ανταπεξέλθετε, με τις υπάρχουσες γνώσεις σας, σε μαθήματα που αφορούν στην σεξουαλική εκπαίδευση; 5. Ποια προγράμματα σεξουαλικής αγωγής ή εργαστήρια δεξιοτήτων έχετε χρησιμοποιήσει

		<p>όσα χρόνια εργάζεστε ως εκπαιδευτικός;</p> <p>6. Θεωρείτε ότι η Σεξουαλική Αγωγή ως επιστημονικός κλάδος, μπορεί να βοηθήσει έναν άνθρωπο στην ανάπτυξη υγιούς σεξουαλικής ζωής; Αν όχι, γιατί; Αν ναι, με ποιον τρόπο;</p>
Επιστήμη	Η σεξουαλική αγωγή ως επιστήμη	<ol style="list-style-type: none"> 1. Ποιο ίσως θεωρείτε το πιο κατάλληλο πρόσωπο για να αναλάβει την σεξουαλική εκπαίδευση των παιδιών; 2. Πιστεύετε ότι τα παιδιά χωρίς σεξουαλική εκπαίδευση έχουν δυσκολίες να ελέγξουν τις σεξουαλικές τους επιθυμίες και δραστηριότητες; 3. Όταν συζητάτε για σεξουαλικά θέματα, σε ποια αναφέρεστε κυρίως; 4. Πιστεύετε ότι ο όρος «σεξουαλικότητα» ταυτίζεται με τον όρο «σεξουαλική επαφή»; 5. Πιστεύετε ότι η σεξουαλική εκπαίδευση αφορά αποκλειστικά σε πληροφορίες και γνώσεις σεξουαλικού περιεχομένου; 6. Ποια είναι η γνώμη σας σχετικά με την ανάγκη, που εκφράζεται όλο και περισσότερο στις μέρες μας, για την ύπαρξη Σεξουαλικής Αγωγής τόσο σε κοινωνικό επίπεδο, όσο και εντός των πλαισίων της εκπαιδευτικής διαδικασίας; 7. Έχετε συμμετάσχει ως διδάσκοντας/διδάσκουσα σε κάποιο πρόγραμμα

		<p>Σεξουαλικής Αγωγής στα πλαίσια του Δημοτικού Σχολείου/ Νηπιαγωγείου; Ποια είναι η εμπειρία σας;</p>
Σχολείο	Σεξουαλική αγωγή στο σχολείο	<ol style="list-style-type: none"> 1. Ποια θεωρείτε την καταλληλότερη ηλικία για να ξεκινήσει η σεξουαλική εκπαίδευση; 2. Είναι εύκολο να μιλήσετε στα παιδιά της τάξης σας για τη σεξουαλική εκπαίδευση; 3. Συμφωνείτε με την άποψη ότι η Σεξουαλική Αγωγή πρέπει να παρέχεται στην εκπαιδευτική διαδικασία; Αν όχι, γιατί; Αν ναι, από ποια ηλικία και με ποιους πιθανούς μηχανισμούς (τρόπους); 4. Πόσο άνετα νιώθετε να συζητάτε στην τάξη σχετικά με τη σεξουαλικότητα; 5. Πιστεύετε ότι τα παιδιά προσχολικής ηλικίας χρειάζονται τα προγράμματα σεξουαλικής αγωγής; 6. Πιστεύετε ότι τα παιδιά προσχολικής ηλικίας μπορούν να καταλάβουν την σεξουαλική εκπαίδευση; 7. Έχετε συζητήσει περιστασιακά θέματα σεξουαλικότητας στην τάξη; 8. Θεωρείτε ότι ο εκπαιδευτικός κλάδος είναι ο κατάλληλος ώστε να αναλάβει την παροχή των κατάλληλων πληροφοριών και γνώσεων Σεξουαλικής Αγωγής σε μαθητές νηπιαγωγείου; Αν όχι,

		<p>ποιος κλάδος και γιατί; Αν ναι, θεωρείτε ότι χρειάζεται κάποιον βαθμό προετοιμασίας;</p> <p>9. Πιστεύετε ότι σεξουαλική εκπαίδευση αφορά, μεταξύ άλλων, σε πληροφορίες σχετικά με το σώμα μας και την λειτουργία του;</p> <p>10. Σας ενδιαφέρει να επιμορφωθείτε σε θέματα σεξουαλικής αγωγής;</p> <p>11. Είστε ως εκπαιδευτικός διατεθειμένος/η να εισάγετε, στα πλαίσια ενημέρωσης των μαθητών/τριών σας, ζητήματα ταυτότητας, χαρακτηριστικών, έκφρασης φύλου και σεξουαλικού προσανατολισμού;</p> <p>12. Ποια προγράμματα σεξουαλικής αγωγής ή εργαστήρια δεξιοτήτων έχετε χρησιμοποιήσει όσα χρόνια εργάζεστε ως εκπαιδευτικός;</p> <p>13. Έχετε συμμετάσχει ως διδάσκοντας/διδάσκουσα σε κάποιο πρόγραμμα Σεξουαλικής Αγωγής στα πλαίσια του Δημοτικού Σχολείου/ Νηπιαγωγείου; Ποια είναι η εμπειρία σας;</p> <p>14. Όσα χρόνια εργάζεστε, σας έχουν δοθεί ευκαιρίες απόκτησης γνώσεων Σεξουαλικής Αγωγής και μέσω ποιων προγραμμάτων; Είχαν, κατά τη γνώμη σας, αποτέλεσμα σε τέτοιο βαθμό που να θεωρείτε τον εαυτό σας ικανό/ικανή να</p>
--	--	---

		ανταπεξέλθει στις απαιτήσεις της Σεξουαλικής Αγωγής, ως εκπαιδευτικός;
--	--	---

Ελληνική Βιβλιογραφία

- Αθανασίου, Λ. (2007). Μέθοδοι και τεχνικές έρευνας στις επιστήμες της αγωγής. Αυτοέκδοση, (Ιωάννινα 2003).
- Αντωνοπούλου, Χ. (1996). Διαφυλικές Σχέσεις. Αυτοέκδοση, Αθήνα
- Αυγερινού, Ι. Β. (2010). Σεξουαλική αγωγή: αντιλήψεις των εκπαιδευτικών προσχολικής εκπαίδευσης για τις δυσκολίες εφαρμογής και αξιολόγηση σχετικού παιδαγωγικού υλικού στα νηπιαγωγεία του Δήμου Βόλου (Master's thesis).
- Βενετίκου, Μ. Σ., & Μπενετάτου, Κ. (2013). Η ανθρώπινη σεξουαλικότητα στην ιστορική της εξέλιξη-Διαπολιτισμικές προσεγγίσεις. Το βήμα του Ασκληπιού, Ιούλιος-Σεπτέμβριος, XII (3), σσ, 324-336.
- Γαλανού, Μ. (2014). Ταυτότητα και έκφραση φύλου: ορολογία, διακρίσεις, στερεότυπα και μύθοι. Ορολογία, διακρίσεις, στερεότυπα και μύθοι. Αθήνα: Σωματείο Υποστήριξης Διεμφυλικών.
- Γκοτζαμάνης, Κ. & Παπαθανασίου, Ζ. (2000). Σεξουαλική αγωγή-Διαφυλικές σχέσεις. Υπουργείο Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων.
- Μαυρικάκη, Ε., Γκούβρα, Μ., Κυρίδης, Α., & Γκόλια, Π. (2005). Η Αγωγή Υγείας στην εκπαίδευση των εκπαιδευτικών του ελληνικού Δημοτικού Σχολείου (No. IKEEART-2014- 1899, pp. 137-153). Aristotle University of Thessaloniki..
- Ηλιάδου, Μ. Χ., & Παλάσκα, Ε. (2015). Σεξουαλική συμπεριφορά και νέοι. Αυτοέκδοση.
- Ινστιτούτο Μελέτης Ουρολογικών Παθήσεων/Κέντρο Σεξουαλικής Αναπαραγωγής Υγείας.
- Κατσάνη, Ε. (2018). Σεξουαλική αγωγή και σχολική υγιεινή στους εφήβους. Διπλωματική Εργασία. Τ.Ε.Ι. Ηπείρου.
- Κιντής, Γ. (1995). Η Σεξουαλική Αγωγή στην Ελλάδα. Στο Παρασκευόπουλος, Ι. Ν., Μπεζεβέγκης, Η., Γιαννιτσάς, Ν. & Καραθανάση, Α. (Επιμ.). Διαφυλικές σχέσεις: Εισηγήσεις στο σεμινάριο κατάρτισης εκπαιδευτικών - στελεχών σε θέματα σεξουαλικής αγωγής και ισότητας των φύλων (α ' τόμος), (σσ. 360-371). Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Κρουσταλάκης, Γ. (1995). Γονείς και παιδιά μπροστά στη ερωτική σχέση. Στο Παρασκευόπουλος, Ι. Ν. και συνεργάτες (Επιμ.). Διαφυλικές σχέσεις: Εισηγήσεις στο σεμινάριο κατάρτισης εκπαιδευτικών - στελεχών σε θέματα σεξουαλικής αγωγής και ισότητας των φύλων (α ' τόμος), (σσ. 402-417). Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Κυπριακός Σύνδεσμος Οικογενειακού Προγραμματισμού.
- Λαμπροπούλου, Χ. Α. (2015). Σεξουαλικότητα και ταυτότητα: το παράδειγμα των ομοφυλόφιλων.

- Μελιτζάνη, Α. (2008). Απόψεις και αντιδράσεις των εκπαιδευτικών της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης σε σχέση με τη σεξουαλική αγωγή των μαθητών (Doctoral dissertation, Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης (ΔΠΘ). Σχολή Επιστημών Υγείας. Τμήμα Ιατρικής). ερζ, Α. (1989). Η Σεξουαλική Αγωγή του παιδιού. Αθήνα: Γκοβόστη.
- Μπρουσκέλη Β., «Σεξουαλική αγωγή ανά τον κόσμο, με έμφαση στις ευρωπαϊκές χώρες, για παιδιά προσχολικής και σχολικής ηλικίας: μία συστηματική ανασκόπηση». Έρευνα στην Εκπαίδευση, 06, no. 1, Αλεξανδρούπολη, Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης, 2017.
- Πλιόγκου Β., Καρακατσάνη Δ. (2022). «Άνθρωποι, φύλα, ταυτότητες, πολιτισμοί λαογραφικές και έμφυλες προσεγγίσεις», Αθήνα: Γκόννη, σσ. 377-397.
- Σακαρετσάνου, Ά. Κ. (2020). Στάσεις, αντιλήψεις και συμπεριφορές των γονέων παιδιών με αναπηρία για τη σεξουαλική αγωγή τους: ποιοτική έρευνα. Διπλωματική Εργασία. Πανεπιστήμιο Πατρών

Ξενογλωσση Βιβλιογραφία

- American Psychological Association, 2008, *Inderdisciplinary Research: Case Studies from Health and Social Science*, written by: Frank Kessel, Patricia L. Rosenfield, Norman B. Anderson. Oxford University Press
- Braeken, D., Shand, T., de Silva, U., & IPPF, A. T. (2006). *International Planned Parenthood Federation Framework for Comprehensive Sexuality Education*. London: International Planned Parenthood Federation.
- Breuner, C., Mattson, G., (2016). *Sexuality Education for Children and Adolescents: Pediatrics*, 138(2), e20161348.
- Department Of Education, Government of U.K.
- Freud, S. (1905). *Three Essays on the Theory of Sexuality*. Standard Edition, VII: 125-243. London: Hogarth Press, 1981
- Hagan, J., Shaw, J. & Duncan, P. (2017). *Bright Futures: Guidelines for Health Supervision of Infants, Children, and Adolescents*. 4th ed. Elk Grove Village, IL: American Academy of Pediatrics.
- Herek, G. M. (2010). *Sexual orientation differences as deficits: Science and stigma in the history of American psychology. Perspectives on Psychological Science*. 5(6), 693-699.
- World Health Organization. (2006). *The world health report 2006: working together for health*. World Health Organization.
- Parker, R., Wellings, K., & Lazarus, J. V. (2009). *Sexuality education in Europe: An overview of current policies. Sex Education*, 9(3), 227-242.

- Tripathi, N., & Sekher, T. V. (2013). Youth in India ready for sex education? Emerging evidence from national surveys. PLoS One, 8(8), e71584.
- Tutar Güven, Ş., & İşler, A. (2015). Zihinsel yetersizliği olan çocuklarda cinsel eğitim ve önemi. Psikiyatri Hemşireliği Dergisi, 6(3), 143-148.
- Valerie J. Huber & Michael W. Firmin, 2014, A History of Sex Education in the United States Since 1900
- Kar, S. K., Choudhury, A., & Singh, A. P. (2015). Understanding normal development of adolescent sexuality: A bumpy ride. Journal of human reproductive sciences, 8(2).